

Kiss György

A KOEDUKÁCIO NEVELÉSLÉLEKTANI KÉRDÉSEI

1976

Tartalomjegyzék

Oldal

I.	A koedukáció társadalomtörténeti vonatkozásai..	1
1.	A nők nevelésének problémái az osztálytársadalmakban	1
2.	A női emencipáció és a koedukáció a polgári társadalomban	5
3.	A koedukáció megvalósításának lehetőségei a szocialista társadalomban	27
II.	A koedukáció vizsgálatának módszerei	35
1.	A koecukációra különböző nevelés és társadalom lélektani módszerekről és kutatási eredményekről általában	35
2.	A megfigyelés	39
a/	A szexuális nevelés, a szexuális kapcsolatok problémái	40
b/	A közösség formálása a koedukált osztályokban	43
c/	A magatartás kérdései a koedukált osztályokban	47
d/	Az oktatás problémái a koedukált osztályokban	50
e/	A társadalmi munka szervezése koedukált közösségben	52
f/	A pedagógusok és a szülők véleménye	52
3.	A tevékenység eredményeinek elemzése	56

4. A felmérés	60
a/ A tanulók a koedukációról	61
b/ Tanárok véleménye a koedukációról	70
5. Kísérlet	76
6. A szociometria módszere	82
7. Az alkalmazott módszerek és az eredmények értékelése	91
III. Vizsgálatok a koedukáció nevelés-lélektani ha- tásáról	98
1. A probléma felmerülése és a hipotézis	98
2. A vizsgált közösségek kiválasztása és a vizs- gálati helyszín	101
3. A vizsgálatok során alkalmazott módszerek..	104
a/ Megfigyelés	105
b/ A tevékenység eredményeinek pszicholó- giai elemzése	106
c/ Felmérés módszere.....	107
d/ Kísérlet	109
e/ Szociometria	112
4. A vizsgálati módszerek alkalmazása	124
5. Vizsgálati eredmények és azok értelmezése...	126
a/ A megfigyelés segítségével szerzett in- formációk	126
b/ A tanulók tevékenységének pszichológiai elemzésével nyert eredmények	129
c/ A felmérés segítségével kapott adatok...	134

d/ A kísérlet eredményei	140
e/ A szociometriai felmérés segítségével nyert adatok és azok értelmezése	141
6. A vizsgálatokból levonható következteté- sek	149
IV. Néhány általános következtetés a koedukációval kapcsolatban	155
Felhasznált irodalom	166
Mellékletek	
Táblázatok	
Ábrák	

I.

A koedukáció társadalomtörténeti vonatkozásai.

1./ A nők nevelésének problémái az osztálytársadalmakban.

A nevelés minden korban társadalmilag meghatározott. A társadalom igényei, a kor színvonalának megfelelő termelési viszonyok határozzák meg a nevelés céljait, törekvéseit. Az őskorban amikor még társadalmi munkamegosztásról nem beszélhettünk, nemcsak lehetséges, hanem szükséges is volt, hogy minden gyermek egyforma, azonos nevelésben részesüljön. Ekkoriban még mindkét nembeli ifjúságnak ismernie kellett az alapvető társadalmi termelő tevékenységeket. A ma élő primitív népek életét kutató etnográfusok leírásai mind azt a nézetet támasztják alá, mely szerint az ősközösség férfi és nő lakossága azonos mértékben vette ki részét a termelő munkából. "Igen érdekes megfigyelni a Filippi-szigetek bennszülötteit, amidőn vadászatra indulnak: a férfiak, nők és gyermekek valamennyien együtt mennek, miként a rablótúra induló orángután fal-ka." /Medinszkij. 1951./

Más kutatók hasonló jellegű megfigyeléseik alapján arra a nézetre jutnak, hogy a másodlagos nemi jelleg a műveltség magasabb fokán álló népeknél jobban kifejlődnek. Az azonos foglalkozás azonos nevelést kíván. A természetes munkamegosztás alapján észrevehető különbségek sem a munkában, sem a nevelésben nem eredményeztek megkülönböztetést a nők számára.

Az osztálytársadalom kialakulásával és a monogám házasság létrejöttével azonban jelentősen megváltozott a nők helyzete.

Mig eddig a társadalom a nő helyzeténél fogva megbecsült tagja volt a társadalomnak az osztályok kialakulásával termelő tevékenysége háttérbe szorult és jelentősége sokszor az elnyomott osztályok elismertségének színvonalára süllyedt. Mig a spártai arisztokrata kommunizmusban-védelmi okokból- a nők férfiakkal azonos szemléletű nevelését igényelték, addig Athénben már egészen más volt a helyzet. Az uralkodó osztály leányainak nevelése teljesen a családban folyt. Iskolába nem járhattak. "A leányok csak fonni, szőni, varrni tanultak, legfeljebb még olvasni és írni. A világtól teljesen el voltak zárva kizárólag nőkkel érintkezhettek. A női szoba a ház elkülönített részében volt, az emeleten vagy a ház hátsó részén, férfiak, különösen idegen férfiak oda nem juthattak be, s a nők ide huzódtak vissza, ha férfi látogató érkezett." /Engels 1949./ A nők csak rabszolga nő kíséretében léphettek ki a házból. A közügyekben a nyilvános szórakozásokban/színház, sport/ nem vehettek részt. "A gyermekszülésen kívül a nő valóban csak a legfőbb házicsaléd volt az athéniek számára". /Engel. 1949./

Az ilyen pedagógiai légkörben meghökkentő nézetnek számíthatott Platon elképzelése. "Az állam ellátására vonatkozó foglalkozások közt egy sem azért illeti meg a nőt, mert nő, sem a férfit azért mert férfi, hanem azért mert egyenlően oszlanak meg a természetes tehetségek mindkét teremtmény közt és minden foglalkozásba természete szerint vesz részt a nő s mindenben a férfi is; de valamennyiben gyengébb a nő a férfinál." /Platon 1943./

Platon véleménye szerint a nők nevelését ugyanolyanná kell tenni, mint a férfiakét, mert a férfi és a nő között a különbség és ellentét nem alapvető, hanem csak fokozati jellegű.

A nők iskoláztatásának ügye és nevelése a középkor folyamán tovább romlott. A középkor nőieszménye nem sokat követelt a nőtől csak a hűség erényét urához, ehhez viszont nem sok szükség volt a tudományokra. A nők teljes magánéletre utaltsága sem ismereteket, sem nevelést nem igényelt számukra és így a koedukáció gondolata még elvben sem merül fel a keresztény középkorban.

Az eretnek mozgalmak azonban, melyek a feudalizmus ellen az első támadásokat indították, a nők neveltetésében ellentétes álláspontot foglaltak el, mint az uralkodóosztály nevelési irányítói.

"Különösen sok szemrehányás érte az eretnekeket ellenséges oldalról ezért, mert a nőket nem zárták ki sem a tanulásból, sem a tanításból." /Földes. 1964./

Münzer Tamás hívei pedig így fogalmazzák meg a tanítók feladatait, hogy a fiukhoz hasonlóan a "... hozzájuk küldött lánykákat ugyancsak tanítsák az Írásból, oktasák, hogy mindkét nembeliek, férfiak és nők, akiket isten egyszerre teremtett, a törvényben és hitben minél járatosabbak legyenek"./Földes.1964./

A városi iskolákban egyre több helyen jelennek meg a fiuk mellett a lányok is. Az ilyen együttes oktatás

azonban csak praktikus szempontból /iskola hiány/ alakult ki. A középkori viszonyokat figyelembe véve az oktatás és nevelés nem osztály keretben történik ugysem, s így koedukációról ezekben az iskolákban csak nagy jóindulattal lehet beszélni.

A reneszánsz felszabadultabb humanista eszményei már több teret engednek a női egyéniség kibontakozásának és ezzel együtt a nők nevelésének is. Érthető, hogy ilyen korban olyan kiváló pedagógus, mint Komenszki elvben is helyesnek tartotta, hogy a leányok és fiuk egyaránt járjanak iskolába 12 éves korukig és együtt sajátítsák el az elemi ismereteket.

Fiatalabb kortársa Apáczai Csere János is olyan "anyai iskolák"-ról szól a Magyar Enciklopédiában, ahol a fiuk és leányok egyaránt tanulnak. /Apáczai Csere/

Morus éppen a humanizmus elvei alapján hirdeti "Utopia" lakóiról: "Minden gyermeket iskoláztatnak és a nép jó része férfi, asszony egész életében a munkátlan órákat tanulásra fordítja." /Morus/

A másik nagy utópista Campanella államában a kommunizmus elvei szerint a munka mindenki számára kötelező és így a "mesterségek közösek a férfiak és nők számára az elméletiek és mechanikaiak egyaránt". Ebből viszont természetesen következik, hogy "mindenkit minden mesterségre egyaránt tanítanak". /Campanella. 1959./

A polgárosodással a műveltségi szint emelkedésével a nem nemesi származású nők neveltetése is napirendre került. A XVIII.sz. francia irodalmi szalonok vezéregyniségei között már művelt felvilágosult nőket is látunk. A koedukáció problémája ekkor merült fel először. Míg a pietisták pl. az iskolák zömében az együttes nevelés hívei, addig a szocialista pedagógia olyan elméleti előfutára, mint az utópista Morelly a "Code de la Nature" című főművének a nevelési törvényeiben az azonos ismeretek nyújtása mellett határozottan a nemek szerinti külön nevelést tartja helyesnek. /Morelly/

A koedukáció problémáinak elvi és gyakorlati felvetéséhez olyan korszak elérésére volt szükség, amikor a nők résztvétele a társadalmi termelésben fokozódott és ezzel együtt elmélyültebb esetleg a férfifakéhoz hasonló nevelésük is szükségessé vált.

2./ A női emancipáció és a koedukáció a polgári társadalomban.

A feudalizmus elmélyülő válságának és a polgári fejlődés kibontakozásának talaján a nők helyzetében alapvető változás indult meg. A középkori önellátó gazdálkodás bomlásának az árutermelés fejlődésének, világipac kialakulásának sok áttételen keresztül érvényesülő következményeként lassan átalakul a családok zárt élete. A háziasszony által a család ellátására készített termékek helyett a piacon jobb és szebb ipari termékeket lehet kapni. Ezzel összefüggésben a háziasszony tevékenységének köre egyre jobban leszűkült. Teendői közül /fo-

nás, szövés, gabonaórlás, szappanfőzés stb./ egyre többet átvett a manufaktura, vagy későbbi gépi munka. Több lett a nők szabadideje, és ugyanakkor csökkent a háztartási munka. A polgári fejlődés és ezzel összefüggésben mindinkább növekedő szabadidő, az uralkodó osztályok körében egyre több asszonyt ébresztett rá, élete ürességének, a női nem gazdasági jogi, politikai, erkölcsi kiszolgáltatásának tudatában. A gazdagabb nők közül egyre többen kezdtek foglalkozni irodalommal, művészettel, stb. Ilyen körülmények között egyre inkább tért hódított az intézményes nőnevelés szükségességének gondolata.

A nők nevelésének és politikai gazdasági függetlenségének előharcosai a női emancipáció képviselőiből kerültek ki. Északamerikában, valamint Franciaországban már a 18. század végén komoly méretekben bontakozott ki a nőmozgalom.

A nők szavazati jogán kívül, követelték a művelődési jogok elismerését is. A francia nőmozgalom megindulásának a nők forradalmi fellépésének és a művelődés jogáért vívott harcának hatása tükröződik azokban a pedagógiai tervezetekben, amelyeket a francia polgári forradalom különböző szakaszaiban egyes teoretikusok terjesztettek a törvényhozó gyűlés elé. Ebből a szempontból ki kell emelni Condorcet tervezetét. Condorcet a teljes nőemancipáció híve. Szerinte a nőket a férfiakkal teljesen azonos politikai, hivatalviselési és művelődési jogok, illetik meg. Ennek megfelelően olyan iskola-rendszert dolgozott ki, amelyben az alsó iskoláktól a

főiskoláig minden tanintézet megnyitja kapuit a leánytanulók előtt, a fiutanolókkal azonos feltételekkel. Ugyancsak helyet kaptak a fiuk mellett a leányok Lepelletier és Lavoisier nevelésügyi javaslataiban is. /Orosz. 1962./

Az emancipációs mozgalmakkal együtt nemcsak a nők iskoláztatásának igénye merült fel, hanem a nők férfiakkal egyenlő nevelése is. Ez az igény viszont minden körülmények között az emancipáció hívei részéről a koedukáció bevezetését tette szükségessé. Csak a jelentősebbeket említve Angliában Mary Wollstonecraft híres könyvében "Vindication of the Rights of Women. London 1792." a nők teljes egyenjoguságát követeli. Az egyenjoguság feltétele - szerinte - a nők gazdasági függetlensége, ezt viszont a nőnevelés reformjával, majd pedig a törvényhozás reformjával kell előkészíteni. Ennek érdekében Wollstonecraft a leányok és a fiuk együttes nyilvános oktatását akarta megvalósítani. Hasonló következtetésre jutott a németországi Th.G.v.Hippel "Über die bürgerliche Verbesserung der Weiber. Berlin 1792." című művében. Szerinte az a társadalom, amely türi a nők rabszolgaságát, másokat is rabszolgaságba süllyeszt. A nőket nem divatbábokká, hanem állampolgárokká kell nevelni, az állam és az emberiség előrehaladása érdekében.

Éppen ezért Hippel is a fiukkal azonos feltételek között óhajtja neveltetni a leányokat ezért híve a koedukációnak, de csak az első években. "Az első tíz esztendőben szükségképen ugyanaz a nevelés, tanítás és

szórakozás illeti meg mindkét nemet, mert ebben az időszakban a képzés csak az első legtiszteletre méltóbb rendeltetésről kell, hogy gondoskodjék: az emberképzésről." /id. Kemény. 1907./

A házimunka csökkenésével párhuzamosan megnőtt a pénznek, a keresetnek a jelentősége és ezzel összefüggésben kibontakozott a nők családon kívüli önálló tevékenységének igénye. A piacra termelő földesur, vagy iparos feleségének alkalmadtán férjét kellett helyettesíteni adásvételi ügyekben. A parasztasszonyok is tömegesen megindultak a városi piacokra áruikkal. E tevékenység azonban legalább alapfoku ismereteket követelt a nőktől. Ilyen körülmények között egyre inkább társadalmi szükségletté vált a leányok alapfoku iskoláztatása.

A nők önálló, kereső munkával történő kielégítése a polgári fejlődés egyre szélesedő igénye. Már a XVIII.sz. végétől kezdve a gépi nagyipar kialakulása során a szegényebb néprétegek leányai és asszonyai mind nagyobb számban kaptak munkát a tőkés üzemekben. Képzetlenségük nem volt akadály. A fejlett munkamegosztással dolgozó gépesített üzemek nem igényeltek szakképzett munkaerőt, a nők képzetlensége még jó ürügyet is szolgáltatott a tőkések számára az alacsonyabb munkabér megállapítására. A proletár nők tehát a társadalmi termelésben való részvételüket és ebből eredően a családon belüli gazdasági függetlenségüket csak a bérabszolgaság vállalása árán oldhatták meg. "A női munka olyan mértékben válik egyre keresettebbé amilyen mértékben tökéletesedik egyrészt a gépi berendezés és a technika, s tagozódik mind kevesebb technikai végzettséget és erőt igénylő részmunkára." /Bebel. 1957./

A női proletáriátus megjelenésével kb. egyidőben, a polgári és nemesi származású nők bizonyos rétegének érdeklődése az értelmiségi pályák és az önálló polgári foglalkozások felé fordul.

A hűbéri társadalom bomlása, a tőkés rend kialakulása, a forradalmi harcok és külső háborúk során ugyanis mindinkább megszorodott azoknak a nemes és polgári családból származó nőknek a száma, akik elszegényedtek, özvegyen, árván maradtak, vagy hozomány hiány miatt nem tudtak férjhez menni és így háztartáson kívüli kereső munkára kényszerültek. A XIX. sz. végén a nagyobb ipari országokban a kereső lakosság nemek szerinti foglalkoztatása a következőképpen alakul:

	<u>Nő %</u>	<u>Férfi %</u>
Német - Birodalom	30,4	61,1
Ausztria	44	64
Magyarország	27	64
Franciaország	34	68
Egyesült Államok	14	61

A nők ilyen nagyarányu előretörése a társadalmi termelő munkában alsó és középfokon egyaránt igényelte a megfelelő oktatást és nevelést. Különösen a szellemi munkához és az önálló polgári foglalkozásokhoz volt erre szükség, mert a női nevelők elhanyagoltsága miatt az ilyen pályára készülők előképzettségben nem részesültek.

Érthető, hogy a nőnevelés felkarolása férfiakkal azonos szintre emelése a nők társadalmi nevelése és szakképzését biztosító magasabbfoku leányiskolák szervezése elsősorban a deklasszáladástól menekülő, elszegényedett nemesi és polgári származású nők követelése volt.

A nők iskoláztatásának kezdetén felmerült már a probléma, hogy hogyan milyen keretekben bonyolítsák le az oktatást? Együtt tanuljanak-e a fiuk és a leányok, vagy külön. A polgári társadalom keretei között nem szabadulnak fel teljesen a nők. Számtalan kötöttség teszi őket másodrangú lényekké az osztálytársadalom viszonyai között és ezen a téren csak kevés változás történik a kapitalizmusban. A nő az uralkodó osztály szemében továbbra is alacsonyabbrendű lény, akit csak a gyermekek nevelésére és igénytelenebb munkák ellátására lehet használni. Érthető hogy a polgári nevelés-tudomány, a filozófia korabeli képviselői, ha el is ismerték a nők nevelésének szükségességét azt a fiuktól teljesen elkülönítve és teljesen más tananyaggal gondolták megoldani.

A polgári neveléstudomány olyan neves képviselője, mint Rousseau alapvető neveléselméleti munkájában, bár külön fejezetet szentelt a nők nevelésének, azt roppant alacsony mércével mérte. Zsófia neveltetése Emilé mellett nagyon hézagos, de a polgári igényeknek a jó családanya nevelési eszményének bőségesen megfelelt.

/Rousseau. 1965./

A későbbiekben Comte az aki a XIX. században már következetesen a nők és a férfiak eltérő nevelését hirdeti. Egyik levelében így ír:

"Lehetetlen, hogy az állattani kutatások összes eredményeiben fel ne ismerjük a him nem felsőbbbségének általános fölényét az élők hierarchiájának felsőbb rendjében." /Comte/

A XIX. század első évtizedeiben jelentős vita zajlott le Comte és Stuart Mill között ebben a témában. A nők elnyomatásának társadalmi oldalait bizonyító Mill, mestere Comte ellen fordult ebben a kérdésben, amit levelezésük és Mill néhány írása is bizonyít. /Comte, 1877. Stuart Mill 1876./

A XIX. század elején a felvilágosodás és a humanizmus jegyében meginduló nőemancipációs törekvések, ha a nők neveléséről is szól, állást foglal a koedukáció kérdésében is. A német J.P. Richter: Levana c. munkájában írja: "Az erkölcsvédelem szempontjából a két nem együttes nevelését ajánlom, Két fiu elég, hogy megőrizzen tizenkét fiatal leányt a két leány tizenkét fiut. De nem mernék jól állni azokról az iskolákról, ahol a leányokat külön nevelik a még kevésbé azokról, ahol csak fiuk vannak." /Richter/

A klasszikus német filozófia egyik nagy alakja, Fichte a "Német nemzethez idézett beszédei"-ben a nemzet felrázását a neveléstől várja. A rossz felnőttektől

elszigetelt nevelőintézetekben a gyermekek és ifjak teljesen együtt neveltetnének. "Külön figyelmeztetés nélkül is önként értetődik, hogy ebben a nevelésben mindkét nemnek ugyanolyan módon kell részesülnie. A nemek külön fiu és leány nevelő intézetekben való széjjelválasztása célja tévesztett intézkedés volna, mely a tökéletes emberré nevelés több fontos eszközének alkalmazását lehetetlenné tenné.

.... Az a kisebb társaság, melyben emberekké neveltetnek épugy, mint ama nagyobb, melybe mint kész emberek fognak kilépni, kell hogy mindkét nem egyesüléséből álljon, mindkettőnek elébb kölcsönösen fel kell ismernie és meg kell szeretnie egymásba a közös emberiséget s barátokat és barátnőket szereznük mielőtt figyelniük a nemi különbségekre irányul s férjekké és feleségekké válnak. Szükséges továbbá, hogy a két nem egymáshoz való viszonya általában azaz: bátor védelem egyik, és szeretetteljes segítség a másik részről a nevelőintézetben szemléletessé tétessék és a növendékek elé állíttassék." /Fichte/

Fichte amellet, hogy azonos oktatást igényel a fiuknak és a leányoknak felveti és megsejti azt a gondolatot, hogy a közösségben tud csak kifejlődni az igazán férfias fiu és a nőies leány.

Bár a koedukáció és a hőemancipáció elméletei is Európában keletkeztek, gyakorlati megvalósulása az Amerikai Egyesült Államokban történt meg először és

teljes mértékben. A gyakorlati kivitelezést nevelés elméleti megalapozottság nem előzte meg. Az Egyesült Államokban a függetlenség kivívása után, meginduló gazdasági fejlődés munkaerő igényét a nők munkábaállításával is csökkenteni kívánták, ami magától érthetően a nők iskoláztatását is szükségessé tette. A kisebb településeken csak egy iskola volt és ezeket kezdték a későbbiekben koedukálni, majd ezt áttérjesztteni, a középiskolákra is. Az első ilyen számontartott intézmény az Ohio állambeli Oberlin Collegium, ahol egyes források /Dobos 1971./ szerint 1833-ban más adatok /Loduchowski 1961./ alapján 1837-ben indult meg az együttes nevelés. Ez az oktatási forma viszonylag gyorsan elterjedt az Egyesült Államok valamennyi államában és városában is. Egy 1882-ben lefolytatott felmérés szerint, /Coeducation 1883./ amit a nagyobb városokban végeztek 196 iskolából 177 koedukált volt.

A nagyszámu koedukált intézmény elterjedések ellenére is, a téma neveléselméleti megalapozatlanságára jellemző, hogy egy magyar századeleji szerző az OKT Közlöny hasábjain arról számol be, hogy egy kongresszuson találkozott amerikai pedagógus küldöttséggel, akik éppen Európába jöttek tanulmányozni a koedukáció kérdését, mert mint mondták náluk létezik és elterjedt, de nem tudják jó-e kedvező-e, vagy pedig sokkal több a hátránya. /Geréb J. 1908-1909./

1880-ban a brüsseli Nemzetközi Tanügyi Kongresszuson pozitívan nyilatkoztak a koedukációról és ez eredményezte, hogy elterjedése, fokozódott különösen a Skandináv államokban. A századfordulótól egyre több nagyobb konferencián csapnak össze a koedukáció hívei és ellenfelei.

Az 1908-ban megrendezett londoni Morálpedagógiai Kongresszuson külön szekcióban vitatták meg a koedukáció problémáit, ahol mellette szólalt fel Jhon Russel és a koedukáció egyik korabeli angol ideológusa Cecil Grant.

A koedukáció hívei mindenütt azzal érvelnek, hogy a nő és a férfi közötti különbségeket a társadalom termelte ki, s mivel a nők társadalmi feladatai jelentősen közel kerültek a férfiakéhoz, hasonló körülmények közötti nevelést kell számukra biztosítani. Ilyen érveket használ az Országos Középiskolai Tanáregyesületben rendezett vitán is az előadó. "Ma már meglehetősen elfogadott nézet, hogy mint minden nagy társadalmi mozgalomnak, úgy a nők intenzívebb tanításra való szorulásának és magasabb képzési igényének is gazdasági háttere van." / Hancsókné 1906./

A nőknek már nemcsak a családi tűzhely melletti háztartási feladataikat kell ellátniuk, hanem a társadalmi termelésben is helyt kell állniuk, miként a férfiaknak és ehhez a férfiakkal teljesen egyenlő képzést kell számukra biztosítani. Az előadók és a szerzők nem az amerikai vagy a skandináv példákra hívatkoznak, hanem a sokkal közelebbi németországi reformpedagógiai mozgalmak eredményeire.

A reformpedagógusok Boroszlóban tartottak kongresszusokat, ahol a koedukáció mellett is sokan sikra szálltak így pl. 1902-ben Stöcker Helén akinek előadása után határozatokat fogadtak el arról, hogy mivel a nők képzésének nem felelnek meg a modern időkben a régi leányiskolák, az együttes nevelést kell elterjeszteni./Kemény 1906-1907./

A századforduló előtt és után elsősorban az Észak-Európai országokban /különösen Svédországban/ és Nagybritanniában terjedt el a koedukáció sőt még Olaszországban is voltak sikeres kezdeményezések. /Flower 1919./

A régi és az új nőeszmény körül kibontakozó vitában az általános társadalomfilozófiai érvek mellett megjelentek a konkrét tudományos vizsgálati eredmények is, amelyek a nők gyengébb képességeit és általában alacsonyabbrendűségét voltak hivatva igazolni.

Ilyen szempontból csaptak össze az erők a reformpedagógusok 1913-ban Boroszlóban tartott kongresszusán. Ez a Gyermektanulmányi kongresszus és a hozzákapcsolódó kiállítás a fiúk és a leányok közötti különbségekkel és az együttes nevelés kérdésével foglalkozott egy egész héten át. /1913. okt. 2-8-ig./

A kongresszus kiadványai a róluk szóló beszámolók szerint nem volt eredményes és egyértelmű a tanácskozás a koedukáció és a nők nevelése ügyében.

A nők alacsonyabb rendűségének biológiai, majd később pszichológiai magyarázata végighuzódik az egész polgári nevelés-elméleten. Így a kísérleti pedagógia egyik híres művelője Ernst Meumann "Thesen zur psychologischen Grundlagen der probleme der Coeducation und der Coinstruction." című írásában különösen a serdülés éveiben tartja nehezen megoldhatónak a koedukációt. /Bund... 1914./ Bár elismeri, hogy a nő résztvehet az élet minden feladatában, hivatalos állásokban úgy mint a férfi, amennyiben a nemi feladatok nem gátolják, de a nő mindezekben a pályákon nem fogja ugyanazt produkálni, mint a férfi, az eltérés munkájukban elsősorban qualitativ jellegű lesz.

William Stern "Der Unterschied der Geschlechter und seine Bedeutung für die öffentliche Jugenderziehung" /Bund... 1914./ szerint a két nem közötti pszichikai különbségek és a képességek különböző fejlődése teszi szükségessé a nemek különböző nevelését. A biológiai és pszichológiai törvényszerűségek érvényesülése teszi szükségessé Meumann és Stern szerint a koedukáció elvetését. Ezen a kongresszuson ismertette W.Stern a különböző koru tanulókon végzett kísérleteinek eredményét, amelyek alapján sokáig hivatkoztak a pedagógusok a koedukáció bevezetésének megoldhatatlanságára. Megállapításai: a fiúk szellemi fejlődése egyenletesebb, viszont a lányok tehetségben közepesebbek. A lányokban nagyobb a receptivitás, a fiukban a produktivitás. A lányok érdeklődése szubjektív személyhez kötött, míg a fiuknál objektív tárgyra irányuló.

Erről a kongresszusról sok ismertetés jelent meg a hazai szaksajtóban is, amelyek nagyrészt a neves előadók érvei alapján a koedukáció elvetését hirdették. Nagy László, aki maga is részt vett és előadást tartott, bár nem volt híve az együttes nevelésnek, nagyon tárgyilagos beszámolót készített a Gyermekek c. folyóirat számára. Megállapítja, hogy bár sokan ellene szóltak, a koedukációhívei is nagy számban szólaltak fel és a lélektani érvekkel és tényekkel szemben arra hivatkoztak, hogy a pszichológiai különbségek, melyek a fiúk és a lányok között fennállnak éppen azok nivellálása érdekében teszi szükségessé a koedukációt. Megemlíti egy magyar előadó /Vértes/ kutatási eredményeit, aki emlékeztetvizsgálatot végzett több iskola tanulóival a Ranschburg féle szópárok segítségével és megállapította, hogy a lányok és a fiúk között nem talált különbséget, sőt a lányok bizonyos esetekben jobb eredményt mutattak. /Nagy. 1913/.

A másik illusztris szerző Imre Sándor, aki a Magyar Pedagógiában számolt be a Kongresszusról. Megállapítja, hogy az együttes nevelést a lélektani vizsgálatok eredményei nem igazolják, de a kérdést nem a pszichológusok döntik el, hanem a társadalmi fejlődés és annak igényei. Sikraszáll a nők és férfiak egyenlő iskoláztatása, de külön oktatása mellett. /Imre 1913/.

A koedukáció Magyarországon.

Természetesen a nőknek a társadalmi termelésbe történő bekapcsolódása, emancipációja és ennek egyik e-

redményeként a két nem együttes nevelése sok ellentmondást mutatott Magyarországon is. Míg a felvilágosult abszolutizmus korában kiadott 1777. évi Ratio Educationis nem tesz nemek szerinti különbséget az oktatásban, addig, az I. Ferenci abszolutizmus idején kiadott II. Ratio Educationis külön paragrafusokban szól erről, sőt az 1843. évi, törvényjavaslat már "hivatalvesztéssel" fenyegeti az illetékeseket, ha mindkét nembeli ifjúságot közösen oktatják. /Ravasz 1966./

Persze ezen nem csodálkozhatunk, hiszen a nemesség pedagógiai és pszichológiai igényeit legjobban kifejező - sok szempontból haladó - Szilasy János professzor is így ír a tanulók elosztásáról:

" ... a kisebb nemzeti iskolák is legalább két osztályra osztassanak és a leánygyermek a fiuktól elválasszassanak; ezt igen is erkölcsi óhajtatni." /Szilasy 1827/

Kovács Ferencné, Takács Éva író nő már a XIX.sz. elején felhívta a figyelmet a parasztság leányainak oktatására. Ugyancsak ő vallotta, hogy a koedukációtól csak a "babonás illendőség" tartja távol kora társadalmát, mégis a XIX.század első felének magyar nőoktatási és nőnevelési előharcosai, mint Teleki Blanka, Karacs Teréz és mások nem a koedukáció, hanem éppen a külön nőiskolák mellett foglaltak állást. Az ellentmondás oka a korabeli elmaradott iskolai oktatás. A nőnevelés képviselői teljesen új elveket és módszereket akartak bevezetni iskoláikba s ezért nem is akarták az elavult

oktatási rendszerben tanuló fiukkal együtt képezetni a leányokat./Orosz 1962/

Az elkülönítés mellett foglal állást az I. Egyetemes Tanítógyűlés is 1949-ben, amikor határozati javaslatai között rögzíti, hogy a leányiskolák "a fiugyermekek tanodáitól okvetlenül elkülöníttessenek. /Ravasz 1966/

A feminista mozgalmak és általában az újabb társadalmi igények hatása érződik már a II. Egyetemes Tanügyi Kongresszuson 1896-ban, amikor Brocskó Lajos a koedukáció bevezetését javasolja: "Az északamerikaiak hódolnak a közös nevelési rendszernek, mert az megfelel a szabadságnak, a nőt a férfihoz emelni."/Dobos 1971./

E korszak legjelentősebb hazai összefoglaló munkája Várnai Arvéd tollából jelent meg./Várnai 1913/ Várnai abból a kérdés feltevéséből indul ki, hogy vajon a társadalmi együttélésben a nők számára biztosítva vannak-e ugyanolyan tanulási lehetőségek, mint a férfiak számára. Várnai Comte alapján aki a társadalom legfontosabb sejtjének a családot tartja, éppen a család belső harmóniája érdekében tartja fontosnak a koedukációt. A nevelés célja azonos nevelésben részesíteni azokat, akik majd együtt fognak élni.

A téma nagy irodalmi anyagon történő feldolgozása alapján deduktíve jut a koedukációt igenlő megállapításra, de megjegyzi: "A koedukáció rendszerének tökéletes keresztülvitele olyan társadalmi viszonyokat fél-

tételezne, melyekben a férfiak és a nők között sem törvényes sem foglalkozásszerű ellentétek nincsenek".
/Várnai 1913./

A koedukáció elleni harc két alapvető irányból indult meg, egyik úgy vélte teljesen deduktív módon, hogy a társadalom nőeszménye az otthonülő gyermeket nevelő férjtisztelő nő, tehát ilyen lányokat kell nevelni. Az Országos Középiskolai Tanáregyesületben rendezett vitán a koedukációt igenlő előadóval szemben így érvel az egyik felszólaló: "A középiskola célját nemcsak a tanítás, de a nevelés is képezi Aki a középiskolát elvégezte, annak nemcsak bizonyos ismeretanyagot kell magával vinni az életbe, de egyéni jellemet is, melynek megalkotásában épp oly része van az iskolának, mint a családi életnek. Ez az egyéni jellem természetszerűleg egészen más nőnél, mint a férfinél, annak kifejlesztéséhez más eszközök kellene a leány- és mások a fiúiskolában. A jellemfejlesztés szempontjából nem kívánatos tehát az együttes oktatás, melyet csak akkor lehetne sikerrel alkalmazni, ha nem akarnánk tekintettel lenni azokra a körülményekre, amelyek a női és a férfi természet között évezredek óta fennállnak.... Egy régi világfelfogásnak kell átalakulni, erkölcsi újjászületésen kell az egész magyar társadalomnak keresztül esnie, hogy az előbb említett etikai momentumok annyira megváltozzanak, hogy a koedukációt lehetővé tegyék. /Miklós. 1906-1907./

A vitaülésen, amelyen sok hozzászólója volt a koedukáció mellett és ellen, Kármán Mór elnökölt. A vitát azal zárta, hogy bár fontos kérdés a koedukáció, annyira nem halaszthatatlan, hogy ne lehetne a döntést e problémában később meghozni.

Az etikai, társadalomfilozófiai viták hosszú sora zajlott a koedukáció kérdésében 1906 és 1910 között, aminek egyik oka a koalíciós kormány szabadabb, modernebb oktatáspolitikájának ígérete volt. A Feministák Egyesülete is rendezett e kérdésről vitaülést 1906-ban. Az ülésről dr. Harkányi Ede készített összefoglalót a Huszadik Század c. folyóirat számára. /Harkányi 1906./ Harkányi maga is híve volt az együttes nevelésnek, aminek a cikken kívül könyveiben is kifejezést ad. "A holnap asszonyai" c. 1905-ben megjelent írásában a nők emancipálódásának és helyes pályaválasztásának egyik előfeltételeként a koedukációt jelöli meg. Tudósításában szenvedélyes hangon támadja az együttes nevelés ellenfeleit és arra hívja fel a figyelmet, hogy ennek a kérdésnek elsősorban társadalmi oldala van. Rámutat arra, hogy a koedukáció igenlése vagy tagadása az adott ország polgárságának társadalmi haladó, ill. dekadens szerepétől függ. Az etikai ellenérvekre azzal válaszol, hogy a magyar társadalom korabeli erkölceit a kétszínűség jellemzi és éppen ennek felszámolását segíthetné az együttes nevelés bevezetése. A kornak egyik tekintélyes pedagógiai szakírója Kemény Ferenc elvetve a koedukációt, a következő morális indokokkal támasztja alá véleményét: "Ha normális gyermekekkel és szülőkkel rendelkeznének, szóval, ha a mai társadalom erkölcsileg ép

és egészséges volna, akkor lehetne az együttes nevelésre gondolni, helyesebben, akkor nem is volna rá szükség. Ma azonban sem erkölcsi javításra, sem érzelmi edzésre nem alkalmas." /Kemény 1907./

Az alsófoku oktatásban bár a Népiskolai Törvény V. fejezet 29.§-ában határozottan a külön termekben történő oktatás mellett foglal állást, szükség-megoldásként koedukált osztályok is voltak, a középiskolákra vonatkozóan azonban ezt határozottan megtisztították.

Igy pl. a 185.334./1913. sz. miniszteri rendelet csak a demonstratív órákra engedélyezi magántanulóként azoknak a lányoknak a fiuiskola látogatását, ahol a városban nincs középiskola. A korabeli szerzők panaszkodnak, hogy ezt sok helyen áthágják és a leányok még külön órákra is járnak.

Bár a rendeletek szerint nem lehet az osztályokat koedukálni, a szakirodalomban még megjelentek ez után is olyan tanulmányok, melyek ennek előnyeiről szóltak, pl. nem gazdaságos kisvárosokban leányközépiskolákat nyitni s ezért célszerű lenne az együttlnevelés bevezetése. /Benisch 1916./

A század második évtizede fontosabb kérdéseket vetett fel, mint a koedukáció problémáját. Kevesebben hallatják szavukat, s ugyanakkor a még felbukkanó koedukációs törekvésekkel szemben egyre több elfogadható tudományos érvet vonultatnak fel a kutatók pro és kontra.

Péch Aladár a Magyar Középiskolában szinte összefoglalja a kialakuló helyzetet. /Péch. 1915./

Hivatkozik egy 1916 évi erélyes miniszteri rendeletre, melyből egy részlet így hangzik: "... nem lehet megtűrni és megengedni a leányoknak a fiukkal való együttnevelését, mely az oktatás alsó és felső fokán lehet üdvös, de a közepsőn feltétlenül elkerülendő". /Péch. 1916./

Egyesek a háboru következtében jelentkező erkölcsi lazulások magyarázatát látták a koedukációban, s bár a nehéz évek a nők egyre nagyobb számát állította a termelésbe, a vezetésosztály erkölcsi szilárdságát ezuton is védelmezni kellett. A legerősebb ellenérvek is morálisak. Péch a legkülönbözőbb szerzőkre hivatkozik, s köztük még a koedukáció olyan élharcosaira is, mint a svéd Palmgren-re, aki azt állította, hogy nem mindenkinek megfelelő az együttes nevelés. Nef, Rein, Siebert, sőt az amerikaiak is, akik hívei voltak ennek a nevelési formának, a felmerülő lazaságok /flirt, lányok elvonják a fiuk figyelmét/, miatt ellene fordultak. Bizonyíték erre az is, hogy Badenben, ahol pedig a fiu iskolákban lányok is tanultak, megszüntették ezt a rendszert és inkább leányközépiskolákat szerveztek a koedukáció lazaságai miatt.

A koedukáció kérdése, mely a különböző haladó társadalmi mozgalmakkal együtt jelentkezett; nőemancipáció, szocializmus, az első V.H. után háttérbe került. Nem volt fontos és lényeges a háboru utáni helyzetben a nők iskoláztatása, munkába állítása, hiszen még a férfiak is sokszor munka nélkül voltak. A férfi és a nő egyenlő

jogainak hirdetése pedig a megszokott rend elleni fellépést jelenthette. A nőeszmény maradt a régi, kizárólagos családanyai szerep s ez nem tette szükségessé a koedukációt.

Az ellenforradalom iskolapolitikája különösen a középiskolára vonatkozóan - a népiskolákban elsősorban vidéken megtűrték a nemek együttes nevelését - határozottan a koedukáció ellen foglalt állást. Az 1938.évi gimnáziumi rendtartás elutasítja leányoknak magántanulónként történő tanóra látogatási lehetőségét is a fiugimnáziumban. A tankerületi főigazgatóhoz benyújtott engedélykéresekhez csatolni kellett, a jelentkező eddigi jó- és nem rosszabb- tanulmányi eredményét igazoló okiratot éppen úgy, mint az igazgató beleegyezését, aki tanusította, hogy külön illemhely és szünetben külön pihenőszoba áll a magántanuló diáklány rendelkezésére, sőt megfelelő női felügyelet is. De az így bejárók sem léphetik túl az osztály létszámának 10 %-t. Ez bizony nem volt koedukáció, de ezt nem is támasztotta alá semilyen elméleti vagy gyakorlati munka. A koedukáció gyakorlatát az egyházi iskolák számszerű és magának az egyháznak ideológiai súlya is akadályozta. Szerzetesi iskolákban az együttes nevelés semilyen megvalósítási lehetőségére nem volt mód.

Két nagyobb összefoglaló munka jelent meg ebben az időben a koedukáció témaköréből; Jablonkai József Károly és Zentai Károly tanulmányai. Alapos irodalmi feldolgozást nyújt mindkét munka a koedukáció történetére, általános helyzetére vonatkozóan. Mindketten elvetik az

együttes nevelést, döntően irodalmi hivatkozások, valamint etikai érvek alapján. Jablonkai hivatkozik egyik kollégájának elbeszéléseire, aki a dombovári magán polgári iskolában koedukált osztályokat tanított. A leírás szerint kedvező hatása az oktatásra, nevelésre a koedukáció, de "A tanár szempontjából a Coeducatió a nevelést is, tanítást is megnehezíti."/Jablonkai 1933./

Az egy jó példa azonban még nem elegendő ennek az oktatási formának elterjesztésére, és elfogadására. Zentai nem olyan merev mint Jablonkai. Elgondolásai szerint a koedukáció az első 10 évben kedvező hatása lehet, valamint a felsőoktatásban, de a középiskolában ő sem tartja helyesnek.

Weszely Ödön az ellenforradalmi korszak neves elméleti szakértője így érvel; a koedukáció hívei ellen akik remélték, hogy..." a leányok szorgalma és szelidsége a fiukat is szorgalomra fogja ösztönözni s a fiuk önállósága és bátorsága a leányokat is önállóvá és bátorrá teszi. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy ez nem így van. A leányok önállóbbak és bátrabbak lettek, de a fiuk nem lettek szelidebbek és szorgalmasabbak, sőt inkább a leányok vesztettek szelidségükből s engedtek a szorgalomból." /Weszely 1935./

Az idézet jelzi, hogy a koedukáció döntően társadalmi kérdés. A lányok természetes szokásaikból vesztettek, vagyis a társadalmi hatás alatt önállókká, bátrakká

lettek. Ebből azonban nem kér a társadalom. Az önálló nő nem biztos, hogy alárendeli magát férje akaratának, s erre nincs szükség. A koedukáció kedvezőtlen hatásainál nem szabad a mai viszonyoknak megfelelő vegyes osztályokra gondolnunk. Általában a 30-40 fős osztályokban 3-4 % volt a leány növendék. Az ilyen arány mellett érthető a kedvezőtlen hatás.

Weszely azonban a nők szellemi fejlődése miatt is ellenzi az együttnevelést. "A középiskolában azért sem kívánatos a koedukáció, mert a leány és a fiú szellemi fejlődése nem párhuzamos. Így inkább nem az együttnevelést hanem épp az ellenkezőjét kell követelni. De meg nem is szükséges, hogy azonos anyagot, azonos terv szerint tanuljanak". /Weszely 1935./

Az elmondottak és az idézetek is világosan jelzik, hogy a polgári társadalomban elsősorban a nők társadalmi háttérbe szorítását és az ebbe történő beletörődésüket kényszeríti elő az iskola. Az előkészítés, a nevelés nem a férfiakkal azonos társadalmi pozíció elfoglalására irányul. Az erre vonatkozó magyarázat minden körülmények között biológiai, pszichológiai jellegű. Bár a koedukációt ellenzők érvei között régen sem maradt el a szexuál etikai és szexuál-pszichológiai érvelés, a nyugatnémet Heinz Loduchowski könyvében a koedukáció ellenzésével kapcsolatban, mint az egyik legnagyobb társadalmi kérdést említi. A koedukációt a társadalom egészséges fejlődése érdekében mérsékelni kell, sőt esetleg teljesen meg kell szüntetni. Érvei között a bűnözés emelkedésétől és a házasságon kívüli szexuális kapcsolattól kezdve

egészen a vallás etikai magyarázatokig, a legkülönbözőbb elképzelések megtalálhatók, vagyis a társadalmi nevelési célok és eszmények meghatározását biológiai és pszichológiai törvényszerűségekkel igyekezik alátámasztani. A koedukált osztály és általában a koedukáció, ill. a társadalomban a nők és férfiak együttléte azonban nem csupán biológiai és pszichológiai törvényszerűségekből vezethető le, hanem a társadalom törvényeiből. Általában a magasabb mozgásformák jelen esetben társadalmi jelenségek, az alacsonyabb mozgásforma, vagyis biológiai jelenségek törvényeivel történő bizonyítása nem vezethet eredményhez. A polgári pedagógia és pedagógiai pszichológia, valamint fejlődéslélektan megállapításai a fiuk és leányok közötti különbségekről helytállóak és igazak. Ezek a különbségek magukban azonban nem bizonyítják logikailag a koedukáció helytelenségét. Nyilvánvaló, hogy csak olyan magyarázatok lehetnek elfogadhatóak, melyek a társadalmi együttélés törvényszerűségeit kutatják és ezen keresztül próbálják bizonyítani a koedukáció helyes, vagy helytelen megnyilatkozásait.

3/ A koedukáció megvalósításának lehetőségei a szocialista társadalomban.

A kérdés vizsgálatához néhány társadalmi tapasztalati tényel kell először megismerkednünk, amelyek a nők helyzetének változásával állnak kapcsolatban. E kérdések és társadalmi problémák lényegében a nők politikai, gazdasági és egyben emberi egyenjogúságának

tényét illusztrálják. Míg a polgári társadalomban a - társadalom belső ellentmondásai következtében - az emancipáció kérdése alapjaiban megoldhatatlan volt, addig a szocialista társadalom magában hordozza az emancipáció teljes megvalósulási lehetőségét.

Marx egyik fiatalkori - a Deutsche-Französische Jahrbücherben megjelent - a Zsidó Kérdéshez c. művében a következőket írja: "Minden emancipáció az emberi világnak, a viszonyoknak visszavezetése magára az emberre. A politikai emancipáció az ember redukálása egyrészt a polgári társadalom tagjára, az önző független egyénre, másrészt az állampolgárra, az erkölcsi személyre.

Csak ha a valóságos egyéni ember visszafogadja magába az absztrakt állampolgárt és mint egyéni ember, a maga empirikus életében, a maga egyéni munkájában, a maga egyéni viszonyai között az emberi nem lényévé vált, csak ha az ember a maga "force propre-jait" társadalmi erőként ismerte fel és szervezte meg, s ennél fogva a társadalmi erőt nem választja el többé magától a politikai erő alakjában, csak akkor valósult meg az emberi emancipáció." /Marx-Engels 1957./

A teljes emberi emancipáció alapvető feltétele, hogy a társadalmi ujratermelésből mindenki teljes emberi mivoltának megfelelően vegye ki a részét. "Bármily rettenetesnek és undorítóknak látszik - írja Marx a tőkében - már most a régi család felbomlása a tőkés rendszeren belül, mégis a nagyipar azzal a döntő szereppel,

melyet a nőknek fiatal személyeknek és mindkét nembe-
li gyermekeknek a háztartás területén túl a társadalmi-
lag szervezett termelési folyamatokban kiutal, meg-
teremti az új gazdasági alapot a családnak és a két nem
viszonyának egy magasabb formája számára."/Marx 1955./

A termelési struktúra változásának következtében és
magának a családnak, mint termelési egységnek a meg-
szűnése már magában hordozza az emancipáció lehetősé-
gét. A szocialista társadalomban ennek lehetőségei fo-
kozódnak, hiszen a nők egyre nagyobb számban történő
bekapcsolódása a társadalmi ujratermelésbe megadja a
lehetőségét annak, hogy az emancipálódás teljes egé-
szébe megvalósuljon.

"A proletariátus nem vivhatja ki a teljes szabadságot,
ha nem vivja ki a nő teljes szabadságát. Hosszantartó
harc ez, amely megköveteli a társadalmi technika és
erkölcsök gyökeres átalakítását. De ez a harc a kommu-
nizmus teljes győzelmével fog véget érni." - írta
Lenin! /A nők helyzete... 1963./

E gondolatoknak a szocialista pedagógiában történő rea-
lizálódásai voltak Makarenkó nevelőintézményei, amelyek-
ben - sok esetben még a kor elképzeléseivel szemben
is - teljes koedukáció volt.

Charles Fourier tétele, amely szerint: "A női emanci-
páció szintje az általános előrehaladás természetes

fokmérője", ma is igaz, ha nem is úgy, miként az utópistasszocializmus francia klasszikusa gondolta. Az Esprit c. folyóirat 1961/4. számában Marguerite Thibert a nők helyzetéről szóló cikkében közöl néhány elmara-
dott ill. kapitalista ország dolgozó nőire vonatkozó statisztikai adatot.

A dolgozó nők aránya /%-ban/ az ország nőlakosságá-
hoz viszonyítva:

Pakisztán	3,8 %
Egyiptom	6,8 %
Mexiko	8,7 %
Brazília	9,7 %
NSZK	31,9 %
Ausztria	35,0 %

A nők egyenjogúságának döntő feltétele, hogy a férfiak-
kal egyenlő százalékban vegyenek részt a társadalmi
termelésben. Az 1960-as években felvett statisztikai
adatok ~~sz~~erint a nők aránya a dolgozó népességben a
következő képet mutatja néhány országban:

	1960.	1962.	1965.
Szovjetunió	47 %	48 %	
Amerikai Egye- sült Államok			35 %
Csehszlovákia	42 %		

A nők társadalmunkban nagyobb arányban veszik ki részüket a termelésből, mint bármikor máskor azelőtt és ez magától értetődően életre való felkészítésük, neveltetésük megváltoztatását is igényli. A statisztika adatai szerint a nők hazánk népességének 51 %-át teszi ki. A keresők között a nők arányának alakulása az elmúlt évtizedekben a következőképpen alakult: /A nők helyzete.... 1960., Timár 1970./

É v	A nők aránya a keresők között
1920.	29,9 %
1930.	26,2 %
1949.	29,5 %
1952.	30,0 %
1959.	32,4 %
1960.	33,0 %
1969.	40,0 %

"A számadatok bizonyítják, hogy a nők részvétele altársadalmi termelésben fokozatosan emelkedik. Különösen kitűnik ez akkor, ha a munkaképes nők munkába állásának százaléka arányát vesszük figyelembe. Míg régen a munkaképes nőknek csak 36 %-a dolgozott, addig az 1960-as adatok szerint kerekén 50 % vállal munkát és a racionális felső határ a legújabb vizsgálatok szerint, bár a férifaktól eltérően, a demográfia/ilag lehetséges maximum alatt marad, a jelenleg 14- és 55 év közötti nők 67 % foglalkoztatott és ez a jövőben 70-71 %-ra emelkedik." /Timár 1970./

A nőknek ez a világméretekben megmutatkozó előretörése a társadalmi termelésben, oktatási viszonyaikat is megváltoztatta közép és felsőfokon egyaránt. Hazánkban a nők részesedése a középfoku oktatásban a következőképpen alakult az elmúlt évtizedekben. /A nők helyzete.... 1960./

Tanév:	A lányok % aránya a középiskolákban
1925/26	26,2 %
1937/38	34,7 %
1949/50	42,3 %
1958/59	46,3 %
1961/62	55,1 %

A lányok arányának emelkedése még szembetűnőbb, ha nem a százalékos arányokat, hanem a tényleges számadatokat vesszük figyelembe.

Míg az 1937/38-as tanévben alig 18 ezer leány tanult középiskolában, addig az 1961/62-es tanévben már a 70 ezer is meghaladta a beiratkozottak száma. Ezen belül a gimnáziumba járó leánytanulók százalékos emelkedése a következő /A nők helyzete... 1960. Köznevelés 1963./:

Tanév:	A nők % aránya a gimnáziumban
1925/26	19,5 %
1937/38	26,1 %
1951/52	41,4 %
1958/59	53,1 %
1961/62	61,2 %

A nők egyre nagyobb számban jelentek meg az egyetemeken és az iparban is. /A nők helyzete.... 1960./

Tanév:	A nőhallgatók % aránya	
	Műegyetemen	Orvosi Egyetemen
1925	0,0	10,2
1937	0,7	15,2
1950	6,3	26,9
1958	10,0	41,2

Az iparban alkalmazott nők %
aránya iskolai végzettség szerint

1960-ban	
Egyetemi végzettséggel	14 %
Középiskolai végzettséggel	40,5 %
Középiskolai végzettségnél kevesebb	45,5 %

A nők ilyen gyorsméretű és nagyszámu előretörése a termelésben és ugyanakkor a tanulásban különösen 1945. után, a nők helyzetének gyökeres megváltozásával és különösen, állampolgári egyenjogúsításukkal van szoros kapcsolatban.

A szocializmus gazdasági és politikai viszonyai magukban hordozzák éppen a kizsákmányolás mentesség következtében a teljes emberi emancipációt is. Ezt bizonyítja, hogy az új gazdasági és politikai viszonyok, új társadalmi igények megjelenését jelentette a női

nemmel szemben. Ez a politikai és gazdasági fejlődés tette lehetővé, hogy a szocializmus építését megkezdő fiatal szovjet államban éppen a teljes emberi emancipáció talaján megszervezze Makarenkó azt a gyermekközösséget, amelyben a fiuk és lányok együtt tanultak és dolgoztak.

Az új igények amelyek a művelődési és nevelési téren, az előző statisztikai kimutatásokban is jelentkeznek, egy új nő eszmény kibontakozásának alappillérei még akkor is, ha ez nem differenciálódott az elmúlt néhány évtizeden keresztül. A nők természetes hivatásának igénye és a társadalom által támasztott ilyen irányú követelménye, mint pl. a háztartás vezetése ma is meg van és a társadalom technikai-tudományos fejlődésének eredményeként történhet csak olyan változás, mely egyben a nők további felszabadulását biztosítja e munkák alól. Mindez megteremti annak lehetőségeit, amiről Clara Zetkin beszélt az 1904. évi brémai szociáldemokrata nőkonferencián "Az iskolakérdésről" c. előadásában. A koedukáció fontosságát etikai-társadalmi szempontból hangsúlyozza majd annak bevezetésére vonatkozó indoklását így folytatja: "Követelésünket még egy másik ok is alátámasztja. Minél inkább egyenranguként lép ki a nő az életbe és minél több alkalma van arra, hogy egyéniségét kifejlessze, annál jobban fejlődnek női sajátosságai. A nő emancipációjának nem az a következménye, amit az ijedős filiszterek jósoltak: a nő pszichikai lényének elmosódása. A társadalmi korlátoktól megszabadított nő nem a férfit majmoló groteszk kópiává fejlődik, hanem éppen női jellege fog szabadon kivirulni"./C.Zetkin. 1961./

II.

A koedukáció vizsgálatának

módszere

1./ A koedukációra vonatkozóan különböző nevelés- és társadalomlélektani módszerekről és kutatási eredményekről általában

Bár a koedukáció gondolata nem új, vizsgálata és az ezek alapján történő következtetések levonása nagyon hézagos. Az elmúlt században és a XX. század elején a még kialakuló fejlődéslelektan és differenciálpszichológia elméleti célkitűzése és ennek megfelelően vizsgálati módszere is elsősorban az egyéni, valamint nemi különbségekre helyezte kutatásai során a főhangsúlyt. Így érthető, hogy a különböző haladó mozgalmak, elsősorban a feministák is vagy biológiai, de leginkább társadalomfilozófiai érveket vonultattak fel a koedukációt elvető nézetekkel szemben.

A koedukáció mellett és ellen szóló érvek és ellenérvek felsorolása leginkább az általánosságok keretében mozgott

gött konkrét vizsgálatok kísérletek hiányában. Mégis, ha a korabeli pszichológiai és pedagógiai kutatási eredményeket vesszük figyelembe akkor kétségtelen, hogy a koedukáció ellenzői tudományos fegyverzetük tekintetében előnyösebb helyzetben voltak. W. Stern, Meumann és más pszichológiai szaktekintélyekre hivatkozva, egyértelműen tudták bizonyítani a fiúk és leányok fejlődésében rejlő különbségek alapján a koedukáció tarthatatlanságát. A külföldi iskolák tanulmányozása viszont nem nyújtott elégséges alapot ahhoz, hogy az együttes nevelés gondolatát hivatalos körök akár hazánkban akár a többi európai országban magukévá tegyék. Különb is az Egyesült Államokból szerzett példák nagyon kétes értékűeknek bizonyultak. Weszely, Kemény Ferenc, és a századforduló többi kiemelkedő vezető pedagógiai gondolkodója könnyedén verté vissza a koedukáció híveinek elsődleges érvét, a gazdaságosságot. Az amerikai farmokon és kis városokban szükség megoldás volt a közös iskola, az együttes tanítás - és ez döntően igaz is - tehát átvétele a kialakult fejlett európai civilizáció körülményei között élő tanulók számára nem lehet hasznos, sőt közoktatási szempontból visszalépés. Az északeurópai elsősorban svédországi valamint hazai pl. Bartosné féle /Glücklich 1961./ magániskolára ill. ezek jó példáira történő hivatkozás nem volt meggyőző, hiszen ezt a nevelési eljárást pedagógiai-pszichológiai vizsgálatokkal nem támasztották alá.

Kármán Mór 1906-ban egy feminista ülésen, ahol a koedukáció kérdéseit tárgyalták /Harkányi 1906./ hozzászólásában említette, hogy ez a nevelési vagy oktatási forma és annak hasznossága mindezideig még nem bizonyított. Véleménye szerint, kísérleteket kellene végezni, de az roppant költséges és főleg nagyon veszélyes, kérdéses, hogy egyáltalában szabad-e megtenni. A századelő neves pedagógus professzorának megjegyzésében azért van igazság, hiszen a koedukáció pedagógiai és általában személyiségfejlesztő szerepét csak úgy lehet eldönteni, ha az valamilyen kísérleti formával is igazolható pozitív eredményeket mutat. Ha viszont nincs koedukált iskola és osztály vajmi kevés remény nyílik annak kutatására és bizonyítására. S, hogy e téren milyen kevés történt azt jól mutatja Kiss Árpádnak 40 évvel később írt hasonló tartalmu megjegyzése; A kibontakozó új szemléletű neveléstudomány egyik első összefoglaló könyvében a nőneveléssel kapcsolatban a következőket írja: "A fiúk és lányok szorosabb együttnevelésének hívei és ellenzői vannak. Érvelése mindkettőnek a priori, tehát nem támaszkodik elégséges tapasztalatra. Elégséges számu és kielégítő tapasztalat ezen a téren nincs is. A nevelési irodalomban ismert ellenőrzötten megbízható beszámolók részben igen kedvező, részben igen kedvezőtlen eredményekről adnak képet. Az a tény pedig, hogy több állam, amely a szoros együttnevelés elvét elfogadta, ma mégis helyt ad a fiúk és lányok külön nevelésének is - a Szovjetunió is -, bizonyos ovatosságra kell, hogy intsenek ezen a téren....

Az egész kérdést így vetjük fel: segíti-e a koedukáció az ifjúság természetes és egészséges fejlődését, emberre érését vagy sem? Eljárásunk attól a felelet-től függ majd, amelyet erre a kérdésre kapunk."

/Faraghó-Kiss 1949./ Vizsgálatokat és kutatást nem végeztek ezen a téren, feleletet sem kapott senki a feltett kérdésre, de a koedukációt bevezettük. Erre utal Pataki Ferenc egy közel 20 évvel később a már bevezetett koedukáció után írt tanulmányában, amikor írrogziti, hogy bár sok elméleti pedagógiai munka jelent meg az utóbbi időben, de a koedukációról egy sem és így annak bevezetése készületlenül érte a pedagógusok széles táborát.

A koedukáció kutatására vonatkozó módszertani szakirodalom szomorúan véges. Teljes áttekintésére azonban mégsem vállalkozhatunk, s így csak a legkiemelkedőbbekről teszünk említést, amelyek saját vizsgálatainak szempontjából jelentőseknek mutatkoznak.

Módszertani feldolgozásunkban nem teszünk említést azokról a régebbi vizsgálatokról sem, amelyek első-sorban a leányok és fiuk között meglévő különbsé-gekre utalnak. Ezek különben sem állják meg helyü-ket hiszen a társadalmi-gazdasági fejlődés olyan vál-tozásokat idézett elő a két nem viselkedésében és ezzel együtt pszichés tulajdonságaiban is az elmúlt 60-70 esztendőben, nagy kár az I. vagy a II. világ-háboru előtti ilyen irányu kísérleti vizsgálati

eredmények mai elfogadhatósága kétségesse válik. Ennek irodalma ma már kiterjedten bizonyítja, hogy: "Az akceleráció ... jelensége az egymást követő generációknál minden ipari államban folytatódik". /Schmidt-Kolmer 1968./ A társadalmi történelmi tényezőknek a pszichikum fejlődésére gyakorolt hatásáról szólva Leontyev kiemeli, hogy "- bár a fejlődési szakaszok időben meghatározott módon széttagolódnak, életkori határaink a periodusok tartalmától függnék, és ezt végső soron azok a konkrét történelmi körülmények határozzák meg, amelyek között a gyermek fejlődése végbeme gy. Ily módon nem a gyermek életkora, mint olyan határozza meg a fejlődési szakasz tartalmát, hanem magának a periodusnak életkori határai függnék a tartalomtól és változnak a társadalmi - történelmi feltételek változásai szerint". /Leontyev 1964./

A kutatási módszerek csoportosítására elfogadjuk Kelemen László felosztását, bár számos esetben kibővitjük, vagy szélesebben értelmezzük azokat. Egyben hangsúlyozzuk, hogy a módszerek természetesen keverednek, s egy módszer alkalmazása ritkán jelentkezik egy-egy vizsgálatnál.

2./A megfigyelés.

A tudomány területén különösen fontos feladat, hogy a jelenségeket úgy írjuk le amiként azok előttünk megjelennek, vagyis a megfigyelés segítségével. A megfigyelés módszere természetesen a többi kutató eljárás

rást is kiegészíti és ebből eredően a legtöbb eredményt és a legtöbb vizsgálatot is ez a módszer nyújtotta. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a megfigyelések nem mindenütt azzal a szigorú tudományos alapos-sággal készültek, mint, amit ma ettől az eljárástól megkívánunk.

Sokszor csak spontán megfigyelésekről van szó, vagy esetleg a jelenség puszta naturalista leírásáról. Mégis a több évtized alatt felhalmozódott ilyen jellegű vizsgálati anyag sok információt és használható gondolatot tartalmaz.

A témánkban végzett megfigyelések az irodalmi áttekintések alapján sokirányúak ugyan, de mindig valamilyen konkrét részjelenség vagy jelensége bemutatására irányulnak. A továbbiakban arra törekszünk, hogy a kérdéscsoportok szerint tárgyaljuk a megfigyelések alapján készült cikkek, beszámolók legfontosabb megállapításait.

a/ A szexuális nevelés, a szexuális kapcsolatok problémái

A fiuk és leányok együttnevelésének mindig legnagyobb problémája volt - különösen Európában - a szexuális nevelés. Ellenzői a legkülönbözőbb érvekkel és adatokkal bizonyítják, hogy a koedukáció bevezetése vagy létezése olyan szabados kapcsolatokat teremt a két

nem között, amely már károsan befolyásolja az utódok fejlődését nevelését. Az ezzel kapcsolatos nagy irodalmi anyagból, csak a már idézett Loduchowskit említem, aki a legkülönbözőbb társadalmi problémákat elsősorban a bűnözést, a nagyszámu magzatelhajtást és ebből eredően a magasfoku halva ill. koraszülési arányszámot is a koedukációnak tulajdonítja. A fellazult erkölcsök oka - és nem a kétszínű burzsoa erkölcsről beszél a nyugatnémet szerző - a fiúk és leányok között kialakult kapcsolatnál, és ezeknek igazi eredőjénél a koedukációnál található meg. A pedagógusok és pszichológusok akik a koedukáció híveikül szegődtek elsősorban arra irányították figyelmüket, hogy vajon mennyiben jelent ez a feltételezés és vád tényleges alapot és veszélyt.

A fiúk és leányok együttnevelésére volt példa ugyan, de egzakt vizsgálata, megfigyelése ritkán történt meg a századforduló utáni évtizedekben. Ebben szerepe volt a fejlődés pszichológia korabeli módszerei kialakulatlanságának is. E korszakban talán legmarkánsabban és ugyanakkor az emberek szexuális életére vonatkozóan is különleges érzékenységgel, a pszichoanalízis adott magyarázatot. Az európai országokban a koedukáció egyébként is elsősorban szexuális kérdés volt. Érthető ha a pszichoanalitikus is megszólalt Alice Woods tanulmány gyűjteményében. Kenneth Richmond /1919./ a fiúk és leányok

baráti kapcsolatát pszichoanalitikus szempontból elemzi és arra végkövetkeztetésre jut, hogy a koe-dukáció nem teremti meg a sexuális kapcsolatokat csak a szublimált szerelmi érzést, s ilyen szempontból természetesebb és egészségesebb fejlődést biztosít, mint az egynemű iskolai oktatás.

Szovjet szerzők Jeszipov és Sackij /1954/ mintegy 40 évvel később hangsúlyozzák, hogy a polgári pedagógia a nemi különbségeknek túl nagy jelentőséget tulajdonított, holott az iskolai munka, a tanulás, során sokkal nagyobb szerepe van az individuális különbségeknek.

A legujabbkori hazai pedagógiai szakirodalomban Szerdahelyi István /1960/ megállapítja, hogy az eddigi tapasztalatok szerint a káron szexuális kapcsolatok, kilengések száma semmivel sem több, mint az egynemű osztályok esetében. Egy másik szerző /Somos 1960/ szerint e kérdésnek azért nincs jelentősége, mert a két nem biológiai fejlődési ritmusa eltérő. Az első két középiskolai osztályban a nemi érdeklődésnek még nincs komolyabb jelentősége. A két felső osztályban kialakuló diákszerelmi kapcsolatok nem veszélyesek, hiszen a pedagógusok ellenőrzése alatt alakul.

A diák szerelmek alakulását az egyes pedagógusok megfigyelései, valamint a különböző pedagógus tanácskozásokon elhangzottak szerint elsősorban azért tartják problémátikusnak, mert különösen a közép-

iskola III-IV. osztályokban nem a kollektiva építés hanem a páros kapcsolatok kialakulásának irányába hatnak és ez a közösségi nevelés eredményeit veszélyezteti. A tapasztalatok szerint viszont szexuális kapcsolatok ritkán fordulnak elő egyosztálybelieknél.
/Dobos 1971, Ligetiné 1968/

A szakirodalmi tájékozódás arról győzi meg a témával foglalkozót, hogy a gyakorló pedagógusok is egyre inkább más kérdések iránt érdeklődnek, mivel a szexuális-etikai kérdések a koedukációval kapcsolatban vesztettek értékükből, és csak, mint speciális pedagógiai módszertani kérdéseként jelentkeznek a szexuális nevelésen belül.

b/ A közösség formálása a koedukált osztályokban

Közösségi nevelésre vonatkozó megfigyeléseket nem találunk a polgári pedagógiában, hiszen a kollektiva kialakítása nem cél. A szakirodalom egyébként nem bővelkedik ilyen megfigyelésekben egyrészt, mert megoldotta a kérdést, nem probléma már tovább a koedukáció vagy pedig nem is beszél e kérdésről, mint olyanról, ami nem szükséges és célszerűtlen s ezért a vizsgálatoknak sincs értelme.

A Szovjetunióban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után, mint a női emancipáció egyik legfontosabb eredményét és a szocializmus vívmányát beve-

zették a koedukációt. Az 130-as években azonban már nem szerepel a koedukáció. A pedológia háttérbe szorításával a koedukáció gyakorlatát is felszámolták, amelyet csak a Nagy Honvédő háboru befejezése után állítottak vissza. Bár a koedukáció tiltott volt, Makarenkó nevelési intézményeiben együttes nevelés folyt. Ezek tapasztalatait, amelyek módszertani kérdéseken túl az egész szocialista pedagógia elméleti továbbfejlesztése ezen a területen is, a későbbiekben tárgyaljuk. Az ismételt bevezetett koedukáció közösségi nevelő hatásával kapcsolatban több tapasztalati összegezés történt, amelyeknek vizsgálati metodikája a pedagógusok megfigyelésén alapult. Jeszipov és Sackij 1954-ben írt tanulmányukban megállapítják, hogy "Az együttes oktatás feltételei között a nevelés szempontjából kedvező az a körülmény, hogy egyrészt mind a fiuknál, mind a lányoknál megindul az erős jellemvonások kialakítására való törekvés, másrészt a cselekedetekben, a mozgásokban, szavakban megnyilvánuló tartozkodás." Az együttes neveléssel a fiuk és a lányok között természetesen alakul ki az elvtársi viszony.

A különböző neműek jelenléte a közösségekben és különösen az ifjúsági szervezetekben színesebbé és tartalmasabbá teszi azok életét.

Nehézségeket is emlitenek a szerzők: Problémát jelent az osztályok és különösen az ifjúsági szervezetek

egyenlő arányu feltöltése mindkét nembeliekkel. A fiuk nagyobb passzivitását tapasztalják ezen a téren, ami oda vezethet, hogy szinte demonstrálják függetlenségüket a közösséggel szemben. Jelentős előny viszont a szerzők szerint, hogy a szakkörökben és különösen a munkára nevelésben azonos követelmények felállítása megszünteti a tipikus leány, illetve fiu munkákra vonatkozó előítéleteket.

Az 1960/61 tanévtől hazánkban is bevezették a koedukációt az általános és középiskolákban. Bár elvétve a felszabadulás után több elsősorban vidéki gimnáziumban volt együttes nevelés ez csak szükség megoldásként szerepelt, mint engedélyezett megoldás. Az új helyzetből erődően számos probléma jelentkezett egyrészt a szülők másrészt a pedagógusok részéről is. Most már volt koedukációs osztály és iskola, ha nem is mindig a legmegfelelőbb, s így volt mit megfigyelni. Érthető, hogy a 60-as évektől kezdődően megszaporodtak azok az írások, amelyek az együttes oktatás megfigyeléséből nyert tapasztalatokat tárgyalták.

Szamolai Józsefné /1961./ arról ír, hogy a koedukációnak - általános iskolai keretokről beszélve - kedvező hatása lehet a közösség alakulására is. Hangsúlyozza, azonban hogy csak fokozatosan lehet bevezetni, mert ellenkező esetben az osztály sőt az iskolai közösségnek is rovására mehet a két nem előkészítés nélküli összeengedése.

A koedukációt az alsó tagozattól folyamatosan célszerű bevezetni és megvalósítani. Az egyik megfigyelő /Blumenfeld 1964/ arról is, hogy az uttörőszervezethez koedukált örsöket szerveztek, ami jó hatású volt az együttműködés fejlesztésére. Sokoldalubb versenyzés alakult ki, aminek azonban nem a leányok, ill. fiuk voltak a résztvevői, hanem az örsök. Így könnyebben volt fejleszthető a szorgalom vagy az öntevékenység, amiket a szerző - helyesen - nem mint leányos, vagy fíus tulajdonságokat emelt ki. Mások az egyenmü örs és a koedukált rajt helyeslik./Ligetné 1968/.

Mindő kiderült, hogy a koedukáció semmivel sem teremt kulturáltabb kapcsolatot sexualistéren a fiatalok között, mint az esetleges egyenmü osztályok, más kérdésekre irányult a figyelem. Az egyik ilyen kérdés volt az általános iskolában koedukált ill. nem koedukált osztályokba járó tanulóinak vegyes osztályba kerülése a középiskolában. Vándor Györgyi 1965-ben már úgy teszi fel a kérdést vajon jó-e a koedukáció?

Az előzőekben nem koedukált tanulók számára és a pedagógusnak is sok nehézséget okoz a kollektiva formálás az első, második osztályban. A III-IV. osztályban viszont versengés alakul már ki közöttük, ami további nemek szerint elszigetelődést ill. csak párok kialakulását eredményezi, ami veszélyezteti a közösségek megszilárdulását.

A kétnemű közösség fejlődésének fontos kérdése a fiuk és leányok létszámának aránya az osztályon belül.

dr.Somos Lajos saját tapasztalatából merítve a példát elmondja, hogy az olyan osztályban, ahol néhány okos fiu van és sok közepes képességű lány, az rossz szituációt eredményez. A fiuk aktivitása a lányok passzivitását eredményezte, majd a fiuk megalapozatlan elbizakodottságát. Helyes arányok mellett azonban a fiuk szellemeskedése már nem a fölényeskedés irányába hatott, hanem a szorakoztatásra és ez nem káros.

Szinte valamennyi szerző megállapítja, hogy az arányok tekintetében az 50-50 % körüli a legkedvezőbb. Ez nem teremt eltolódást egyik nem javára sem. Hangsúlyozni kell azonban a megfigyelések alapján, hogy a két nem egyenlő elosztása önmagában még nem oldja meg a pozitív irányú fejlődést. Általános iskolában a tulakorosak jelentenek nehézséget és jelentős eltolódást, még ha egyenlő arányuk is nemek szerint a tanulók.

c/ A magatartás kérdései a koedukált osztályokban

A Horthy féle ellenforradalmi rendszerben nem volt lehetőség a koedukáció legcsekélyebb megvalósítására sem. Ideológiai szempontjából elvetették - mint az előző fejezetben már láttuk - de praktikus oldalról sem támogatták. A nagy számú egyházi iskola /közép-

iskolák/ eleve nem tette lehetővé az együttes nevelés kísérletezésére sem a lehetőséget. Bár a népiskolákban szükségmegoldásként működtek koedukációs osztályok, a középiskolákban vagy akár a polgári iskolákban az ilyen oktatási formára nem volt lehetőség. Fehér hollónak számít és különösen értékes Jablonkainak az a megjegyzése, amit egy vidéken tanító polgári iskolai tanár kollégájától hallott, és leírt. A dombovári magán polgári iskola I-IV. osztályaiban az oktatás koedukált volt és az ott oktató tanár megfigyelése szerint a következőket jegyezte fel a szerző: "Az első-második osztályban a gyermekek egymásban csak iskolatársat, a pajtást látják, s a fiuk, lányok egyenlően hajlanak egymás hibáinak kicsufolására, de a bajban a segítségre is. A leányokban rejlő több szelidség és érzelmesség, valamint a fejlettebb szépérzék a 13, 14, 15 éves koru fiukra van észrevehetőbb hatással. A lányoknál sokkal ritkábban "imponál" a fiu tanulótárs ebben a korban, mint különben imponálna, ha nem válnának szem és fültanui az éppen ebben az időszakban olyan általánosan megnyilvánuló lustaságnak. A fiuk sokkal kevésbé törik magukat a megértett dolgok csinos elmondására, mint a lányok, akiknek előadóképességük általában jobb. A leányok jobban "beszélnek", a fiuk jobban "gondolkodnak", - ami aztán a másiknál mindjárt tekintélyt szerez. A lányok is, a fiuk is külön-külön tartanak össze." /Jablonkai 1933./

A megfigyelés és a leírás megegyezik azzal, amit mai általános iskolai felsőtagozatos tanulóinknál tapasztalunk. A hasonló jellegű megfigyelések általában mindenütt a lányok jobb nyelvérzékéről tesznek tanubizonyosságot. A lányok döntő befolyása a fiukra ebben az időben gyorsabb fejlődésükkel és felnőttesebb magatartásukkal van összefüggésben.

Petrikajev /1955/ szovjet szerző, valamint Somos is arról is, hogy a koedukáció önmagában nem a fegyelmezetlenség gyökere, sokkal inkább a helytelen pedagógiai vezetés vagy a helytelen osztálykeretek /pl. arányok/ kialakítása a probléma kulcsa.

1963-ban Győrben a dunántúli pedagógusok tanácskoztak az együttes nevelés kérdéséről./Dobos 1971./ Többben kifejtik, hogy a koedukáció tulajdonképpen csak a 14-18 életévben rejt konfliktus veszélyeket magában. Nem igaz, az elhangzott megfigyelések szerint, hogy a lányok hatására megszelidülnek a fiuk, vagy fordítva a lányok durva tompa alakul ki.

Hasonló tanácskozásokon /Ligetiné 1968/ a fiuk feminizálódásáról is szó esett. A fiuk átvettek tipikusan leányos szokásokat pl. csókkal üdvözölték egymást. Petrován /1960/ viszont megállapítja, hogy a leányok a koedukált osztályokban jobban uralkodnak magukon, mint homogén osztályban /sírás ritkán fordul elő/.

d/ Az oktatás problémái a koedukált osztályokban

A szexuális kérdések általában háttérbe kerülnek a beszámolóokban és annak mértékében, ahogy ezek érdektelenné váltak ezekkel párhuzamosan jelentek meg az oktatással kapcsolatban felmerülő problémák.

Jablonkai által fent idézett megfigyelés, valamint egyéb régebbi megállapítások is arra utalnak, hogy a két nem biológiai ritmus különbsége oktatási téren jelent eltéréseket esetleg nehézségeket is. A legújabb megfigyelések is szólnak erről. Békés Mária /1961./ arról ír, hogy a nemi felfokozottsággal és érdeklődéssel szemben más irányba kezdenek fordulni és észrevétlen verseny szellem alakul ki a két nem között tanulmányi téren. Kelemen Tamásné /1961/ általános iskola első osztályában szerzett tapasztalatairól szól. Megemlíti, hogy a fiuk gyorsabbak a számtanban míg a lányok általában ovatosak minden kérdésben.

Blumenfeldné úgy látja megfigyelése szerint, hogy a koedukált osztályokban könnyebb az oktatás.

Bessenyei Ákos /1961./ felveti tanári vélemények alapján, hogy a világnézeti nevelésnél a fiuk spekulatív és a leányok szenzitív beállítottsága szükségessé teszi a sajátos fiu és leánynevelési szempontok érvényesítését a koedukáció viszonyai között is.

Hasonló megfigyelése van Vajkó Pálné /1962/-nak is. A koedukáció gyakorlata szemmel láthatólag felszínre hozott problémákat, gondolatokat. A szerző felhívja a figyelmet, tapasztalata alapján arra, hogy a gyermekek mást és mást vesznek észre a tananyagok feldolgozása során /Magyar Irodalom oktatásánál pl. a Lilla dalokat említi/ Véleménye szerint ennek olyan előnye is van, hogy sokoldalúságot, több szempontúságot eredményez.

Mások viszont a fiuk érettlenségét emelik ki a vers-elemzésnél, ami megnehezíti az eredményes oktatást.
/Döbös 1971./

A tanulmányi eredmények általános emelkedéséről számolnak be a megfigyelő pedagógusok, de mindenütt megjegyzik, hogy szükség van speciális nevelési ill. oktatási módszerek kidolgozására a koedukált osztályokra vonatkozóan. Persze azért vannak nehézségek, is. Egy győri matematika tanár felvetette hogy mióta a koedukált osztályokban tanít nincsenek jeles matematikus leánytanítványai holott azelőtt szépszámmal akadtak islyenek. Talán a fiuk elnyomják őket?
/Koedukáció ... 1963./

Ligetiné a budapesti szakfelügyelői véleményeket összegezve megállapítja, hogy a fiuk logikusabbak viszont a leányok pontosabbak. Az óratervezésnek megfontoltabbnak kell lenni és különösen a differenciált érzelmi nevelési módszereket kell alkalmazni.

Ugyanakkor a megkülönböztetést élesen elvetik a tanulók.

e/ A társadalmi munka szervezése koedukált közösségben

A koedukációra vonatkozó megfigyelések új területe a közösségi munkában való részvételre is kiterjedt. Általános vélemény, hogy aktivizálódást eredményez, a homogén osztályokhoz viszonyítva elsősorban a fiúk részéről. /Szomolainé 1961, Békés 1961/

Sokoknak viszont az a tapasztalata/Ligetiné 1968/, hogy a lányok közül több a tisztségviselő megbízhatóságuk, komolyságuk révén, ami viszont a fiúk elkülönülésére vezet. A tisztségeket is arányosan kell elosztani.

f/ A pedagógusok és szülők véleménye. A koedukáció szervezési problémái

A felnőttek véleménye és a koedukáció megteremtése szorosan összefügg. Ezen a helyen természetesen nem a pedagógusoknak a koedukációra vonatkozó elméleti felkészültségét ill. a szocialista pedagógia rendszerébe történő beillesztését említjük, hanem a mindennapi gyakorlatuk alapján felmerülő kérdéseiket.

Már Jablonkai is utal arra, az említett dombovári példa bemutatása során, hogy: "A tanár szempontjából a coeducatio a nevelést is, a tanítást is megnehezíti" /Jablonkai 1933./

A koedukáció visszaállítása a Szovjetunióban számos problémát jelentett a pedagógusok és a szülők oldaláról egyaránt.

Petrikajev /1955/ szovjet szerző tanulmánya különösen azokkal a tapasztalatokkal foglalkozik, amelyek a szülőkre és a pedagógusokra vonatkoznak. Megállapítja több leningrádi iskola tapasztalata alapján, hogy a pedagógusoknak külön értekezleteket kell tartani a koedukációval kapcsolatban. Az áttérés az új oktatási formára sok nehézséggel járhat és ezért a pedagógusokat és a szülőket is fel kell készíteni erre.

Pozitív tapasztalatként hívja fel a figyelmet arra, hogy a közös munka szerepet játszik a munka megszerettetésében és a felelősségteljesebb munka ellátásában is.

Nehézségeket is mutat az áttérés. Így a másik neműek oktatásához nem szokot pedagógusok általában a fegyelem lazulását vagy a tanulmányi eredmény romlását az új szituációkban keresik és így egyben ki is bujnak a koedukáció elfogadása, igenlése elől kijelentve, hogy a másik iskolából jöttek általában gyengébb felkészültségűek.

A pedagógusok oldaláról kedvező, hogy színesebb diákéletet, differenciáltabb oktatást és egészséges vetélkedést biztosít. Problémát jelent viszont a pedagógus pálya elnőiesedése/Ligetiné 1968./.

Az V. Nevelésügyi Kongresszus felszólalója ezt már úgy fogalmazta, hogy a koedukáció mellett nevelő testületeink egyre kevésbé vegyes összetételűek a nemek szempontjából. /V. Nevelésügyi.... 1971./

A koedukáció hazai bevezetésekor publikált tanulmányok nagyrésze ír arról, hogy a szülők általában rossz szemmel nézték a koedukációt, s a tanárok véleménye sem volt egységesen pozitív. A szülők a másik nembeli ifjúság helytelen irányba serkentő hatását látták csupán, az együttlét gátló tényezőit - hiszen erre példa sem volt - nem vették figyelembe.

A koedukáció kezdeti megszervezése, kialakítása is sok nehézséget mutatott. A megfigyelések a két nem első osztályszerű együtt tanulásában láttak problémát.

Az egyik szerző Szerdahelyi István /1960/ felveti annak a lehetőségét, hogy a koedukáció bevezetésében első lépcsőként a félmegoldást sem kellene elvetni vagyis az osztályokat nem, csupán az iskolákat kellene koedukálni.

A Veszprém megyei pedagógusok /Dobos 1971./ viszont néhány év tapasztalata alapján egyértelműen a vegyes osztályok kialakítását tartják célszerűnek, szemben a csak iskola koedukációval, mivel ennek a nevelési eszköznek az érvényesülése csak osztálykeretben lehet hatékony.

A koedukáció bevezetése, mint új szituáció teremtménye a tanulók és a tanárok számára is sok megoldatlan kérdést vet fel. Éppen ezért javasolja saját iskolájának példáján Bessenyei Ákos, hogy a fokozatosságot be kell tartani. Iskolájában 1957-1961-ig a 25 osztályból a kezdeti 6-al szemben mintegy 19 osztály szerveztek át a koedukáció igényeinek megfelelően és eredményesen.

A koedukációra vonatkozó szervezési és a pedagógusokkal kapcsolatos egyéb problémák összefoglalását a budapesti szakfelügyelők értekezletéről készült beszámoló /Ligetiné 1968/ nyújtja legpregnánsabban. Megállapítja, hogy :

- 1/ a bevezetés rosszkor, a "Ratkó-hullám" idején történt, így az egyébként is zsúfolt osztályokba további nevelési problémákat hozott.
- 2/ Az objektív feltételek hiányoztak, pl. két tornaterem stb.
- 3/ A pedagógusok és a szülők felkészítése nem történt meg és így különösen az előbbiek tanácstalanul álltak az új helyzetben.
Kiderült sokan nem tudják megoldani feladataikat koedukált osztályokban megfelelő pedagógiai-pszichológiai felkészültség nélkül. A pedagógus pálya elnőiesedése pedig a fiú növendékek számára különösen hátrányos.

A megfigyelések, bár sokszor spontán jelleggel indultak e nevelési forma számos helyes és helytelen megnyilatkozásaira mutattak rá. Összefoglalásként leszögezhető, hogy a megfigyelés módszerével nyert információk is bizonyítják, megfelelő cizellált pedagógiai vezetési, szervezési eljárások alkalmazására van szükség a koedukált osztályokban.

3./ A tevékenység eredményének elemzése, a tanulók teljesítménye egyes osztályokban.

A pszichológiai kutatás rendszerében fontos helyet foglal el a tevékenység eredményeinek elemzése, amit közvetett megfigyelésnek is neveznek. Ez a módszer a tevékenység eredménye felé fordul és így közvetve hoz ítéletet a pszichikum sajátosságairól. /Rubinstein, 1964., Prihoda 1960./

A koedukációval kapcsolatban a legtöbb ellenérvet a fiúk és leányok eltérő biológiai fejlődése következtében a szellemi munka terén mutatkozó különbségek miatt az intellektuális teljesítmények területén láttak a szerzők. Az iskolai teljesítmények a fiúk és leányok részéről nem azonosak, márcsak azért sem - érveltek a szakírók - mert a leányok biológiailag gyengébbek, nem bírják a szellemi terhelést, olyan mértékben, mint a fiú növendékek.

Ha a lányok szervezete gyengébb, akkor nem bírják a fiukkal együtt az oktatást és ez vagy tantárgyi elmaradást, vagy a lányok természetszerű lemaradását eredményezi. Mindezt hiányzási statisztikával támasztja alá a korabeli szerzők egyike /Pécs 1916./

1 tanulóra eső mulasztott órák száma
Magyarországon

	1909	1910	1911	1912	1913
Fiuk	26	23	27	25	25
Lányok	56	47	64	59	61

A biológiai érveket szemelőtt tartva számos vizsgálat folyt a két világháború között, amelyek a leányok és a fiuk teljesítményének felmérésével foglalkozott, de nem feltétlenül a koedukáció eredményességét kívánta bizonyítani.

Petrován Oszkár /1960/ az 1957-59-es tanévekben a szombathelyi Szavaria Gimnázium statisztikáit tanulmányozta át és megállapította, hogy a koedukált osztályok tanulói körében 20-30 %-al kevesebb a hiányzás. A gyengélkedő lányok és fiuk kevésbé hagyják el magukat.

H.Thyen /R.Meili, 1955., Gönyei 1947/ a leányok és fiuk között különbségeket állapított meg az iskolai

előmenetelben tantárgyak szerint. Megállapította, hogy a tantárgyakban elért eredmények tekintetében a lányoknál kiegyensúlyozottabbak, mint a fiuk, Mig egy fiu kiváló matematikus lehet, történelemből esetleg csak gyenge eredményt ér el. Leányoknál ugyanez ritkán fordul elő.

Meili említi, hogy a Szovjetunióban végeztek felméréseket még a 20-as évek végén és a 30-as évek elején, amelyek során megvizsgálták a fiuk és leányok nyelvi és technikai intelligenciáját.

Nyelvi intelligenci		Fiuk	Leányok
	1928	58,0	55,3
	1931	59,8	60,4
Műszaki intelligencia	1928	56,2	47,0
	1931	59,0	56,6

A különböző társadalmi hatásokon kívül valószínű, hogy a koedukáció is szerepet játszott a fejlődésben. Kár, hogy a vizsgálat és annak módszerei és feltételei nem ismertek.

A tanulók technikai gondolkodását kérdőíves eljárással mérte fel K. Wawrzyniak /Salamon 1959/ egyszerű technikai rajzhoz öt kérdés kapcsolódott, amire válaszolni kellett. A fiuk általában minden korosztályban, jobb teljesítményt mutattak, de amíg a VI koedukált és nem koedukált osztályban a leányok és fiuk közötti

különbség azonos volt, addig a VII-VIII osztályban a vegyes osztályban nagyobb eltérést mutattak az eredmények a két nem között.

Varga Ernő /1963/ az 1959-ben az egyik budapesti gimnáziumban bevezetett koedukációval kapcsolatban közli a tanulmányi eredményeket is, évenként a vegyes osztályba járó leány és fiú tanulók egész populációja vetítve.

Tanév	Vegyes osztályba járók átlag tanulmányi eredménye	
	leányok	fiúk
1958/60	3,03	2,89
1960/61	3,04	2,88
1961/62	3,15	2,84
1962/63	3,41	2,99

Dobos László /1970., 1973./ az OPI kísérleti iskolájában a 12 osztályos Szinyei Merse gimnáziumban végzett vizsgálatot. Két párhuzamos koedukált osztályt vizsgált több szempontból, amelyek közül az egyik a tanulók tanulmányi eredménye volt.

A osztály	Fiúk Leányok á t l a g a		B osztály Fiúk Leányok á t l a g a	
Magyar	3,0	3,0	3,6	3,8
Történelem	3,33	3,03	4,0	4,1
Angol	-	-	3,4	3,9
Matematika	3,0	2,28	3,5	3,1
Fizika	4,0	2,87	3,6	3,1
Összesen:	3,33	2,78	3,62	3,60

Megvizsgálta az első 3 félév tanulmányi eredményeit is nemek szerint:

Humán tárgyak	Fiuk	Lányok
	á t l a g a	
I. félév	3,43	3,63
II. "	3,53	3,63
III. "	3,51	3,58

Term. tud. tárgyak

I. félév	3,70	3,32
II. "	3,78	3,34
III. "	3,75	2,93

Gyakorlati tárgyak

I. félév	3,8	4,03
II. "	4,3	4,03
III. "	4,6	4,22

Az adatok egyértelműen bizonyítják, hogy a leányok nem elmaradottabbak és képességeik sem gyengébbek, de érdeklődésük más, ami befolyásolja eredményeiket is.

4./ A felmérés

A megfigyelés segítségével sok tény megállapítható, de végső soron a jelenségek leírásánál megreked. A viselkedés rugója, motivációja rejtve marad legtöbbször.

"Ezért olyan módszert ajánlottak, amely intimebb, bel-

sőbb megfigyelést tesz lehetővé, amelynek célja egyes olyan tények megismerése, amelyek a megfigyelés számára hozzáférhetetlenek. Ezek a módszerek a vizsgálandó alanyokkal közvetlen kontaktust létesítenek, "anélkül azonban, hogy azok viselkedését közvetlenül módosítsanak." /Prihoda 1960./

Ilyen metodikai eljárások a beszélgetés, valamint a felmérés. A beszélgetés közvetlen kapcsolat és tárgyalás határozott céllal a kutató és a vsz.között. A beszélgetés inkább egyedi vizsgálati módszer, míg a felmérés - és annak legelterjedtebb formája a kérdőív - mindig csoportos vizsgálatra és statisztikai adatok megszerzésére szolgál. A beszélgetést nem vettük figyelembe feldolgozásunkban, mert olyan vizsgálatokkal nem találkoztunk, amelyekben explorációs jegyzőkönyvek koedukációs szempontokat tartalmazó értékelése lett volna.

A felméréseket ill. ezen módszerrel nyert eredményeket 3 nagyobb csoportra osztottam. Az első a tanulókkal kapcsolatos vizsgálatokat kérdőívnek felméréseket összegezi míg a második csoport a pedagógusokét. A harmadik csoportosítás a tanulók teljesítményének elsősorban tanulmányi eredményeinek statisztikai feldolgozásával kapcsolatos vizsgálatokról szól.

a/ A tanulók a koedukációról

A külföldi szakirodalom kevés vizsgálatot produkált

ezzel a módszerrel. Elsősorban onnan erednek vizsgálati eredmények, ahol a koedukáció még nem hódított tért és így vizsgálják annak előnyeit a tanulók általános erkölcsi fejlődésében és tanulmányi előmenetelében.

Az első jelentősebb vizsgálatot - amiről tudunk - Otto Tumlirz végezte egy grázi reálgimnáziumban./Zentai 1936./

Az 1920-as évek elején kérdőív és egyéni beszélgetést is alkalmazva 36 leány és 42 fiutanolóval, akik koedukált osztályokba jártak 28 kérdést tett fel. A kérdések egy része a tananyag elsajátítására vonatkozott. A tanulói válaszokból megállapította, hogy a leányok 60 %-a nyelvek elsajátítását könnyűnek találta és csak 2,8 % számára jelentett nehézséget, ugyanakkor a matematika 50 %-nak volt könnyű és 14 % részére nehéz. A fiuknál viszont a matematika könnyebbenment a vélemények szerint. Az egyes tantárgyak iránti érdeklődés kimutatására rangsoroltatta azokat a tanulókkal. Lényeges különbséget a két nem között nem talált.

Megkérdezte, hogy helyeslik-e az együttes oktatást. Kedvezően ítélte meg mindkét nem, bár a fiuk a fiuközösség szétesését a leányok, pedig a női egyéniség háttérbe szorulását állapították meg.

Belgiumban 1963-ban Mére-Francoise /1964/ végzett vizsgálatot 205 leánytanulóval és 129 fiuval. Koruk

15-20 évig terjedt. A vizsgálatokat nem egy iskolában, hanem több intézményben kollégiumban végezte, amelyek közül csupán egy volt koedukált. A vizsgálat arra irányult, hogy a fiuk és leányok között általában milyenek a kapcsolatok, mennyire ismerik egymást. A nagyon is negatív eredményekből következtet a szerző arra, hogy a koedukáció segíthetne ezen a problémán és közelebb hozhatná egymáshoz a két nemet.

A koedukációnak nagy számu az ellenfele olyan országokban, mint pl. Franciaország és Belgium is, ahol a katolikus klérus tekintélyes intézményeket tart fenn, és ezekben homogén jellegű oktatás folyik. /A tanítórendek iskolái stb./ A hatvanas évek elején indult meg az ellenállás letörése és ebben olyan kiváló pszichológus professzor is kivette a részét, mint René Zazzo. /Falisse 1964./ Vizsgálatai, melyek során közvetett kérdéseket tett fel 15 és 19 éves leányoknak és fiuknak akiknek nagy része nem járt koedukált osztályba, Pl. gyermekét járatná e koedukált iskolába? A válaszok alapján megállapította, hogy a leányok 57 %-a fiuk 39 % a kívánja koedukált osztályba járatni gyermekét.

A Német Demokratikus Köztársaságban kezdettől a koedukációt támogatták, bár sok helyen az 50-es évek végéig voltak homogén osztályok is. Ilyen körülmények között mód nyílt arra is, hogy összehasonlító vizsgálatokat végezzenek a kutatók. G.Fuchss/Salamon 1961., G.Glauss-H.Hiebsch 1964./ tanulmányában ki-

mutatta, hogy a fiuk és leányok kölcsönös magatartás változásán túl egymásról alkotott véleményeik is átalakulnak a koedukáció hatására. 582, 13-14 éves részben vegyes, - részben "tisztá" osztályba járó leány és fiutanolót vizsgált kérdőíves módszerrel a nemi sztereotípek fejlődésére vonatkozóan. A koedukáció hatása a hetero nemi sztereotípekre a legerősebb. A vegyes osztályba járó fiuk ill. leányok igazságosabban, mértéktartóbban ítélték meg a másnemű osztálytársaikat és általában a másik nemet, mint a homogén osztályok tanulói. Megállapította, hogy a leányok korábban korrigálják nézeteiket, mint a fiuk. Általában a koedukáció hatására a nemek közötti diszkrepanciák csiszolódnak és a nemek érettebb, tisztább véleménye önmagukról és a másik nemről korábban kialakul.

A koedukáció nem váltott ki osztátlan sikert minden országban, még a szocialista táborhoz tartozóknál sem. Lengyelországban sok ellenzője volt az 1950-es évek végén s így érthető, ha többen is foglalkoztak ezzel a témával. A legnagyobb problémát a szexuális kérdés jelentette s így érthető, ha Lapkowska /1960/ is ezzel a kérdéssel foglalkozott. 100 koedukált és 100 homogén osztályba járó fiutanoló erotikus érdeklődését vizsgálta. A tanulók 14-15 éves gimnazisták voltak, 3 témát adott a tanulóknak, hogy azokról írjanak teljesen szabadon, pl. milyennek képzei el életét 5 év múlva stb.

Megállapította, hogy a tiszta fiú osztályok tanulójának erotikus érdeklődése fokozottabb, mint a vegyes osztályba járóké.

A tiszta fiú osztályokban a tanulók 70-80 százaléka a semleges kérdésekhez is szexuális témákat helyeztek, míg a koedukált osztályokban az a százalék 20-30 között ingadozott a fiuknál.

Lengyelországban, ahol a katolikus egyház befolyása különösen ideológiai területeken talán még ma is jelentős kedvezőtlenül fogadta a koedukáció gondolatát. Gondoljunk csak arra, hogy még a 30-as években pápai körlevél tiltotta az egyházi iskolákban a két nem együttes oktatását. Az olyan országban, ahol a klérus nagy befolyással rendelkezik hatása a társadalmi tudatban erősen él és a felnövekvő generáció véleményalkotását is meghatározhatja. Ennek előre bocsájtása azért szükséges, mert dr. R. Lapinszka /1962/ vizsgálatai, amelyekről több helyen /Zebrowska 1961/ is megemlékeztek a 60-as évek elején a koedukációval kapcsolatos eddigi tapasztalatokat nem támasztja alá.

Kérdőíves vizsgálattal több mint 600 különböző nemű 14-18 éves tanulót vizsgált meg az említett kutató akiknek 61 % járt koedukált osztályokba. A kérdőívek segítségével aziránt tudakolódt, hogy miként értékelik a fiúk és leányok az együttes nevelést. A megkérdezett tanulók 48 % negatívan értékelte, a

másik nem jelenlétét az osztályban is csak 21 % adott egyértelmű pozitív választ. A negatív megnyilvánulások között a fiuk durva viselkedése szerepelt 43 %-ban.

Az 1961-től bevezetett hazai koedukáció mind több pedagógiai irodalmi anyagról szolgált a felmérés módszerének alkalmazási területéről is. E vizsgálódások praktikus célokat szolgáltak.

A kialakuló új helyzetben maguk a pedagógusok sem ismerték a tanulók véleményét és általában az ifjúság nézetét sok olyan problémáról, amit a koedukáció gyakorlatára felvetett, s így megindultak a különböző felmérések, e kérdések feltárására.

Csak néhányat ismertetünk ezek közül. Valamennyi azt a célt tűzi maga elé, hogy a tanulók véleményéből levonható következtetést alapján próbálja prognosztizálni a koedukáció előnyeit a diákok és a pedagógusok számára.

Birtalan Tibor /1963/ olyan középiskolásokat kérdezett meg, akiknek egy része már koedukált osztályba járt, másik jelentős hányada viszont tiszta osztály /fiú-osztály/ tanulója. A megkérdezett 6 osztály 198 tanulója közül 109 első és másodikos volt és vegyesosztályba járt, míg a többiek I-III fiú osztályos tanulók voltak. Kérdése: Szívesen járnak-e ill. járnának-e vegyes osztályba? Ezen belül választ kellett adniuk arra, hogy miben látják előnyeit, hátrányait és mi a javaslatuk.

A vegyes osztályba járók 58,1 % pozitív álaszt adott az együttnevelésre és senki nem ellenezte, míg a fiu-osztály csak 51 % helyeselte 29 % határozottan ellenezte, és 19 % közömbös volt. A nagyfoku tiltakozás mögött lényegében a másik nem ismeretlensége húzódik meg, számos előítélettel fűszerezve.

Varga Ernő /1963/ egy budapesti középiskola diákjait kérdezte meg 1962-ben, hogy mi a véleményük a vegyes osztályoknál. Vizsgálatát 4 egyes osztályban végezte I-IV ig. 148 tanulót érintett mindez. Érdekessége volt vizsgálatának, hogy megkérdezte a tanulóktól azt is, hogy általános iskolában vegyes osztályba jártak-e? A vizsgált osztályok nemek szerinti összetételek 50-50 %-os volt.

Egyik kérdése: Kialakulhat-e a szó igazi értelmében jó osztálytársi kapcsolat fiuk-leányok között; Míg az I. osztályban csak 9 % tagadja ennek lehetőségét addig a II. osztályban 19 %, a III. 15 % és a IV.-ban már 40 %. Arra a kérdésre, hogy milyen osztályban alakulhat ki, jobb közösségi szellem a vegyes- vagy a homogén osztályokban, az elutasító válaszok még nagyobbak.

42 %-ban tartják lehetségesnek, hogy az egynemű osztályban jobb a közösség. A IV. osztályba járnak szerint 45 %-ban az egynemű osztály a jobb közösség. Bár a vizsgálat módszere nem különbözött az ilyen jellegűektől eredményei mégis jelentősen elütnek. Ez arra

hívja fel a figyelmet, hogy a koedukáció nevelési lehetőségeit a pedagógusok sem tudták mindenütt azonos színvonalon kiaknázni.

Ebben az időszakban egy különösen jelentős vizsgálatot végzett Tóth Józsefné /1963/64/, a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban. A felmérés már csak azért is figyelemre méltó, mert az említett iskola 12 osztályának 371 tanulója különböző összetételű osztályokba járt. A vizsgált osztályok között volt tiszta fiú /2/ tiszta leány /1/ leány /2/ ill. fiú /2/ többséggel koedukált osztály, valamint 5 fele-fele arányban vegyes osztály. Az osztályok közül /I-IV-ig/ minden évfolyamból hármat választott ki. Így mód és lehetőség nyílt az összehasonlításra, valamint a koedukáció hatásának langitudinális elemzésére is.

Első kérdése: Szeret/ne/-e koedukált osztályba járni? A tiszta osztályokba járók 63 % a vegyes osztályokba járók 68 %-ban szeretnek, ill. szívesen járnának ilyen osztályba. A homogén osztályok általában nagyobb százalékban /20-21 %/ ellenzik a koedukációt, mint a vegyes osztályokba járók /3,8 %/. Érdekes, hogy a fiú osztályok 24 %-ban elvetik az együttes oktatást. Az első osztályok 60 % igenlésével a IV. osztályosok már 81 %-ban egyértelműen helyeslik a koedukációt.

A további 7 kérdés /Miben látod a koedukáció előnyeit, ill. hátrányait? Segít-e a tanulásban a koedukáció?

Mi a véleményed a fiúk és leányok értelmi képességéről? Férfit vagy nőt szeretnének osztályfőnöknek? Segít-e a koedukáció a majdan párválasztásban? Hol jobb az erkölcs a tiszta vagy a koedukált osztályban? Milyen témákról szeretnél hallani az osztályfőnöki órákon?/ A válaszok megoszlása általában a koedukált osztályok kiegyensúlyozottságára az érdeklődés évek során történő kompenzálódására és ezen keresztül közvetve is előnyeire utal.

Hazai szakirodalmunkban a legjelentősebb vizsgálatot Dobos László végezte 1967-ben és az azt követő években. Vizsgálatainak eredményeit 1971-ben és 1973. könyvalakban is közzé tette. Idevonatkozó vizsgálatát 1038 általános iskolás és gimnázista tanulóra terjesztette ki. A tanulók valamennyien koedukált osztályba jártak. Kérdései /5 kérdés/ a tanulóknak a koedukációra vonatkozó nézeteit kívánta rögzíteni, amit statisztikailag összesített. A tanulók 75-80 % pozitívan értékelte a koedukációt és szívesen járt az ilyen osztályokba.

Tanulmányi és közösségi szempontból is számos előnyét említették a vegyes osztálynak. A koedukáció ellenzői inkább az általános iskolások közül kerültek ki itt is a leányok, valamint az olyan osztályokból/pl. szakközépiskolában/, ahol a nemek aránya döntően az egyik javára billent. Pl. 31 fiú 5 leány. E vizsgálat a maga nemében nagyon reprezentatív, csupán egy lényeges hibája van, s ilyen szempontból egy kérdő je-

let is feltesz. Vajjon az a tény, hogy a megkérdezett tanulók kizárólag vegyes osztályok tanulói nem befolyásolja-e a vélemény alkotásból levont következtést.

Nincs kontroll csoport, nem tudni, hogy az azonos feltételek, vagy más körülmények között a homogén osztályok tanulói milyen nyilatkozatokat tettek volna, ez mennyiben befolyásolta volna az eredményeket. A tanulók nem ismertek más formát, így érthető is, ha pozitívan nyilatkoznak róla. Valószínű, hogy a negatív nyilatkozat mögött nem csupán a koedukáció ellenzése, hanem sokkal inkább az adott közösség elítélése húzódik meg. Metodikai szempontból vannak jobb megoldások is. Dobos László könyvében azonban döntően - mert más módszereket is alkalmaz - a felmérés segítségével jut el következtetéseihez, amiket módszere révén megkérdőjelezett. E megjegyzések természetesen Dobos első könyvére vonatkoznak, és metodikai hibáit még az sem csökkenti, hogy a vizsgálat megkezdésekor már nem volt kontroll csoportnak megfelelő tiszta osztály, vagy a hazai szociálpszichológiában még nem voltak jobb módszerek. Kármán századelejei metodikai problémájának eredete éppen ellenkező módon jelentkezett.

b/ Tanárok-felnőttek véleménye a koedukációról

A koedukáció témájáról az egyik legrégebbi talán a legelső nagy méretű felmérés az együttes nevelés hazánk

jában az Egyesült Államokban volt 1882-ben. Az Oktatásügyi Hivatal /Minisztérium/ tájékozódni kívánt a koedukáció helyzetéről és ennek érdekében valamennyi államban elvégeztette a vizsgálatot. /1883/ Kibocsájtott körlevelére 196 nagyvárosból érkezett válasz, amelyek közül 177 volt koedukált.

A körlevélben azonban nemcsak az iskolákról érdeklődtek az illetékes tanügyi hatóságoktól, hanem a koedukációról szerzett tapasztalatokról is. A válaszokat az alábbi szempontok alapján rendszerezték:

1. Természetes-e ez a megoldás?
2. Mennyiben szokásos a koedukáció az adott államban?
3. Pártatlan-e a nemekkel kapcsolatban?
4. Gazdaságos-e?
5. Jótékony hatásu-e az erkölcsökre?

A tapasztalatokból nem lehetett statisztikai összeállítást végezni, de megállapítható, hogy sokan pozitíven válaszoltak. Kiemelték elsősorban a gazdasági jelentőségét, valamint azt, hogy jó hatásu az erkölcsökre és mindkét nembeli ifjúság fejlődésére. A mélyebb elemzést igénylő kérdésekre általában kevesebben válaszoltak. Pl. a mindkét nem pártatlan fejlődéséről alig 5 államból érkezett észrevétel, de ezek megállapítják, hogy a fiú és leánytanulók között nem vettek észre különbséget a mentális képességek terén.

Erre a vizsgálatra lényegében a későbbiekben sokat hivatkoztak még ennek említése nélkül is csak úgy általában, mint az Egyesült Államokbeli tapasztalatokra.

W.F. Harris az USA közoktatási biztosa a századforduló előtt ennek alapján száll sikra az együttnevelés mellett több szakirodalom tanúsága szerint /Grundscheid 1906./ és még az ellenforradalmi rendszerben megjelent Pedagógiai Lexikon /Kemény 1933./ is Harris alapján ismerteti - az egyébként negatívan értékelt - koedukáció előnyeit.

A pedagógiai szakirodalomban a koedukáció hívei és ellenzői természetesen a tanárokból kerültek ki, mégis nagyon kevés olyan vizsgálattal rendelkezünk, amelyek a felmérés módszereivel statisztikailag is összegezhető véleményt adhat a koedukációról.

Péch Aladár említi, hogy a századforduló után fellendülő koedukációs hullám egyre csökken, mindinkább veszít erejéből. A pedagógus társadalom sem egységes a koedukációval kapcsolatban.

Bevezetésének igényéről felmérést végeztek, hogy hány középiskola tanári kara tartja helyesnek ill, ellenzi az együttes nevelést. Kiderül, hogy 42 középiskola közül csak 2 helyeselte, 14 ellenezte, a többiek pedig közömbös álláspontot foglaltak el az ügygel kapcsolatban.

Az előbb már említett R. Zazzo professzor 1963-ban a szülők körében végzett kérdőíves felmérést. /1964./ Arra a kérdésre, hogy gyermekeit szívesen adnák-e koedukált osztályokba 50 % válaszolt igénnel. 29 % negatív álláspontot foglalt el és 25 % közömbös-ingadozó véleményének adott kifejezést. Zazzo az ellenvéleményekkel kapcsolatban megjegyezte, hogy sokan azzal indokolták a vegyes osztállyal szembeni ellenérzésüket, hogy az ilyen iskolai oktatás a hagyományos szemléletet megszünteti a férfi és a nő különbözőségéről. Ennek viszont az az eredménye, hogy a társadalomban is kialakulnak bizonyos egyenlőségi nézetek vagy viselkedési formák, ami csak hátrányos lehet. Vagyis a konzervatív szemlélet nem kívánja a nőnevelésben az emancipációt, mert az más területekre is kiterjedhet.

A hazai szakirodalomban a legjelentősebb, ilyen módszerrel készült elemzés Dobos László nevéhez fűződik. Az 1967-ben végrehajtott közvélemény kutatásában, nyolc /fővárosi és vidéki/ gimnázium nevelőtestületének tagjai válaszoltak. A 250 pedagógus közül 121 nő volt és 129 férfi. A megkérdezettek 28,8 % arra a kérdésre, hogy szeretnek-e vegyesosztályban tanítani nemmel válaszolt. Az összes nő 24 %-a és férfi 33 % nem hiva a koedukációnak. Határozott igénnel viszont csak 52,1 % válaszolt. Arra a kérdésre azonban, hogy hol könnyebb a tanítás a homogén vagy koedukált osztályban márcsak 45,2 % válaszolt egyértelműen a vegyes osztály mellett.

Pedagógusaink korszerű szemléletét árulja el arra az a kérdésre adott válaszok, hogy talál-e a különbséget a fiuk és leányok képességei között? 71 % nem talál eltérést, sőt a különbségek a egyes osztályban kiegyenlítődnek.

Bár a pedagógusok többsége híve a koedukációnak, az oktatás szempontjából nem egységek a nézeteik. A matematikát a fiu osztályban, az irodalmat viszont a leányosztályban lehet könnyebben eredményesebben tanítani. A felméréseknek ezek a tanulságai megegyeznek a megfigyelésekkel, és azok konkluzióival. Valószínű, hogy a koedukált osztályokban, más módszerekkel kell tanítani, mint a homogénben. Eddigi módszereink viszont a homogén osztályokra épülnek.

A felmérés módszerei - miként az adatok is bizonyították - már több adatot nyújtanak annak megállapítására, hogy vajon a koedukáció kedvező feltételeket teremt-e a szocialista nevelés számára.

Az első szembetűnő jelenség, hogy a szocialista és kapitalista viszonyok között végzett vizsgálatok nagy különbségeket nem mutatnak. A megkérdezettek közül általában a fiuk, illetve a férfiak ellenzik az együttes nevelést, aminek a konzervatív világ-szemléletben rejlenek a gyökerei. A fiuk úgy érzik lemaradnak, nem tudnak olyan gyorsan fejlődni. A

tanárok viszont azért is ellenzik, mert komplexebb módszereket kell alkalmazniuk, új feladatokat jelent, vagyis fáradtságosabb, nehezebb, mint az egynemű osztályban történő tanítás.

Persze tartalmi szempontból azért van különbség, hiszen a szocialista társadalom viszonyai között végzett vizsgálatok alapvetően optimista kicsengésűek, míg a polgári társadalom inkább a koedukáció nehézségeire, hátrányaira utal.

Módszertani szempontból természetesen nem sok fejlődést mutatott az az eljárás. A direkt kérdések nem sok megnyugtató választ adnak, és ezek a felszíni jelenségek megismerését teszik lehetővé.

Az indirekt megközelítések, mint pl. Łapkowska vizsgálatai mélyebb bepillantást engednek ebbe az oktatási formában, viszont értékelése több szubjektív elemet is tartalmaz. A felmérések és azon belül a kérdőíves eljárások tehát közelebb visznek ugyan a koedukáció megértéséhez, de annak egyértelmű igenlésére, vagy a nevelési formán belül alkalmazható módszerek alkalmazhatóságára nem adnak megnyugtató biztatást. Oly sok változó tényező szerepel, hogy ezek között nehéz megtalálni a legfontosabbat.

5./ Kísérlet

A modern tudomány ott kezdődik, ahol magáévá teszi a kísérletet és a feltételek kvantitatív meghatározását. A kísérletre jellemző a vizsgált jelenség szándékos előidézése, a feltételek változtatása és az eredmények pontos mérése.

A pedagógiai pszichológiában különösen nagy szerepe van a természetes kísérletnek, ill. az olyan alkalmazási formáinak, mint az osztály kísérletnek, amelyek során a feltételek a természetes osztály körülmények között variálhatók. Sajnos ilyen vizsgálatokról keveset tudunk.

Már az 1883 évi amerikai jelentésben is szót ejtenek néhányan arról, amit a statisztikai kimutatás is jelez, hogy több leány jár a vegyes osztályokba /6-18 éves korig/ mint fiú. A század fordulón ez már komoly problémaként jelentkezett.

1906-ban Chicago Englewood-i iskolájában egy kísérletet kezdtek, amelyek 1910-ig folytattak. Az iskola igazgatója már 1906 decemberében beszámolt a School Review-ben és erre hivatkozva több tanulmány is beszámol a tapasztalatokról. /Anon 1910., Mittenzwey 1909., Loduchowski 1961./

Az amerikai pedagógusok megfigyelése szerint a két nem egyenlőtlen fejlődése a serdülőkor küszöbén

problémát okoz a tanulmányi anyag feldolgozásában. A fejlődés fáziseltolódásai következtében a leányok gyorsabban és eredményesebben fejlődnek, míg a fiuk lemaradnak. A leányok többségbe kerülése a továbbtanulásban is jelentkezik és ennek már az egész amerikai életre kihatása lehet. Amerika elnőiesedése is fenyeget. Az iskola vezetősége úgy határozott, hogy a két alsó középiskolai osztályt /15-16 évesek/nemek szerint szétválasztja.

Megállapították, hogy:

1. Szétválasztva a gyermekeket nem minden pedagógus tudta jól nevelni mindkét nemet.
2. A fiú osztályok pszichikus légköre különbözött a leány osztályétól és a vegyes osztályokétól is.
3. Más módszereket kellett alkalmazni a két nemnél, sőt a tankönyvek nemek szerinti megírása is elképzelhető szerintük.
4. Az írásbeli feladatoknál megállapították, hogy a fiúk inkább az iskolában a leányok pedig otthon készítik el jobban.
5. A nyelvek tanulásában a jobb szóemlékezetű leányok tiszta osztályban jobban fejlődnek.
6. A szétválasztás eredményeként több fiú jár az iskolába és eredményeikben eléri a lányokat.

Bár e kísérlet a koedukáció visszafordít esetére vonatkozott mégis érdekes. Ujdonságként hatott, hogy nem mindenki tudja a tiszta osztályokat tanítani. Vajon a közös oktatás egyszerűbb? A már említett Harris, szerint az együttes oktatás körülményei között a tananyag feldolgozás egyszerűbb a pedagógus számára. E vizsgálat ezért is említést érdemel, mert az indítéka különös. A leányok jobbak, mint a fiuk. Nincs tehát szó arról, hogy a leányok nem alkalmasak magasabb szellemi tevékenységre, sőt. Minden esetre ez a vizsgálat is alátámasztotta a koedukáció ellenzőit, mert lám oly különböző a fejlődési ritmus, hogy az befolyásolhatja a másik nem egészséges kibontakozását is.

Tehát rossz dolog az együttes nevelés. Persze azért az Egyesült Államokban továbbra is a koedukáció maradt az uralkodó forma, és különböző kutatások szerint keresték a helyes jó megoldásokat. Az amerikai oktatás a századfordulón még sokkal demokratikusabb, mint az európai iskolarendszerek. Ehhez a demokratiz-mushoz hozzátartozott a coedukáció is, s így a chicagói kísérlet nem hagyott maradandó nyomokat legfeljebb csak Európában.

Az egyik legérdekesebb kísérletet a II. világháboru után végezték Németországban. Valószínű, hogy a pszichológia általános fejlődése éppen úgy meghatá-

rozta ezt a kísérletet, mint az a tény, hogy már voltak koedukált osztályok is. R.Falk, /1962./, aki a Halle-i egyetem Pedagógiai Lélektani intézetének volt fiatal munkatársa Lewin eszmei nézeteinek hatása alatt kezdte meg munkáját. Az emlékezés pszichológiai kérdéseivel, ill. szociál-pszichológiai hatásaival foglalkozott. Kvázi szükségletek feszültségét vizsgálta szociálpszichológiai szempontból. Falk a Zergarnik effektus érvényesülését vizsgálta különböző összetételű csoportokon így koedukált és nem koedukált osztályokban is.

Összesen 1794 14-15 éves tanulót vizsgált 1949-ben, majd 1953-ban megismételte vizsgálatát. 3-4 hónapos időközökben végezte vizsgálatát elsősorban Thüringiában koedukált és nem koedukált osztályok tanulóival. Megállapította, hogy a megtartó emlékezet teljesítménye a koedukált osztályokban 17 %-al magasabb, mint a homogén csoportokban. Megállapította, hogy a koedukált osztályokban a nemek aránya és a teljesítmény között összefüggés van. Általában az egyenlő arányok kedvező teljesítményt eredményeznek, míg az 1:6 arány már semminemű pozitív hatást nem mutat. A jelenség magyarázata szerinte, hogy a sexuális feszültség, ami a koedukált osztályokban jelentkezik kondicionáló hatású a különböző mentális folyamatokra, nemcsak az emlékezetre, hanem a gondolkodásra is pozitív hatású lehet stb.. Véleménye szerint a sexuális feszültség szublimált szellemi téren történő jelentkezése hatékonyan felhasználható a nevelésben.

Az előbbiekben már említett Tóth Józsefné/1963/64/ kísérletet is végzett a hódmezővásárhelyi gimnáziumban 2 harmadik osztály tanulóival. Az egyik osztály fiu míg a másik leányprofilu volt. Vizsgálta a reprodukáló képességet, egy vers egy szakaszának emlékezetből történő leírásával, a logikai gondolkodást feladatmegoldással, és az erkölcsi érettséget egy szituáció megoldása útján. Talán nem a legpontosabb vizsgálati eljárásokat követte, de minden esetre érdekesek a kapott eredmények.

Osztály		Reprodukáló képesség	Logikai gondolk.	Erkölcsi érettség
Fiuprofilu	fiuk	51,05	42,0	23,1
	leányok	51,22	11,1	44,4
Leányprofilu	fiuk	55,16	20,0	46,7
	leányok	55,55	6,3	62,5

/Az értékek- bár ezt nem közli a szerző - százalék arányok a helyes válaszokhoz viszonyítva/.

A Falk által végzett kísérletek itt némi igazolást nyernek, hiszen a fiuprofilu osztály leánytanulóinak logikai gondolkodása jobbnak mutatkozik, viszont az emlékezeti munkában a leányprofilu osztályok a jobbak. Valószínű a csoport összetétele befolyást gyakorol a személyiség egyes jegyeinek fejlődésére és ebben szerepe van a csoport szexuális összetételének is.

Bár a szerző messzemenő optimista következtetéseket von le eredményeiből, inkább elfogadható az az elképzelés, hogy a közönségnek jelentős szerepe van a személyiség formálásában. Mindez a heterogén közösségben határozottabban érvényesül.

Precíz és körülhatárolt kísérletet végzett Salamon Jenő /1959/, bár nem serdülő koedukált osztályok tanulóival. Az általános iskola I. III. és V. osztályába járó tanulók elemei konstruáló képességét vizsgálta. A 104 tanulóval végzett vizsgálatának lényege, hogy fénykép, emlékezet ill. írásban történt közlés alapján kell összeállítani a tanulóknak a meglévő alapanyagokból egyszerű szerkezeteket. Megállapítása szerint az alsóbb osztályokban eltérés mutatkozik a fiuk javára a szerkezetek összeállításában azok előkészítő, globális megoldási és minőségi megoldási szakaszaiban. Megállapítható azonban, hogy az V. osztályban a lányok utolérlik a fiukat a megoldás valamennyi szakaszában, amit a szerző a koedukáció pozitív hatásának vél. Fontos megállapítása, hogy az ötödik osztályban már inkább az egyéni, mint a nemi különbségek a dominánsak a teljesítményben.

A kísérletek sorában kell megemlíteni Dobor László /1973/ és munkatársai 1967-ben végzett vizsgálatát is, amelyet az OPI bázis iskolájában végeztek. Még nem tanult történelmi és irodalmi tananyag önálló feldolgozása és írásban történő rögzítése volt a feladat.

A 14 fiu és 23 leánytanulóból álló osztályban a történelmi feladatot 4,0 átlaggal oldotta meg mindkét nembeli csoport, míg az irodalmi dolgozatnál a fiuk 3,1 a leányok 3,6 eredményt értek el.

A kísérletek száma nagyon kevés, de mig így is mélyebb betekintést enged a vegyes osztályok életébe. Megállapítható segítségükkel, hogy a koedukáció körülményei között sokszor emelkedik a tanulók teljesítménye. Az is látható, hogy a teljesítménynövekedésben a koedukáció körülményei között inkább az egyéni, mint a nemi különbségek kerülnek felszínre, vagyis az együttes nevelés természetes körülményei a tanulók tulajdonságait személyiségét nem eltorzítva fejleszti. A kisszámu vizsgálat azt is feltétlenül bizonyítja, hogy a vegyes osztályok társadalmi közege más, mint az egyneműeké és ennek hatása van az egyes tanulók - akár fiuk, akár lányok -, pszichés fejlődése.

6/A szociometria módszere

A Moreno által a 30-as években kidolgozott szociometria módszer polgári és arxista bírálata kiterjedt és nagyon alapos. Ennek ellenére sokan alkalmazzák, és a módszer pedagógiai pszichológiai használata, lehamozva róla az elméleti tisztázatlanságot célszerű eszköz lehet az iskolai közösségek társas szerkezetének, strukturájának feltárására. A különböző szociálpszichológiai metodikák közül egyszerűsége és gyorsasága

sága, az eredmények számszerű kivetítése alapján még akkor is jól használható, ha tudjuk, hogy a matematika álarca mögé bujt látszólag, tudományos értékei a közösségek teljes, dinamikusan változó belső szerkezetét nem fogják át. A módszer értékelésére így ezen a helyen nem térünk ki, csupán a segítségével kapott olyan eredményeket ismerhetjük, amelyek a koedukáció szempontjából érdekesek. Az egyik legalaposabb összefoglaló munka a szociometria iskolai alkalmazásáról Gronlund/1959/ tollából íródott. Moreno munkatársaként összegezi a szociometria pedagógiai megállapításait és empirikus megállapításokat is tesz a fiuk és leányok együttes oktatásával kapcsolatban. E megállapítások természetesen inkább a két nem társas kapcsolatára vonatkozik és nem a koedukáció problémájára hiszen vizsgálatai színhelyén az Amerikai egyesült Államokban a koedukáció elfogadott tény.

Nagyszámu tanulón vizsgálta a két nem választási arányának megoszlását életkoronként. Az első osztálytól a főiskoláig vizsgálva megállapította, hogy a fiuk 11 %-tól 18 %-ig választják a leányokat, míg a leányok választása 12-17 %-ig változik. A főiskolai szinten a különeműek választása már 40 %-ra emelkedett.

Az amerikai szerző 40 különböző iskola 6. osztályos tanulóit is megvizsgálta /13-14 évesek/ a következő kritériumok szerint: Kit választana padtársnak, tanulótársnak és játszótársnak. Az iskolák osztályai-
ban 16 fiu és 16 leánytanuló volt. A válaszok % el-
oszlását a következő táblázat mutatja/Gonlund.1959/.

Kritérium	Fiu választ leányt	Leány választ fiut
-----	-----	-----
padtárs	11	9
tanulótárs	8	6
játszótárs	4	5

A különbözőség a nemek között a tevékenységben je-
lentkezik elsősorban és ez a megadott kulturkörben,
ahol a leányok és fiuk játéka eltérő egészen ter-
mészetes.

A választásokat azonban nagymértékben befolyásolja
az iskolai környezet. Az említett vizsgálat szerint
voltak olyan iskolák, ahol a fiuk választása pl.
38 %-ban a leányokra esett míg más iskolákban a fiuk
egyetlen leányt sem választottak. Ez fordítva ugyan-
ezen iskoláknál a leányokra is vonatkozi.

A szociometrikusok az emberek között sok különbséget
jegyeznek fel, faji, vallási, lakhely szerinti, va-
lamint nemi különbségeket, de nem társadalmi és gaz-

dasági alapon álló osztálykülönbségeket, vagy legalábbis ezeket is hasonlóan értékelik, mint a többi tényezőt.

E statikus szemléletből következik, hogy a különböző emberek eltérő szociometriai vagyis közösségi megnyilatkozásait is állandónak ismerik el a szociodinamikai törvény értelmében. A különbségek, az eltérések a leányok és a fiúk közötti kapcsolat felvételi lehetőségekben állandó törvényszerűséget mutatnak és ha a fejlődés során jelentkeznek is bizonyos változások gyakorlatilag állandóak. A koedukáció ott, ahol ez ugyanis már egy évszázada mit sem jelent a leányok személyiség-fejlődése szempontjából. Vagyis a társadalmi viszonyok végső soron meghatározzák az egyéni fejlődést és hiába a viszonylag modern iskolai nevelési elképzelések, a társadalom korlátai erősen behatárolják, meghatározzák gyermekeik személyiségének alakulását is. A szociometriai irányzat számos tanulmányt követ produkált az iskolai közösségek vizsgálatáról /1971/, de ezek csak ritkán szoltak a koedukáció problémáiról még akkor is, ha koedukált osztályok vizsgálatáról szóltak. A magyarázat egyszerű, ahol e vizsgálatok legnagyobb részét végezték - az Amerikai Egyesült Államokban - az együttes nevelés nem involvált ilyen jellegű kérdésfelvetéseket.

A csoportok belső életének, dinamizmusának kvantitatív meghatározására nemcsak Moreno tett kísérletet. Franciaországban Wallon genetikus szociálpszichológiájának hatására ugyancsak elterjedt egy felmérőlap, amelyet szerzőjéről Weinberg féle kérdőívnek neveztek el. Ez a kérdőív lényegében ugyan azokon az elveken nyugszik, mint a klasszikus szociometria eljárásai, de nem csupán a rokon és ellenszenv kapcsolatok feltárására irányul, hanem az érzelmi feszültség feltárásán kívül a közösségi tapasztalat bemutatására is ad lehetőséget. Ez a Mérei /1971./ által több szempontunak nevezett szociogram terjedt el már kezdetből fogva Magyarországon és sokan, akik alkalmazták ezt az eljárást leginkább ennek segítségével igyekeztek tájékozódni a közösségek struktúrájáról.

A 60-as években a közösségi nevelés igényének reális felismerésével és a kapott eredmények mérésének igényével különösen terjedt, sőt burjánzott a szociometria a hazai pedagógiai és pszichológiai irodalomba is.

A nagyszámu vizsgálatból csak kettőt említünk, amelyek a koedukált osztályok speciális problémáival foglalkoznak. Csöregh Éva /1967/ egy budapesti általános iskola VIII. osztályának tanulóit vizsgálta. Célja az általa vezetett közösség jobb megismerése. Ennek érdekében alkalmazza a szociometria módszerét. Az osztályszerkezet több központu. A fiuk és leányok között

mindössze 6 választás szerepelt. A peremen lévők száma kicsiny és az osztály kohéziója kimondottan jó csoportra utal.

Mohás Livia /1970/ szociometriai vizsgálata már kérdésfeltezésében is utal a koedukációra. A vizsgálat egyik célja annak megállapítása, hogy a szociometria mennyiben tükrözi a fiú és leánykapcsolatokat. A szerző vizsgálatait egy budapesti gimnázium 6 különböző osztályában végezte /2 első, 2 második, 2 harmadik osztályban/, amelyek mind vegyes osztályok voltak. Az összes tanulói létszám 196 fő volt.

A tanulók között összesen 315 kölcsönös választás volt, viszont a különböző neműek között a kölcsönös választás a 6 osztályban a 315 választásból csupán 14 esetben fordult elő. Mohás is megállapítja, hogy a fiúk és leányok elkülönülnek a szociometriai felmérés adatai szerint, viszont a gyakorlat nem ezt mutatja. Mohás szerint még a koedukált osztályokban is nagy a prudencia és a tanároktól való félelem, ami megakadályozza a tanulókat az őszinte válaszadástól. Tapasztalata szerint a koedukáció jó és vannak kialakult jó kapcsolatok a fiúk és leányok között, hogy erről nem nyilatkoztak annak szerinte a rossz légkör az oka, amelyben a tanulók takargatják kapcsolataikat. Megállapítja mindezek alapján, hogy a szociometriai módszer alkalmatlan a csoportokon belüli fiú-leány kapcsolatok feltárására.

Az adatok azonban nem mondanak ellent más hasonló vizsgálatoknak, amiből nem valószínű, hogy csak a módszer elégtelenségére következtethetünk.

Mérei; az említett Weinberg féle kérdőívvel sok általános és középiskolai osztály vizsgált meg és a nagyszámu vizsgálati eredményből a következő általánosító következtetésre jutott: "Tapasztalatainkat egybevetve, úgy látjuk, hogy a jól teljesítő, tartalmas közösségi életet élő koedukációs iskolai közösségek optimális változata a több központu szerkezet,"/Mérei 1971/Könyvének más részén következőképpen érvel a szerző: "Ugyanannak a társasmezőnek két vagy három központja is lehet. Ez a fejlettebb közösségek sajátja. Gyakori a koedukációs osztályokba /fiu- és leányközpont/, nevelőotthoni közösségekben /kicsik és nagyok/, gazdag érdeklődésű alakzatokban /sportolók, zenészek/. Majdnem minden esetben a vetélkedés forrása és következménye. A rivalizálás eleve nyugtalanabbá teszi a csoport légkörét, de a választás állandó lehetőségével tudatosítja az együvé tartozás értelmét, s ezzel emeli a közösségi meggyőződés szintjét és a személyiség autonómiáját". /Mérei 1971./

Pataki hasonló véleményét fejezi ki, amikor arról ír, hogy általános iskolás koedukált közösségeket vizsgálva tapasztalt, bizonyos elkülönülési tendenciákat elsősorban nemek szerint. /Pataki-Hunyadi 1972./ Nézete szerint ugyancsak a kétközpontu szerveződési

tipus a jellemző a koedukált közösségekre legalábbis a 10-14 éves korban. Bár megjegyzi, hogy ebből általánosítást levonni nem szabad sem az alsóbb vagy idősebb tanulókra vonatkozóan, megállapítja, hogy a különféle társas helyzetekben létezhetnek jellemző differenciáló tényezők, amelyek nagy gyakorisággal létrehozhatják azt a jelenséget, melyet az adott esetben a nemek közötti kapcsolatok dinamikája produkált. A 10-14 éves korosztályra utalva ez "Ugy tűnik, hogy ezt fejlődéslélektani törvényszerűségek determinálják, míg a tendencia érvényesülésének mértékét társaslélektani /szociálpszichológiai/ tényezők befolyásolják/a kooperáció módja, az együttes élmények, az interperszonális összeférhetőség sajátosságai stb. /. E tény meggyőzően bizonyítja, hogy az egyéni szociális viselkedés befolyásolása és szabályozása /akár pedagógiai, akár másfajta gyakorlatra utalunk is/ leghatékonyabban a társas viszonyok vezérlése révén lehetséges." /Pataki-Hunyadi 1972./

A hazai szakirodalomban természetesen nemcsak szociometrikus felmérések és szociálpszichológiai vizsgálatok folytak a koedukációval kapcsolatban. Dobos a képességek és a közösségi pozíciók összefüggéseit vizsgálta az OPI már említett iskolájában. Könyvében leírja /Dobos 1973/ módszerét is ami ugyan nem a szociometria szabályai szerint készült kérdés sorozat, de a közösségi ranghelyekre vonatkozóan tájékoztatást ad

a rokon és ellenszenves tanulókról. A vizsgálat ezen a helyen azért érdemel csak megemlítést, mert különböző nemű tanulók nagyon bátran és határozottan adtak szavazatukat egymásra olyan kérdésben, hogy ki a legrokonszenvesebb, vagy ellenszenvesebb, illetve kihez kívánnának hasonlítani. A fiuk, illetve a leányok elismerik egymás képességeit teljesítményét és azt megfelelően értékelik is.

A szociometria módszere, illetve technikája hatalmas irodalommal rendelkezik és sem polgári sem marxista bírálatára ezen a helyen nem térünk ki. Megállapítható azonban, hogy a koedukált közösségek vizsgálatát végezték ezzel az eljárással az óvodás kortól /Kántás 1958, Vastagh 1967. Várhelyi 1963./ egészen a középiskola legmagasabb osztályáig sőt egyetemisták kollektíváiban is. /Gronlund 1959/ A vélemények abban megegyeztek, hogy a fiuk és leányok kölcsönös választása elenyésző és inkább a két vagy több központú csoportok nemek szerinti szerveződése a jellemző.

Valószínű azonban, hogy magában a szociometria nem tárja fel metodikai korlátai miatt sem a koedukált csoportok belső strukturáját. Már itt hangsúlyozzuk a módszer bírálatát megelőzve, hogy a szociometria csupán az érzelmi tényezőkre épít viszont a csoportok összetartói erői nem kizárólag emocionális faktorok. Valószínű ez a magyarázata a néhol ellentmondó adatoknak vagy a fiuk és leányok között kialakult baráti

kapcsolatok valóságtól eltérő tükröződésének a kapott eredményekben.

7/Az alkalmazott módszerek és az eredmények értékelése

Áttekintve az együttes nevelésre vonatkozó módszertani szakirodalmat, megállapíthatjuk, hogy a vélemények nagyon ellentétesek. Vajon mi lehet a jelenség oka? Az egyik magyarázatot minden kétséget kizáróan abban kell keresni, hogy a különböző kutatások, amelyeket e témában végeztek, és az ehhez kapcsolódó módszerek is mintegy a társadalom egészéből kiszakítva vizsgálták a koedukáció problémáját. Bár a koedukáció kérdésének társadalmi és gazdasági vonatkozásai már a századforduló pedagógiai irodalmában és társadalom-filozófiai szakirodalmában pontosan körülhatároltak, és ezt számos marxista kutató is hangsúlyozza, mégis a különböző vizsgálatok és módszerek, amelyeket e témával kapcsolatban alkalmaztak, kizárólagosan egy-egy probléma köré csoportosultak, és nem e kérdés társadalmi vetületének meghatározására irányultak, E kérdést talán különösen bonyolulttá teszi az a tény, hogy az együttes nevelésben nem csupán társadalmi meghatározó tényezők szerepelnek, hanem biológiai és a kettővel párosuló sajátos pszichikus komponensek is. Hiszen nem csupán arról van szó, hogy a nők társadalmi helyzete elsősorban az osztálytársadalmakban, de még a szocializmust építő társadalmakban is ellentmondásos, hanem

arról az egyszerű tényről, hogy a nők és férfiak között jelentős biológiai különbségek vannak, melyeknek jelentős szerepe van a társadalom fenntartásában.

Míg azonban egyrészt a társadalom és az emberi nem biológiai fenntartása érdekében feltétlenül fontos a különbségek létezése, addig a társadalom és az annak alapján létező munkatevékenység szempontjából nincs szerepe és jelentősége a nemek közötti különbségnek. E banálisnak tűnő gondolatokban rejlő ellentmondás feloldása azonban éppen a vizsgálati módszerek célkitűzések és a megfelelő eredmény érdekében meglehetősen nehéz feladat.

E problémára több kutató is felhívja a figyelmet a különösen a kapitalista országokban folytatott vizsgálatoknál utalnak arra is, hogy a koedukáció bevezetése eleve társadalmilag elsősorban következményei miatt szinte lehetetlen. De utalnak erre hazai vizsgálatok is /Dobos/ kiemelve azt a tényt, hogy az iskola a maga koedukáció-rendszerével lényegében nagyon demokratikus és szinte ideális állapotokat teremt és az életbe kikerülve a gyermekek, a fiatalok ezzel ellentétes gyakorlati helyzetet találnak. Lényegében arról van szó, hogy a koedukáció maga a különböző egyenjogúsági problémákat nem oldja és nem oldhatja meg. Figyelembevétel azonban a különböző társadalmi környezeti hatásokat, lehetőséget ad-e arra, hogy a leány és fiutanolók személyiségfejlődése egyenletes és harmonikus legyen.

Erre vonatkozóan egységes magyarázatot és egységes metodikát sem sikerült és talán nem is lehet alkalmazni és valószínű ez a magyarázata annak is, hogy a legtöbb kutató és a legtöbb alkalmazott módszer elsősorban arra irányul, hogy a személyiség fejlődésének egy-egy kézzel fogható pontosan körülírható faktorát határozza meg, és annak befolyását a személyiség fejlődésére.

Ennek következtében általában csak koedukált osztályokkal, koedukált csoportokkal foglalkoznak, nem térnek ki még az iskolai közösség hatásmechanizmusaira sem, csak mellékesen utalva erre a tényre. Különösen izgalmas lehet e kérdés boncolása akkor, amikor több, mint tíz évvel a koedukáció hazai törvényesített bevezetése után már láthatók ennek életszerű megnyilatkozásai. Pl. a szakközépiskolák közül, többen szinte lehetetlen az optimális koedukáció kialakítása és ehhez szorosan kapcsolódnak pályaválasztási problémák is, stb. Vagyis a koedukáció túlmutat azokra módszerekre, és azokat a kérdéseket, amelyeket e témával kapcsolatban az előzőekben felvetettek a kutatók,

Igy érthetőbb a nagyon is ellentétes vélemények a koedukációra vonatkozóan. Míg egyes vizsgálatok annak előnyeiről szólnak, mások kimutatják annak kedvezőtlen hatását, vagy leírják, hogy mely módszerek nem alkalmasak a koedukációs közösségek vizsgálatára. Ez egészen természetesnek tűnik, ha összekapcsoljuk a társadalmi

összhatások problémájával az együttes nevelés kérdését. Nyilvánvaló, hogy egy vidéki kisvárosban, ahol egy középiskola működik, a koedukációt meghatározó vagy engedélyező rendelkezéseket messze megelőzve is jó hatásu lehetett egy ilyen oktatási forma, az ifjúságra mig egy fővárosi vagy nagyvárosi leánygimnáziumba első osztálytól bevezetni a koedukációt esetleg csak egy-két osztályban is nem hozatta meg azt a sikert, alsó sorban nevelési szempontból, amit vártak tőle. A koedukáció eredményessége, hasznossága feltétlenül összefügg azzal a társadalmi közeggel, ahol egy ilyen iskola vagy esetleg ilyen osztály működik és ez határozhatja meg pozitív vagy negatív oldalát is. Ebből következik, hogy ennek az oktatási formának kategorikus elítélése vagy esetleges hasznosságának tűzőn vizen keresztül történő bizonyítása nem mindig célra vezető. Ilyen szempontból néha a módszerek is kiszakítottak vehető, mert esetlegesen csak azt bizonyították, hogy az együttes nevelés mennyiben jó vagy mennyiben rossz.

Áttekintve a fejezet módszertani összeállítását, megállapítható, hogy sok módszert metodikai eljárást alkalmaztak a koedukáció vizsgálatával kapcsolatban. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy bár különböző sokszor nagyon érdekes és szellemes eljárásokat alkalmaztak a kutatók, a koedukáció személyiségre gyakorolt hatása és ennek a közösség kialakulása szempontjából történő elemzése hiányérzetet teremt az olvasóban.

A személyiség fejlődésének azt a szempontját, miszerint a külső körülmények a belső feltételeken keresztül érvényesülnek és ezt megfelelő módszerekkel szükséges feltárni, nem mindegyik eljárás egítségével sikerült, helyesebben csak személyiség egyes megnyilvánulásait sikerült mutatni. Ennek oka és magyarázata feltételezhetően a koedukáció bonyolultságából ered elsősorban. A viszonylag életszerű külső feltételek sajátos módon alakítják a koedukált osztályok leány- és fiutanolóinak személyiségformálódását, és e személyiségformálódásból a vizsgálatok során általában csak egy-egy részletet ragadnak meg a felsorolt szerzők. Persze a bonyolultságán túlmenően itt arról is szó lehet, hogy a szociálpszichológia vagy esetlegesen a pedagógiai pszichológiai metodikai tárháza vagy érettsége nem olyan, hogy meg tudja keresni e bonyolult jelenség vizsgálatához a megfelelő kérdésfeltevést és az ehhez szükséges eszközöket. Nemcsak arról van szó, hogy a fiuk és leányok együtt tanulnak, hanem sokkal inkább arról, hogy az így kialakított közösség bizonyos mértékig más törvényszerűségeket mutat, mint az eddigiekben már megismert közösségek és az ezeknél alkalmazott metodikák. Valószínű több eljárás és módszer együttes alkalmazása nagyobb sikerrel, kecsegtetne. A tudomány fejlődését mutatja ezen a téren elsősorban pedagógia területén Dobos László /1973/ legutóbbi könyve, ami már a komplexitásra való törekvést szélesebb körben igyekszik

bemutatni. E tény arra is felhívja a figyelmet, hogy a koedukáció jövőbeni vizsgálata a pedagógiai és pszichológiai módszerek mellett a szociálpszichológia nagyobb alkalmazási igényét és ennek realizálását teszi szükségessé e témakörben. Komplex több oldalú a kérdést sokoldalúan feltáró vizsgálatok e kérdés-körben még nem voltak, és valószínű csak akkor vezetnek eredményre, ha egyrészt figyelembe vesszük a koedukált közösségek sajátosságait, másrészt ennek a közösségek tagjaira gyakorolt személyiség fejlesztő hatást. Ennek vizsgálata bonyolultságából következően nehéznek tűnik, de figyelembe véve a koedukáció egyre inkább uralkodóvá válását, feltétlenül indokolt lehet.

A közel sem elmarasztaló célú megjegyzéseink, amelyek kiváló szerzők e témakörben végzett kutatásaira vonatkoznak azzal fejezzük, hogy hiánynak érezhető az a tény, hogy koedukált közösségek hatásait vizsgálják ugyan, de ezzel párhuzamosan egészen elenyésző - néhány lengyel és német kísérlettől eltekintve - az olyan munka, ami az összehasonlítás lehetőségére adna módot. Vagyis arról van szó, hogy a koedukált osztályok mellett tiszta fiú vagy tiszta leány osztály vizsgálatára nem fordítottak kellő hangsúlyt a szerzők. A német /Falk/ és a lengyel kutatások utalnak arra, hogy ezen a téren sok szempontból érdekes adatok tárhatók fel és valószínű, hogy a koedukáció további vizsgálatának metodikájából ezt a lehetőséget

nem szabad kihagyni. Persze azt is figyelembe kell venni, hogy ilyen jellegű vizsgálódásokra, különösen a koedukáció széleskörű bevezetése után már nem nyílt mód és lehetőség, hiszen az általános és első-sorban a középiskolában, mely vizsgálati területünk minden osztályt ennek szempontjából vegyessé tettek. Vegyes osztály volt olyan is, ahol három tanuló volt fiú és harminc lány, vagy fordítva, de minden esetre a tiszta osztály hatása már megszűnt.

Elmondott megjegyzéseink közel sem a bírálat céljával íródtak, hanem inkább arra kívántak felhívni a figyelmet, hogy a koedukáció vizsgálata bonyolult sokrétű feladata kutatási szempontból is és ennek széleskörű komplex megoldása több kiváló kutatónak sem volt feladata vagy nem sikerült. Ebből következik, hogy - és ez saját vizsgálataink szempontjából lényeges - mi sem törekedhattünk teljes komplexitásra és a témakör mindenoldalu, az igényeket optimálisan kielégítő, sőt azok megmagyarázására sem.

III.

Vizsgálatok a koedukáció neveléslélektani hatásáról

1./ A probléma felmerülése és a hipotézis

A probléma, a koedukációs osztályban folyó nevelés hatása az együttes nevelés elterjedését megelőző években merült fel e sorok írójánál. Abba a sajátos helyzetbe került, hogy olyan középiskolában kezdte el tanári működését, ahol vegyes osztályok, valamint tiszta fiú és leány osztályok egyaránt voltak egy-egy évfolyamban. Más hangulatot árasztott egy leány és más egy fiú osztály, ami természetes volt.

Eredményben, osztályszellemben és nem utolsósorban az órákon nyújtott aktivitásban egészen más képet nyújtottak a vegyes osztályok. A fejlődés és pedagógiai-pszichológiai ismeretek segítségével egyszerűen lehetett megoldani a nevelési vagy oktatási kérdéseket egy homogén osztályban, a koedukált közösségek azonban néha nehézségeket jelentettek, máskor viszont bámulatba ejtő könnyedséggel oldottak meg olyan feladatokat, amelyekre csak rutinizott nagy tapasztalattal rendelkező tanárok vállalkoztak egy-egy homogén osztály vezetésénél.

Mivel a szakirodalom kevés támpontot adott a koedukációról, hajlamos volt a tanári közösség arra a hagyományos álláspontra helyezkedni, hogy "amilyen a

vezető - vagyis az osztályfőnök -, olyan az osztály". Persze az ilyen frázisok a jelenség okaira nem adtak magyarázatot.

A jelenség felett történő spekulatív elmélkedés végső soron a vegyes osztályok közösségének vizsgálata és kutatása irányába vezette a szerzőt. Jobbak-e a tanulmányi eredmények egy koedukált osztályban? Látszólagos vagy ténylegesen jobb-e a közösség a vegyes osztályban? Van-e kapcsolat a tanulmányi eredmény és a közösség nemek szerinti összetételeiben, stb.?

Számos olyan kérdés merült fel aminek gyakorlati szempontból történő megoldása a pedagógiai vezetés, az osztály irányítás szempontjából is jelentősnek tűnt. Kiderült azonban, hogy éppen a nevelőhatások társadalmi determináltsága miatt a jelenség nem tanulmányozható elszigetelten akár egy osztály, egy iskola, sőt egy történelmi korszakra vonatkozóan sem. A jelenség szoros kapcsolatban van a társadalmi változásokkal és az azon belül érvényesülő speciális igényekkel, nem utolsósorban a nőkkel szemben támasztott társadalmi elvárásokkal, Így aztán arra is fény derült, hogy a koedukáció vizsgálata hatásának elemzése csak akkor lehetséges, amikor a nőkkel szemben felmerülő általános társadalmi követelmények körülbelül azonosak a férfiakéval. A szocializmus keretei tehát lehetőséget adnak a vegyes osztályok vizsgálatára. Kérdéses azonban, hogy vajon szükséges-e az ilyen

kutatás. Ha a társadalom egyenlő követelményeket támaszt a két nemmel szemben, és ugyankkor a képzés terén egyenlő lehetőségeket is biztosít, szükség van-e az ilyen oktatási forma vizsgálatára.

A gyakorlat azt igazolta, hogy igen. Hiszen a társadalmi hatások közvetítő szférája az egyén számára az az elsődleges közösség, csoport, ami család vagy osztályközösség formájában jelentkezik. Nem mindegy tehát, hogy a nagy társadalmi célok eszmék, milyen hálózaton keresztül érkeznek a felnövekvő nemzedékhez. A csoport az ember szocializálódásának színtere. Vajon az oktatás a nevelés miként hatékonyabb, ha a közösségek egyneműek, vagy az életszerűségből táplálkozva eleve heterogének. Vajon a heterogén összetétel akadályozza-e a sokoldalú szocialista embertípus kialakulását, vagy elősegíti-e a személyiségének szabadabb kibontakozását.

Tájékozódásunk alapján felállítottuk hipotézisünket, amely szerint a nemileg heterogén közösség kedvezőbb hatása a fejlődő személyiségre, mint az egynemű közösség. Ez a pozitív befolyás a szabadabb egyéni fejlődésen keresztül érvényesül, amit az olyan közösségek, csoportok tesznek lehetővé, amelyekben a jellegzetes egyéni személyiségjegyek- és ezekhez szorosan kapcsolódik az ember nemisége által meghatározottak is - könnyedén felszínre kerülnek és alakíthatók.

A felszabadultabb vagy természetesebb, ezzel együtt lehet, hogy egyénileg feszültebb szituáció változást eredményez az oktatás során elért produktumban és a nevelés terén is. A személyiséglélektanban különösen nagy szerepet tulajdonítanak a pszichikus állapotoknak, amelyek a személyiség kibontakozásának, megnyilatkozásainak hátterét jelentik. Ilyen háttérként fogtuk fel a koedukált osztályokat.

A tanulás terén elért sikereket a tanulmányi eredmények és más a személyiség intelligencia faktorát feltáró tesztek bizonyíthatják, míg a nevelési eredmény változását a közösség arculatának a hasonló koruaknál kedvezőbb alakulása. Vagyis, ha a vegyes osztályok tanulóinak tanulmányi teljesítménye vagy közösségének stabilitása kedvezőbb mutatókat nyújt, mint a hasonló koru homogén csoportoké, akkor jogunk van feltételezni, a koedukáció kedvező hatását.

2./ A vizsgált közösségek kiválasztása és a vizsgálati helyszín.

Vizsgálatainkat a budapesti Dózsa György gimnáziumban végeztük 1958 és 1963 között. A budapest egyik külső kerületében lévő középiskola eredetileg magániskola volt 1948-ban államosították és az 1950-es évek közepétől, mivel a közelben leány középiskola nem volt, engedélyezett volt vegyes osztályok szervezése.

A koedukáció bizonyos mértékig ebben az iskolában kialakult hagyományként jelentkezett. Az iskolai statisztikák alapján a vizsgált osztályok társadalmi összetétele 50 %-ban munkásgyerekek 25 %-ban alkalmazott 14 %-ban értelmiségi és 11 %-ban egyéb kategóriába tartozók jártak ebben az időszakban az iskolába. A koedukációval kapcsolatban a társadalmi környezet kispolgári szemlélete sok szempontból gátló tényezőként is szerepelt. E társadalmi nézőpont jellegzetesen mutatkozott meg a szülők részéről különösen az I. osztályba történő beiratás idején, amikor is az iskola tanárainak vagy az igazgatónak nagy harcot kellett vívnia azokkal az első osztályos szülőkkel, akiknek gyermekei vegyes osztályba kerültek. A szülők a jelzett osztályokból vagy esetleg az iskolából is ki akarták iratni gyermekeiket. Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy alig fél év eltelte után a koedukáció sem a szülői értekezleteken sem a más formákban tanári fogadóórákon, stb. mint probléma már nem merült fel. Kísérleti vizsgálatainkhoz 168 tanuló adatait dolgoztuk fel. Ezek közül egy osztályt 4 éve keresztül végig kísértünk. /35 fő/ Ezen kívül még egy IV.-os vegyes osztályt vizsgáltunk meg, valamint 2 fiú osztályt és egy leány osztályt.

Bár az említett 8 osztály - 5 vegyes és 3 homogén osztály - képezte vizsgálódásunk elsődleges szempontjait, bizonyos számításokat és adatok feldolgozását az iskola tanulóinak több vére vonatkozóan megej-

tettük, így összesen 1484 tanuló adatait dolgoztuk fel. Ezek közül 591 volt fiú, 893 leány tanuló, közülük 260 fiú járt vegyes osztályba, lányok közül pedig 417. Összesen 48 osztály adatai álltak rendelkezésünkre, melyek közül 21 volt koedukált, 27 pedig homogén osztály. A vegyes osztályok összetétele általában kedvező volt, 14 fiú 18 leány, de előfordult a legkedvezőtlenebb arány is, ahol 6 fiú és 30 leány járt egy osztályba. Az uralkodó arány azonban a 14-18 volt. Bár az iskola eredetileg fiú gimnázium volt, az összetételből látható, különösen a jelzett időszakban, amikor sok fiú inkább technikába ment s a lányok jöttek inkább gimnáziumba, hogy az összetételben a női nem túlsúlya szerepelt./Vizsgálatainkhoz felhasználtuk az iskolai dokumentumokat, valamint az Évkönyveket./

A vizsgált osztályok tanárai néhány kivétellel valamennyiben ugyanazok voltak. A jelzett időszakban a tanári kar összetételében változások nem voltak, így a tanári kar egységes hatása érvényesült minden osztályban, és ebből a szempontból, mint koedukált iskola nem érvényesültek különleges speciális szempontok. Akár egy-egy osztály, vagy egy leány vagy fiú osztállyal kapcsolatban. Ha nem is volt minden tanár véleménye egyöntetűen kedvező a vegyes osztályok szervezésével kapcsolatban, maga a koedukáció az iskola adott körülményei között természetesen elfogadott volt és semmiféle különlegességet nem jelentett, a tanárok természetesen tartották ezt az oktatási formát.

Megjegyezzük, hogy a tanulók a szünetet az iskola folyosóin vagy az iskola udvarán közösen töltötték el, külön lány vagy fiú folyosó nem volt. Az osztályokban, ahol a két nem közösen tanult nem ültették a tanulókat nemek szerint külön, hanem kedvüknek megfelelően csoportosultak. Koedukált osztályokat csak a téli időszakban szülytotta a külön tornaterem hiánya, így adott esetben egyik nem nem gyakorolhattott, tavaszi időben azonban az iskola nagy udvara és parkja ezt a nehézséget is könnyedén feloldotta.

3./ Vizsgálatunk során alkalmazott módszerek

Módszereink kiválasztását meghatározta egyrészt a maga a kérdés-feltevés azaz a koedukált osztályközösségek mint közösségek mennyiben hatnak kedvezően általában a személyiség fejlődésére, valamint a tanulmányi eredményre, másrészt a neveléslélektan és elsősorban a szociálpszichológia 1960-as évekbeni hazai fejlettségi szintje. E két tényező jelentősen befolyásolta módszertani tárházunk kialakítását. Ebben az időben a szociál-pszichológiai vizsgálatok az iskolai közösségek vizsgálatában még nem voltak annyira elterjedtek, mint napjainkban, ugyanakkor viszonylag még kevés volt ezek között az ismert módszer. Ez a magyarázata annak, hogy több külföldi elgondolásra is támaszkodtunk, másrészt a módszerek minden törekvésünk ellenére is viszonylag szegényesek voltak.

a/ Megfigyelés:

A megfigyelés módszerével kétféle módon igyekeztünk adatokat gyűjteni. Egyrészt néhány tanárkollégám elsősorban a kísérletbe bevont osztályok osztályfőnökei, másrészt magam végeztem megfigyeléseket. Figyelembe véve azt a tényt, hogy a megfigyelésnek tudatosnak rendszeresnek objektív tényekre irányulónak, ugyanakkor megismételhetőnek kellene lennie, a következő elgondolásból indultunk ki. A kísérleti osztályokban tanító tanárok részére az iskola igazgatójának engedélyével a következő feladatokat adtuk: 5 órán keresztül, melyek közül természetesen humán és természettudományi tárgyak egyaránt szerepeltek, egyes osztályban is és homogén osztályokban is 5-5 általuk feladott kérdésre meg kellett figyelni, hogy hány tanuló jelentkezett és a vegyes osztályokban hány fiú és lány mutatott aktivitást. A kérdésekre adott válaszokat %-osan dolgoztuk fel, homogén osztályokra és koedukált osztályokra vonatkozóan, valamint humán és természettudományi tárgyakkal kapcsolatban.

A megfigyelés másik formája saját megfigyeléseim voltak az órán tanusított aktivitással kapcsolatban. Ezek elsősorban a kapott eredmények %-os eloszlásának általános tendenciájával kapcsolatos rendszerezésekre irányultak és azok ellenőrzésére. Három IV.

osztályba, a második világháború kitörésével kapcsolatban tettem fel 5 kérdést és ezzel kapcsolatban a vegyes osztály, valamint fiú és leány osztály tanulóinál egyaránt az aktivitás regisztrálása volt a célom.

b/ A tevékenység eredményeinek pszichológiai elemzése

A pedagógiai hatásfolyamat eredménye kétségtelenül a személyiségben bekövetkezett változásban mutatkozik. A személyiségváltozás viszont mérhető és megállapítható bizonyos mértékig a különböző személyiség által létrehozott produktumokban, általában cselekedetein keresztül. Ebből a szempontból tartottuk fontosnak a tanulmányi eredmény analízisét. Az eredmény vizsgálatok fontosságára hívja fel a figyelmet Ágoston-Nagy-Orosz: /1971/ "Mérések, módszerek a pedagógiában" című könyve is. Bár vizsgálatunk során e könyv gondolatait még nem ismertük, több olyan elképzelést is megvalósítottuk, melyek ebben a könyvben szerepeltek. A tanulók eredmény mérésével kapcsolatban megjegyezzük, hogy ezek teljeskörűek voltak, mivel célja elsősorban az volt, hogy egyrészt a más módszerekkel is vizsgált tanulókról általános képet kapjunk; másrészt az azonos körülmények között nevelt tanulók széles körét tudtuk így megvizsgálni és e vizsgálati eredményeket speciálisan a koedukációval kapcsolatban összehasonlításként is felhasználni. Természetesen hangsúlyozni kell, hogy mérési eredmények elsősorban az adott időben az adott iskola tanulóira vonat-

koznak és valószínű szélesebbkörű általános következtetés levonására nem adnak lehetőséget. Maga az a tény azonban, hogy azonos társadalmi környezetből kikerülő tanulók azonos nevelőhatások alatt történő vizsgálatát végeztük, ahol a tulajdonképpen megkülönböztetés elsősorban az osztály nemek szerinti összetételéből adódott, a nagy számadat alapján kétségtelenül csábított a koedukációval kapcsolatos szélesebbkörű elgondolások általánosítására is. Hangsúlyozzuk azonban, az említett könyv 21. oldalára, hogy a teljeskörű felmérésben résztvevő tanulók elsősorban, mint kontroll csoport játszottak szerepet és feldolgozásunkban is ezt a szempontot tartottuk szem előtt.

A tanulmányi eredményeket osztályonként, valamint leány és fiú tanulónak megfelelően is feldolgoztuk, külön szórást is számítottunk a tanulók össz és osztálylétszámára, valamint az egyes tantárgyakban elért eredményeiknek megfelelően nemenként. A jobb összehasonlíthatóság érdekében azonban Hajtman /1968/ "a variációs koeficiens" alkalmazását javasolja, amit mi is használtunk a következő képlet alapján

$$V = \frac{\sigma}{\bar{x}} \times 100$$

c/ Felmérés módszere /kérdőív és ankét/

A felmérés módszerét több variációban is alkalmaztuk. Elsőként a már ismertetett Lapinszka lengyel kutató

vizsgálatainak megfelelően 112 tanulótól megkérdeztük, szívesen jár-e koedukált osztályba, illetve szívesen járna-e ilyen összetételű osztályba.

Az Esprit című francia lap 1961. májusi száma /Gera 1961/ a női munka helyzetével a nők világviszonylatban történő előtetőzésével foglalkozik. Nyilvánvaló, hogy a keresőpályára lépés jelentősen megváltoztathatja a nők értékelését elsősorban önértékelését, valamint a férfiak értékelését is a női nemről. Ezzel párhuzamosan változik a női ideál, a hagyományos eszményképek átstrukturálódnak.

Az említett francia folyóirat beszámol egy franciaországi felmérésről, amelynek során fiatal lányok élet-szemléletének alakulását vizsgálták. A felmérést és a vizsgálatot, mi is elvégeztük a mellékelt vizsgálati lap alapján két vegyesosztályban, valamint két fiu és egy leány osztályban. /1.sz. melléklet/ Elgondolásaink szerint a vegyes osztályok leány és fiu tanulóinak is más jellegű értékelése várható a feltett kérdésekre, mint a homogén osztályok tanulóinál.

A világnézet fejlődése és fejlettsége az egész személyiséget érinti. "A világnézet, amely a személyiség viszonyainak alapját képezi, az ember kijelentéseiben, tetteiben és társadalmi magatartásában nyilvánul meg, a hatással van cselekedeteire és egész tevékenységére." /Kovajlov 1972./

Arravonatkozóan is végeztünk felmérést, hogy a tanulók világnézeti beállítottsága általában politikai tájékozottsága és a személyiségük fejlettsége között van-e valamilyen kapcsolat. Ennek során külön vizsgáltuk és értékeltük a koedukált osztályok tanulóinak ilyen irányú fejlődését. A vizsgálatot kérdőíves eljárással végeztük az idkola valamennyi tanulójára kiterjesztve, mivel ennek az iskola oktatónevelő munkája szempontjából is jelentős szerepe volt. A különböző évfolyamok életkori sajátosságait figyelembevéve szerkesztettük meg a kérdéseket /15 kérdést/ és egyszerre egyóra leforgása alatt bonyolítottuk le a felmérést az egész iskolában. A tanárok szóban közölték a kérdéseket, amelyekről a tanulók meghatározott rövid idő alatt kérdésenként 2 perc állt rendelkezésre, válaszoltak, név nélkül, csak az osztályt irták fel a kérdésre, ill. vegyes osztályban nemüket. E dolgozatban a vizsgálatnak csak a koedukációval kapcsolatos kérdéseit ismertetjük. A vizsgálat egészszéről készült tanulmányunkat 1963-ban közzétettük, ahol a kérdések, valamint a vizsgálat egész módszere, feldolgozási eljárása és értékelése is megtörtént.

/Kiss Gy.-Takó T. 1963/

d/ Kisérlet

A kísérlet a pedagógiában és a pedagógiai pszichológiában különböző szerzők szerint nehéz feladat./Kelemen, Prihoda, stb./

Figyelembevéve, hogy a kísérletnek olyan fontos ismertetőjegye van, mint a vizsgált jelenség szándékos előidézése, a feltételek variálása és nem utolsósorban az eredmények mérése nehéz helyzetben voltunk a témánkkal kapcsolatban végzendő kísérlet során. Kísérletünk tárgya annak meghatározása volt, hogy a tanulók mennyire objektíven ítélik saját tudásukat, mennyire objektíven értékelik önmagukat attól függően, hogy milyen csoportban vagyis homogén osztályban, vagy koedukált osztályban tanulnak. Már maga az is, kérdésként jelentkezett, hogy vajon eltérő-e az ítéletalkotás a csoport nemi összetételétől függően.

E vizsgálatokat Radnai Béla /1959/ által javasolt módszerrel végeztük. Vizsgálatunkat az általa leírt módszerrel végeztük a fent már jelzett kísérleti osztályokban. A vizsgálat első szakaszában önértékelést végeztek a tanulók mégpedig egy kockáspapíron 45° -os szögben meghuzott vonal segítségével, melynek felsőpontján a legjobb legalsó pontján a legrosszabb érték szerepelt. A tanulóknak történelmi tudásukat kellett értékelni ill. önértékelni. A vizsgálatokat 10 perc után valamennyi osztályba abba lehetett hagyni. A második vizsgálatnál az egymás értékelésénél a fent említett közleményben leírt módon kellett a tanulóknak egymást értékelni történelem tudásuk alapján.

A tanulók a feladatot az óra befejeztéig végezték.

E kísérletben az említett vizsgálati osztályok vettek részt, illetve a longitudinálisan vizsgált vegyes osztályban csak első és harmadik osztályba végeztük el a kísérletet.

A vizsgálatot valamennyi osztályban a történelem tanár végezte /3 fő/ a vizsgálati adatok objektív értékelése az adott tantárgyban elért iskolai érdemjegy alapján történt.

Az értékelés során figyelembe vettük a tanulók ön-értékelését valamint egymásról adott értékitéleteik alapján a leértékeléseket és a túlértékeléseket is. Vizsgálataink során elsősorban az érdekelt bennünket, hogy a tanulók önmagukról és egymásról miként vélekednek, viszonyítva a tanári objektív értékeléséhez és ezen keresztül próbáltunk a tanulók közösségi hatás alatt hozott értékelő magatartásáról is konkluziókat levonni. Vagyis az érdekelt bennünket, hogy a koedukált osztályokban és a homogén osztályokban eltérők-e általában az egymásról alkotott és önmagukról alkotott ítéleteik, illetve az eltérések mennyiben jellemzőek egy adott közösség összetételére. Ebből következően nem elégedtünk meg az önértékelés, valamint az alul- és felülértékelés egyszerű regisztrálásával, hanem e három értéket viszonyítottuk egymáshoz. Ennek megfelelően az ön-

értékeléshez, illetve ennek ranghelyéhez hozzáadtuk a leértékelés és túlértékelés átlagos középértékét és ezt vettük a tanuló összértékelési ranghelyének. Amennyiben ez az érték kívül esett az adott tantárgy szórásából eredő egyéni ranghely értéken, akkor azt külön jelöltük. Ezt vettük eltérésnek. Az önértékelés ranghelye, valamint az össz értékelés ranghelye közötti különbséget, mint mutatószámot vettük figyelembe. Ugy véltük, minél kisebb a mutatószám, annál közelebb van egymáshoz az önértékelés, valamint az összértékelés. Az értékelésnek e bonyolult formájából látható, hogy elsősorban nem a tanulóknak a pontos önértékelésére és egymás pontos értékelésére és annak regisztrálására törekedtünk, hanem az értékelés tendenciájára. Nyilván nehezen tudják meghatározni a tanulók nemcsak önmagukat, hanem egymást is, de a tendencia tehát a valósághoz közelítő megállapítás vagy az attól eltérő megállapítás jelentős mértékben kifejezi a tanulóknak önmagukról és osztálytársaikról alkotott véleményének értékitéletének tendenciáját is. Így a kapott százalékos eltérések valamint a mutatószám átlagok nem pontos értékeket, hanem az értékitéletek irányát jelzik.

e/ Szociometria

Az emberi személyiség társadalmi meghatározottságát elfogadva azt is magunkévá kell tennünk, hogy a

társadalom közvetítő szférája az egyén számára a csoport jelen esetünkben a tanulói osztály. Nem sem elől tévesztve azt a tényt, hogy a társadalmi hatások különböző közösségeken, elsősorban az iskolai közösségen keresztül érvényesülnek, majd ezt követően az osztályközösségben, vizsgálatunk tárgya szempontjából kellett keresnünk olyan megoldást, ami az adott osztály tanulói csoport társadalmi strukturáját, belső összetételét vizsgálta. E jelenség vizsgálatára az 50-es évek végén, 60-as évek elején akkori ismereteink szerint legalkalmasabbnak a szociometriai módszer kínálkozott.

A szociometria módszere Mérei Ferenc /1948/ könyve alapján, ha nem is oly széleskörben, mint ma, de ismert volt már ebben az időben is. Ennek ellenére magához Morenóhoz fordultunk. "A szociometriai teszt eszköz, amellyel a társadalmi csoportokban jelentkező szervezet fontosságát mérjük. Lényege abból áll, hogy lehetőséget nyújt a vizsgált személytől megkérdezni, hogy a csoportban, amelybe tartozik vagy amelybe tartozhatna, kiket választana társaiul.

Morenó módszere jelentős kritikát kapott a polgári szakirodalomban is, ezek azonban inkább csak a részletekre terjedtek ki, elsősorban a kvantitatív mutatók és adott esetben az ezekkel nem egybevágó következtetések közötti ellentmondásokra. Magának a

szociometriának elméleti ideológiai alapjait nem kritizálták. Ennek bírálata nem is volt célszerű részükről, hiszen a Morénói elmélet alapvetően anti-kommunista és szubjektív idealista filozófiai alapokon állt és a társadalom szociometriai elvek szerint történő átrendezésére berendezésére kívánta követőit felkészíteni. Ezek után érthető, ha a marxista pszichológusok általában a szocialista országokban lévő kutatók kétkedve közelítették meg Moreno szociometriai gyakorlatát és elsősorban azt a módszertant, amit Moreno kidolgozott. Hans Hiebsch lipcsei professzor 1959-es magyarországi látogatása alkalmával tartott előadásában a következőket mondja: "Eleinte azt hittük, tanítványaim is, és is, hogy ezeket a strukturális dimenziókat puszta megfigyeléssel is meg tudjuk közelíteni. Tanítványaim csoportnevelők, és egyben megfigyelő pszichológusok is voltak. Kiderült azonban, hogy a puszta megfigyelés, különösen eleinte, igen bizonytalan. Így tehát elhatároztuk, hogy végrehajtjuk a Moreno-féle partnerválasztási kísérletet, amellyel szemben /mivel polgári módszer/ eddig igen szkeptikusak voltunk. Várakozásunk ellenére ebben a helyzetben igen jól bevált."

/Hiebsch 1960/ A társválasztási vizsgálatot, kísérletet több szocialista kutató elfogadta többek között az NDK-ban és Csehszlovákiában is és metodikai kiindulásuk során felvetették azt, hogy a módszer és a

Morenói elmélet között jelentős tartalmi különbség lévén, ezek elválaszthatók egymástól. Vorwerg német professzor írja a következőket: "Ha társválasztás szociometriai módszere használható is - amint ez mindenféle beigazolódott -, ezt még nem szabad a hozzátartozó elmélet helyességének bizonyítékaként tekinteni. A helyzet inkább az, hogy Moreno egy jó módszerhez rossz elméletet pordukált. Ezért voltaképpen nem volna szabad panaszkodnia /már mint Morenónak/, amiért noha módszere elismerésben részesült, elméletét elhanyagolják. Abban tökéletesen egyetértünk Morenóval, hogy elmélet és módszer összetartozik, és hogy az egyiknek a másik nélkül nincs értelme. Csakhogy elméletnek és módszernek ki kell állnia a valóság próbáját. Ha a módszer beválik, az elmélet pedig nem akkor bizony meg kell változtatni az elméletet." Vorwerg 1973/ Ugyancsak a módszer alkalmazása mellett foglal állást a hazai könyvpiacón néhány éve megjelent Petrusok csehszlovák kutató könyve is. /1972./

A szovjet szakirodalom és a szovjet kutatók ebben a kérdésben kritikusabb álláspontra helyezkednek. Véleményük szerint nem elválasztható egymástól a módszer és az elmélet és ebből következően magát a módszert is kritikusan kell megközelíteni és alkalmazni.

Morenó egész idealista filozófiai rendszerének és az erre épülő metodika tarthatatlanságának és hibáinak alapos kritikáját adja Manszurov /1966./ Manszurov, Oszipov, Andrejeva, és más szovjet kutatók mellett a szociometriának a pedagógiában történő alkalmazásával a szovjet kutatók közül legtöbbször Kolominszkij foglalkozott. Egyik tanulmányában kifejti, hogy: "A szovjet pszichológusoknak jutott az a feladat, hogy tárgyilagosan elemezzék a szociometria lényegét, értékeljék a szociometriai módszereket és annak eredményeit. Ha a szociometria pozitívumait leválasztjuk a mikroszociológiai konkolýról, úgy ez a módszer hasznossá válhat emberek közötti kapcsolatok pszichológiai tanulmányozása szempontjából." /Kolominszkij-Rozov 1964/ e tanulmányuk végén mintegy összegezőként állapítják meg a szerzők a következőket: "A szociometria kísérleti módszerei - amelyek matematikai feldolgozása alkalmas, pontos mennyiségi mutatókat használnak fel - igyekeznek objektív alapra helyezni a közösség pszichológiai tanulmányozását és mindennemű szubjektívizmust leküzdeni. Nincs kizárva annak a lehetősége, hogy a szociometriai módszerek felhasználása a kollektív tanulmányozására szolgáló kísérleti, illetve analitikus és szintetikus eljárás egyik útja, amelynek a szükségességéről egyre több szó esik a mi pszichológiánkban is.

A szociometriai eredmények kétségtelenül bizonyos heurisztikus értéket képviselnek, minthogy olyan

ismereteket nyújtanak, amelyeket nem lehet a priori feltételezni. A szociometria vizsgálatok révén feltárt és táblázatokban, illetve sémákban rögzített összefüggések további tudományos kutatások kiindulópontjául szolgálnak.

Végül, a kollektívában rejlő kölcsönös kapcsolatában tanulmányozására szolgáló egyre megfelelőbb, formalizmustól mentes, objektív módszerek kétségtelenül kulcsot adnak a pedagógusok kezébe, számos gyakorlati nevelési feladat megoldásához.

Amikor az egyes szociometria eljárások alkalmazhatóságáról beszélünk, egy pillanatra sem téveszthetjük szem elől, hogy olyan kutatási irányzatról van szó, amelynek igen nagyideológiai és metodológiai hibái vannak." /Kolominszkij-Rozov 1964/ Végezetül felhívják a figyelmet arra, hogy a szociometriai tényeket sokszor felületesen magyarázzák. A szociometriával foglalkozók a mennyiség kedvéért számos esetben feláldozták a tanulmányozott jelenségek mindenható minőségi elemzését.

Koloniszkij és munkatársai számos vizsgálatot végeztek szociometriai módszerekkel és más közösséget vizsgáló eljárásokkal, a különböző iskolák különböző korú közösségeiben és ezek alapján vontak le az alábbi - ha nem is a végső - konkluziót.

"Ami a szociometria vizsgálati eljárások alkalmazását, illeti ezek az eljárások más módszerekkel párosítva nagyon hasznosnak bizonyulnak, mind arra, hogy információt kapjunk a tanulók közötti személyes viszonyokról, mind arra, - amint ezt fentebb kimutattuk -, hogy bíráljuk magának a szociometriai elméletnek az alaptételeit." /Kolominszkij 1969/

A hazai szakirodalomban mindezideig Duró Lajos /1966/ adta a legalaposabb kritikai elemzését Morénó módszerének pedagógiai pszichológiai alkalmazását illetően. A szerző hangsúlyozza, hogy feltétlenül szükséges a közösség komplex tanulmányozása. Ebben nagy segítséget jelentenek az egzakt módszerek. Éppen ezért úgy válik, hogy kellő kritikai ellenőrzéssel a szocialista társadalmi viszonyok között is lehet a szociometriát használni. Tanulmányában részletesen kifejti a szociometria metodológiai problémáinak elsősorban ideológiai vonatkozásait.

A szerző hangsúlyozza, hogy a szociometrikusok mechanikusan kiszakítják a társadalomból a csoportot és ezt mint önálló egységet vizsgálják, holott a csoportléte a társadalom által meghatározott. Morénó elméletében hangsúlyozza, hogy a csoport összetartása elsősorban érzelmi expanzivitásra épül. Ilyen megfogalmazásban viszont a társadalom

reális tényeit kizárólagosan a szinpátia és anti-pátia megnyilvánulásokra redukálódnak. Ilyen elméleti alapokon a szociometrikusok által vizsgált tanulócsoportok személyes kapcsolataik a társadalmi feltételektől mechanikusan elválasztva kizárólag az emocionális expanzivitás dinamikájában léteznek. Rámutat arra, hogy a szociometria nem tudja megoldani, de még csak felvetni sem a személyiség és a viselkedés társadalmi előfeltételezettségét. Ebből következnek olyan téves megállapításai, mint a státusz állandóság, a választások egyenlőtlen eloszlásának megítélése stb.

A szociometriának a szocialista iskolában történő alkalmazásával kapcsolatban aláhuzza, hogy egy olyan elméletről van szó, amely marxizmussal merőben ellentétes. Több hazai vizsgálat kritikai elemzése alapján megállapítja, hogy univerzális jelentőséget a szociometriának nem adhatunk, bár megközelíthetők segítségével a felszín alatti folyamatok és ezzel ezek a vizsgálódások kiindulópontjául szolgálnak. Hangsúlyozza, hogy a közösség társadalmi szervezet és így az elsődleges közösség, vagyis egy tanulói osztály is több, mint rokonszenv kapcsolat, de ez nem jelenti az érzelmi viszonylatok személyiségformáló hatásának tagadását.

A szerző arra is utal, hogy a szociometria matematikai eljárásai révén keletkező egzakttság illuzióját

szkeptikusan kell fogadni és előtérbe kell helyezni a szociálpszichológiában tartalmi elemzéseket, a módszer fetisizálását nyújtó matematizálással szemben.

A szociometriai metodológia egyik legérzékenyebb pontja, hogy az interperszonális viszonylatokban döntő jelentőséget tulajdonít az érzelmi és indulati tényezőknek, amit különböző polgári bírálói is kiemelnek pl. Reymond Rivier /1962/ Megemliti, hogy Morenó "A társadalmi valóságot végső soron vonzási és taszítási kapcsolatok kapcsolatokra vezeti vissza." A szerző szerint a társadalom megismeréséhez azükséges a társadalom tanulmányozása éppen úgy, mint a társas alakzatok megismerése is. Morénó pszichológista szemlélete azonban az előzőt elhanyagolja és így nem ismeri fel a csoport létezését, és nem veszi figyelembe ennek hatását a csoport tagjaira. Morénónak erre a hibájára marxista szociálpszichológusok is felhívják a figyelmet, többek között Pataki: "Miként a korábbiakból kitűnt, felfogásunk szerint a személyes kapcsolatok szerveződése nem választható le azoknak az objektív vonatkozásoknak, viszonyoknak a hálózataról, amelyek a csoport tagjai között - szubjektív szándékaiktól és óhajaiktól függetlenül is - fennállnak, s amelyek személyes kapcsolataikat közvetítik. Az érzelmi szelekció az affektív

kapcsolódási láncolat ugyan nem fedí ezt maradéktalanul, de nem is szakítható el tőle. A személyközi /interperszonális/ szerkezet ennél fogva összetettebb, sokrétűbb képződmény, mint pusztán az érzelmi kötődés nyomán kirajzolódó struktúra." /Pataki 1972/ Különböző munkahelyi kollektívák vizsgálata során, amelyeket szociometriai módszerrel is végeztünk, saját kutatásainkban is erre a megállapításra jutottunk. /Kiss 1969/

A fentiek előrebocsátása után hangsúlyozni kívánjuk, hogy a szociometria módszerét a koedukációval kapcsolatos vizsgálataink során, mint egyik, de nem a legfontosabb módszert és eljárást alkalmaztuk. Arra is fényt kívántunk deríteni, hogy e módszer csupán az érzelmi kötődéseket és ezek alapján szerveződő csoportsturkturákat tárja-e fel, vagy tájékoztatást ad számunkra más olyan szempontokról is, amelyek a csoportok szerveződésében szerepet játszanak, kiemelve természetesen a koedukált osztályokkal kapcsolatos vizsgálataink szempontjait. Figyelembevée a módszert valamint, azt hogy a serdülőkorban lévőknel az érzelmek szerepe nem elhanyagolható, érdeklődési irányukban szerepe volt az érzelmek csoportalakító funkciójának is. Mindez azonban csak mint kiegészítő metodika játszott szerepet.

Szociometriai felmérésünket a már említett 8 osztállyal végeztük el, melyek közül 4 osztály longitudinális

vizsgálat során válaszolt a feltett kérdésre a többi osztály 2 fiú 1 vegyes és 1 leány osztály, mint kontrollcsoport szerepelt. A vizsgálat során csupán egy kritérium alapján kellett dönten. A vizsgálatnál több kontrollkérdés is szerepelt, ezek azonban csak ellenőrzésként és nem a feldolgozás céljából kaptak helyet a vizsgálatban.

A vizsgálatokat az említett osztályokban, illetve több helyen ahol tanítottam magam végeztem el. /2.sz. melléklet/

Szeretném megjegyezni, hogy az említetteken kívül sokkal több osztályban végeztem el a szociometriai felmérést, de ezek használhatósága nem minden esetben volt megnyugtató, és így azokat nem dolgoztam fel. Ugyancsak elvégeztem a Bastin /1961/ által javasolt szociometriai percepció tesztet, a longitudinális vizsgálatban szereplő osztállyal. A homogén osztállyal történő összevetés lehetőségének hiánya miatt azonban az így kapott adatokat e tanulmányban nem használtam fel.

A vizsgálati adatok feldolgozását a szociometriai kutatások hagyományainak megfelelően végeztük el. Elkészítettük az egyes osztályok matrixait, majd ezek alapján a szociogramokat is. A különböző kvantitatív elemzést szolgáló szociometriai mutatókat is kiszámítottuk és használtunk.

A szociometriai mutatók közül az alábbiakat használtuk fel a közösség vagy csoport sturkturájának és kohéziójának bemutatásához.

Kölcsönösségi index, ami azt fejezi ki, hogy a csoportban lévő személyek hány %-ának van kölcsönös kapcsolata.

Sűrűségi mutató a kölcsönös kapcsolatok számának és a csoporttagok számának viszányát.

Kohéziós index, ami az osztályon belül lehetséges választások számának és a realizálódott kölcsönös kapcsolatok számának viszonyát fejezi ki.

Koherencia index, ami a csoportban előforduló kölcsönös választások számát, és az összes választás számának viszonyát fejezi ki.

Lejtési index: a Pataki által javasolt mutató az egyes személyek választás alapján kialakult csoport pozícióik közötti különbségek és a distanciák számának a hányadosa. A kiegyenlített lejtés előnyös tényező a csoport pszichikum légköre szempontjából.

/Pataki-Hunyadi 1972/

Az adott csoportok mutatószámait természetesen csak egymáshoz viszonyítottuk és nem vettük figyelembe az olyan általános "standard" értékeket, amelyeket Mérei közül könyvében /1971/, mert úgy véltük, hogy a csoportok belső összetartó erejét számot egyéb tényező is meghatározza és így ezeket kiszakítva

értékelni nem lehet. Ugyanakkor óvakodtunk a mutatószámok fetisizálásától, és erre vonatkozóan is szem előtt tartottuk Kolominszkij megjegyzését, amit az egyik mutató általa történt alkalmazásával kapcsolatban mint konkluziót levont: "Következésképpen a kölcsönösségi együttható egymagában nem lehet az osztály összeforrottságának mutatója. Minden egyes konkrét esetben fel kell tárni ennek a nagyságnak pszichológiai tartalmát."

4./ A vizsgálati módszerek alkalmazása

Az előzőekben már bemutatott és a különböző módszereken keresztül a kérdés megközelítésének bonyolultságát is tartalmazó kérdéskört vagyis a koedukáció problémájának vizsgálatát úgy éreztük nem lehet könnyedén megközelíteni. Ennek érdekében több különböző módszert és eljárást alkalmaztunk, amelyek nagyrésze ismert és, mint elfogadott eljárás használt a pedagógiai pszichológiában. Törekvésünk elsősorban arra irányult, hogy e különböző eljárásokat a cél érdekében megpróbáljuk komplexen alkalmazni. A koedukáció kérdésének megközelítése csakis több oldalról lehetséges és e sok arcu bonyolult jelenségek kívántuk több módszer alkalmazásával megismerni.

Több módszer együttes alkalmazása a koedukáció vizsgálatában eddig sem volt ismeretlen, kevésbé tö-

rekedtek azonban a kutatók - legalábbis az ismertebb anyagok alapján - arra, hogy a homogén osztályok és koedukált osztályok között párhuzamot vonjanak és összehasonlítható pontokat keressenek. Többoldalu megközelítésünk így azt a célt is szolgálta, hogy a koedukált osztályok magatartásának teljesítményének általában társasviselkedésének összevetését tudjuk biztosítani homogén fiú és leányosztállyal. Tanulmányunkban ezt a szempontot különösen fontosnak véltük.

A fent említett módszerekkel akkor végeztük vizsgálatainkat midőn a koedukáció bevezetése még nem volt általános a magyar iskolarendszerben. A 60-as évek közepétől bevezetett és általánossá tett együttes oktatás és nevelés előnyei és hátrányai ebben az időben még ismeretlenek voltak. Ez a magyarázata annak, hogy a megközelítés metodikai közül hiányoznak azok a módszerek, amelyeknek segítségével pl. a különböző tantárgyak oktatási problémái ismerhetők meg a koedukált, illetve homogén osztályokban. Elsősorban a nevelésben jelentkező hatások feltérképezése volt célom és ennek érdekében igyekeztem megkeresni az olyan módszereket, amelyek segítenek vagy segítettek a koedukált osztályokban járó tanulók közösségi helyzetének és általában személyiségének ebben a speciális helyzetben történő alakulására választ adni. Ugy éreztem, hogy

erre az adott iskola - amikor a legtöbb középiskola még teljesen homogén volt - azért adott lehetőséget, mert több év óta, mint teljesen megszokott formában történt a vegyes osztályokban történő tanítás, azonos tanárok tanítottak a koedukált és homogén osztályokban is és ebből eredően az egyetlen változó, ami befolyásolt a vagy befolyásolhatta a közösségek fejlődését és teljesítményét a tanulók nemek szerinti csoportosítása volt.

5./ Vizsgálati eredmények és azok értelmezése

a/ A megfigyelés segítségével szerzett információk.

A vizsgált 6 osztályban összesen 85 óra adatai álltak rendelkezésünkre. Ezek közül mindössze 60 órán végzett megfigyelés adatait vettük figyelembe. Ezek közül 30 irodalom óra 30 matematika óra volt, amelyek valamennyi osztályban szerepeltek. E 60 órában az elhangzott 300 kérdésre 1210 jelentkezést rögzítettünk a vizsgálatba bevont 3 matematika és 2 irodalom tanár kollégámmal.

A vizsgálati adatokat a mellékelt 1.sz. táblázatban %-os bontásban közöljük.

Amikor a tanulók aktivitását vizsgáltuk lényegében érdeklődésük iránt tájékozódunk.

"Az érdeklődést úgy határozhatjuk meg, mint a személyiség motivumát, vagy a tárgyhoz való szelektív viszonyulását, melyet a tárgy jelentősége és emocionális vonzereje vált ki." /Kovajlov 1972/ Az érdeklődés tehát a személyiség fontos tényezője sok szempontból meghatározza cselekedeteinket. Ez tükröződik az 1.sz. táblázat adatainál is. Elsőként megállapíthatjuk, hogy a felsőbb osztályokban a tanulók aktívabban, úgy tűnik érdeklődésük határozottabban kialakult, ami természetes, hiszen pályaválasztás előtt állnak, és általában társadalmi-gazdasági és természettudományi problémák közli munkábaállásuk folytán vagy továbbtanulásukként élénk érdeklődést vált ki belőlük. Az is megállapítható, hogy a fiutanolók aktívabban különösen a matematika iránti érdeklődésük mutatkozik meg minden korosztálynál.

Általános ismert, hogy a fiuk elsősorban a technikai és általában természettudományi problémák iránt, elsősorban tárgyi kérdések iránt tudnak fokozott érdeklődést mutatni, míg a leányoknál az érdeklődésben kiemelkedő szerepet játszanak az emberi tényezők, érzelmi tényezők és így a társadalomtudományi tárgyak iránt mutatnak fokozott vonzódást. A táblázat adatai ezt is bizonyítják. Míg azonban különösebb eltérés nem mutatkozik az aktivitás mértékében, addig feltűnő, hogy a koedukált osztályokban mintha munkamegosztás

alakult volna ki leányok és fiuk között a természet-
tudományi és társadalomtudományi témák iránti ér-
deklődés terén. Ez az érdeklődési megosztottság a
koedukáció kezdetétől felmerült probléma. Utalunk a már
1963-ban említett a Pedagógiai Szemlében. "Koedukáció
és nevelői felelősség" címmel megjelent cikkekre. A
szerző egy győri matematikai tanár megjegyzése emli-
ti. A matematikatanár véleménye szerint, aki zömmel
leány iskolában, vagy leányosztályokat tanított az-
előtt megállapította, hogy jó matematikusok sokan vol-
tak a leány osztályban is. Mióta azonban koedukált
osztályok működnek, mintha eltűntek volna a jó mate-
matikus lányok.

Másik jelenség amire felhívják a figyelmet a megfi-
gyelések adatai, hogy a vegyes osztályokban általá-
ban aktívabbak és ez hatással van mindkét nemre. Az
egyfőre eső jelentkezés - figyelembevétel a párhuzam-
os osztályokat - általában nagyobb a vegyes osz-
tályokban fiukat és leányokat is figyelembevétel,
mint a homogén csoportoknál. Persze a megvizsgált
osztályok száma az adatoktól függetlenül s azok
számától függetlenül viszonylag nagyon kevés. Így
csak azt tudjuk megállapítani, hogy jelentős külön-
ség nincs a nemek között az óra alatt tanusított
aktivitás terén és ezt bizonyítottan nem befolyásol-
ja a vegyes osztály fiu-leány összetétele.

Saját vizsgálataim, amelyeket ugyancsak egy a társadalomtudomány órán végeztem, ezeket a tényeket támasztják alá. Valószínű, hogy nagyobb szerepe van az egyéni képességeknek és érdeklődésnek, mint a nemek szerinti meghatározottságnak ebben a kérdésben.

b/ A tanulók tevékenységének pszichológiai elemzésével nyert eredmények

A tanulók tanulmányi eredményeinek és az eredmények szórásának adatait a 2, 3, 4-es számú táblázatok mutatják.

Az 5-ös számú táblázat néhány tantárgyban elért átlageredmény összesített értékét mutatja, vegyes osztályok fiú-leány tanulóival, valamint homogén osztályokkal és a vegyes osztályok összességével kapcsolatban.

Az 1-es és 2-es ábra a táblázatok alapján készített grafikus ábrázolása a tanulmányi eredmények évenkénti változásának. Megállapítható az 1-es sz. ábrán, hogy a koedukált osztályok átlagos tanulmányi eredménye III. és IV. osztályban jobb, mint a homogén osztályoké. A 2-es sz. ábra arra hívja fel a figyelmet, hogy a koedukált osztályok fiú tanulóinak tanulmányi tanulmányi eredménye egyenletesen és gyorsan fejlődik, míg a homogén osztályok tanulmányi

eredményei és teljesítménye lényegesen ingadozóbb. Más hasonló vizsgálatokkal kapcsolatban mi is megállapíthatjuk, hogy a leány tanulók tanulmányi eredménye általában kedvezőbb, mint a fiuké. A leány tanulók akár homogén osztályban akár koedukált osztályban jártak néhány tizeddel magasabb tanulmányi átlagot mutatnak, mint a fiuk.

Az 5-ös számú táblázat, valamint a 2.sz. ábra elemzése azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy a fiuk a egyes osztályokban teljesítményüket tekintve egyenletesebb fejlődést mutatnak, míg a leányok ingadozóbbak és fejlődésük is ezen a téren kétségesebb. Vannak tantárgyak, ahol visszafejlődés mutatkozik a leányoknál. A fiuk intenzívebb fejlődését jelzik, hogy a homogén osztályokba járó fiú tanulók átlag tanulmányi eredménye 4 évet alapul véve 6 tizedet javult, míg a homogén osztályokba járó leányoké mindössze 3-at. A fiuk fejlődése azonban a egyes osztályokban kiemelkedő 9 tizedet emelkedett első évvégi eredményükhöz viszonyítva, míg a leányok mindössze csak 4 tizedes javulást tudtak elérni, a koedukált osztályokban. Annak ellenére tehát, hogy a leányok tanulmányi eredményei más egyéb a tanulmányokban is közölt eredményekkel egybehangzóan jobbak, és magasabbak a fiuk fejlődése ebben a korszakban gyorsabbnak tűnt. A jelenség pszicholó-

giai magyarázatát elsősorban abban látjuk, hogy a 14 éves leányok viszonylag magasabb fejlettségi szinten érkeznek vagy érkeztek a középiskolába, ezt elsőéves tanulmányi eredményeik is bizonyítják és ehhez viszonyítva annak ellenére, hogy e szintet tartották sőt javítottak rajta a különböző biológiai determináltságból eredően a fiuk fejlődése ebben az időszakban gyorsabb. Ebből következően a fiuk teljesítménye lényegesen erőteljesebben emelkedett különösen a harmadik, negyedik évben.

Az adatokat elemezve arra a megállapításra jutottunk, hogy a tanulmányi eredmények szempontjából a vegyes osztályok elsősorban a fiuk számára voltak kedvezőek.

A koedukált osztályokban kimondatlanul is az egymás közötti, és nem feltétlenül a nemek közötti versengés élénkebben hatott a fiukra, s ez teljesítményükben is megmutatkozott.

A koedukált osztályoknál tapasztalt kedvező tanulmányi eredmény arra a gondolatra csábított, hogy feltételezzek matematikai összefüggést a két oktatási típus között. Ennek érdekében a Mann-Whitny próbát alkalmaztam. /Hajtman 1968/ Az említett matematikai próba alkalmazása azonban nem segített hozzá fenti feltételezéshez. A próbát alkalmazva nem lehetett kimutatni szignifikáns különbséget a két oktatási típus tanulmányi eredményei között a 4 év-

folyam osztályait együttesen véve. 5 %-os szignifikáns különbség a III. osztályban mutatkozott csupán, a koedukált osztályok javára.

A tanulók eredményeinek pszichológiai szempontu elemzésénél azt is figyelembe vettük, hogy vajon a tanulmányi eredmények átlagai körül hogyan oszlanak meg a különböző eredmények vagyis mekkora a szórás. Minél kisebb ez az érték, annál nagyobb tömörülés tapasztalható az átlagértékek körül.

A szórás értékek az alábbiakban alakultak:

Koedukált osztályokban 1,05

Homogén fiu osztályokban 1,13

" leány " 1,02

" osztályokban általában 1,07.

A szórás értékek elsősorban arról tájékoztatnak bennünket, hogy a leányosztályokban kiegyenlítettebb a tanulmányi munka, mint a vegyes osztályokban és a homogén fiu-osztályokban viszonylag széthuzottabb. Maguk e számadatok azonban roppant kis különbséget mutatnak és nem fejezik ki ezeknek az értékeknek az átlagos tanulmányi eredménnyel kapcsolatos tényleges tartalmát.

Szemügyrevéve az egyes koedukált osztályok szórásadatait látható pl. hogy különösen a leányok eredményei az alsóosztályokban nagyon magas szórát mutatnak ebben

az oktatási típusban, ami arra utalhat, hogy talán a leányok nehezebben illeszkednek általában az új oktatási formához, a középiskolához és azon belül a koedukációhoz. Persze ebből törvényszerűség még közel sem vonható le. Mindezek ellenére a szórás viszonylag keveset mutat önmagában.

Éppen ezért alkalmazzák a relatív szórás vagy variációs együttható értékeit, mert az a szórás és az átlag viszonyát is kifejezi. A 6, 7-es, 8-as táblázat az egyes osztályok variációs együtthatóit mutatja be. A 9-es számú táblázatban a variációs együtthatók különböző szempontok szerinti összegezését rögzítettük. Figyelembe véve azt a tényt, hogy annál kedvezőbb az érték minél alacsonyabb, szembetűnő, hogy a leánytanulónál összességében, valamint a leányosztályokban is viszonylag kis fejlődés tapasztalható és ezzel nagyban megegyezik a fiú tanulók összesített és homogén osztályok szerinti változása is. Koedukált osztályok ugyanakkor elég nagy értékű fejlődést mutatnak és ezen belül minden csoportot megelőzve a koedukált osztályok fiú tanulói mutatják a legkedvezőbb értékváltozásokat. A koedukációnak a fiutanolókra gyakorolt kedvező hatása a variációs együttható alakulásán keresztül is kimutatható. Ugyanez a leányokra vonatkozóan sokkal kisebb méretű és a homogén leányosztályok adatai kedvezőbbnek is tűnnek.

A variációs együttható adatait is felhasználva megpróbáltuk a Mann-Withney próbát itt is alkalmazni, de a 4 évfolyamot figyelembe véve nem kaptunk szignifikáns különbséget a két oktatási forma között. Ugyancsak az említett matematikai próba segítségével összehasonlítottuk a koedukált osztályok fiutanolóinak, valamint a homogén osztályok fiutanolóinak, illetve homogén osztályok leány és a koedukált osztályok leány tanulóinak adatai között meglévő eltéréseket. Megállapítottuk, hogy a fiutanolóknál 5 %-os szignifikáns különbség mutatható ki, a koedukált osztályok javára a két oktatási forma közötti különbség terén.

A tanulók eredményeinek elemzéséből végsősoron megállapíthatjuk, hogy a fiu és leány tanulók között a tanulmányi eredmények terén jelentős különbségek nincsenek. Az oktatás során a tanulók közül a fiuk gyorsabb fejlődést mutatnak. A koedukált osztályok tanulóinak fejlődése általában gyorsabbnak tűnik és ezen belül elsősorban a fiukra kedvező hatású a vegyes osztály.

c/ A felmérés segítségével nyert adatok

112 tanulót kérdeztünk meg arra vonatkozóan, hogy szívesen jár-e vegyes osztályba. A kérdésre 3 osztály adatai álltak rendelkezésünkre, 2 vegyes osztály, valamint egy leány osztály. Az adatokat az alábbiakban közöljük:

	Homogén leány osztály	Koeducált leány	osztályok fiú
Vegyes osztályt helyesli	81 %	90 %	72 %
Vegyes osztályt nem helyesli	19 %	10 %	28 %.

A százalékos értékek azt mutatják, hogy a leányok a vegyes osztályban és homogén osztályban is egyértelműen és döntően a koedukáció mellett foglalnak állást. A fiúk a vegyes osztályban nagyobb fenntartásokkal vannak ezen oktatási típussal szemben. Valószínű, hogy a leányokat lebecsülő nézetek tükröződnek ezekben a véleményekben. Ezek az adatok megegyeznek más hazai vizsgálatok eredményeivel, gondolunk itt elsősorban Dobos László ilyen irányú felméréseire. A feltűnő csupán az és ezt Dobos vizsgálatai is kiemelik, hogy elsősorban a fiúk helytelenítik a koedukációt. Kimondva, vagy kimondatlanul úgy érzik, hogy fejlődésük ebben az oktatási formában lelassul. Holott az adatok éppen ellenkezőjét bizonyítják. Bár kis számu adat állt rendelkezésünkre és ez következtetések levonását nem engedi még inkább csak a tájékozódást, megállapíthatjuk, hogy ez a hazai adat megegyezik más adatokkal, viszont ellentétes külföldi reprezentatív felmérésekkel, elsősorban a Lengyelországi kutatások eredményeivel. Mindezek mellett természetesen arról is szó lehet, hogy a választ adó tanulók elsősorban saját kollek-

tivájukat - amely az adott körülmények között éppen homogén vagy koedukált - elvetik, vagy igen is helyeslik. Ilyen formában a koedukációról adott nyilatkozat lényegében az osztály közösségi értékelését is jelentheti. Ebben az esetben viszont a két osztálytípus között nincs lényeges eltérés.

A serdülők erkölcsi magatartásának kialakulásával szoros kapcsolatban formálódnak erkölcsi eszményeik is. A fiatalabb korúak eszményképe rendszerint valamilyen meghatározott személy, akiben a serdülő hősiesség, bátorság, leleményesség, vagy valamilyen más nagyrabecsült tulajdonság megtestesülését látja. Ezek a tulajdonságok sok esetben külső jegyekben mutatkoznak meg, és ezek alapján vonzódik a serdülő adott eszményéhez. Utalnak erre hazai vizsgálatok is. /Jakubovits 1960/

"Az ember képes előrelátni a jövőt a múlt és a jelen általánosítása alapján. Az előrelátás jellege és az ideák kialakítása nemcsak az ismeretek színvonalától függ, hanem az egyén beállítottságától, nézeteitől, érdeklődésétől és izlésétől, erkölcsi neveltségi szintjétől is. Az ember tudatosítja és átéli az ideált. Az egyén elképzel maga számára egy példaképet, amelynek megfelelően kell berendeznie életét, és kialakítania magatartását." /Kovajlov 1972/.

Az ideáloknak fontos szerepe van, mert ezek bizonyos társadalmi normákat testesítenek meg és ezen normák elfogadásában adnak segítséget, mintegy ösztönző erők a megfelelő cselekvés kialakításához. "Az érettebb serdülőkorban az eszménykép önmaguk és mások cselekedeteinek sajátos értékelő kritériumává is kezd válni, mintegy eligazít az életben, sajátos "erkölcsi mérték" lesz." /Kruteckij- Lukin 1962/

Az eszményképek alakulását változását mégis fontosnak véltük vizsgálatunk során. Az említett francia vizsgálat egyben arra is lehetőséget adott, hogy összehasonlítást tegyünk az eszményképek változása terén, - ha csak kezdetleges formában is - , kapitalista és szocialista társadalmi viszonyok között élő tanulóknál. Szembetűnő és nagyon lényeges változás vagy eltérés hogy a francia vizsgálattal szemben a hazai eredmények az első típus az önálló majdan munkátvállaló önmaga felelősségét is látó modern leánytípust preferálták a leányok és a fiuk egyaránt. A második típus, amely lényegében a hagyományos feleség típus kibontakozását jelenti tulajdonképpen háttérbe szorul. A fiuk e típust inkább előnybe részesítik, mint a leányok és itt már jelentős változás látható. A homogén fiú osztályok tanulói nagyra értékelik ezt a női ideált, míg a vegyes osztályok fiú tanulói kevésbé látnak ideált ebbe a típusban. Leginkább elutasító vélekedést e típusról a vegyesosztályok leánytanulói adják.

A második típus preferenciájának háttérbe szorulása, egészen logikusan az első típus fokozottabb érvényesülését kellene, hogy jelentse, de azzal a jelenséggel találkozunk, elsősorban a vegyes osztályokban a fiuknál, és a leányoknál is, hogy a harmadik típus érvényesülését látják és ezt kiemelik. A koedukált osztályokban tehát az ideálképzés bonyolultabb, sokrétűbb folyamatként jelentkezik, még egy ilyen egyszerűbb vizsgálat alapján is, mint a homogén osztályokban. Ugyanakkor egymás bizonyos foku megismerése az őszintébb leány és fiu magatartásra és véleményalkotásra utal. Arra is utalnak e vizsgálatok, hogy a közvetlen iskolai közösségnek magának, az osztálynak feltétlenül szerepe van a tanulók eszménykép kialakításában. A közvetlen társadalmi környezet személyiségformáló szerepe az ideálalkotásban feltétlenül szerepet játszik. Az ideálok erekölsi mértékének megítélésében azonban nem biztos, hogy pozitív fejlődési tendencia érvényesül. Valószínű azonban, hogy arról is szó lehet ebben az esetben, hogy a koedukált osztályokban élénkebb és gyorsabb reakció tapasztalható az általános társadalmi fejlődésre, mely ebben az időszakban is a fiatalok, a serdülők határozott felnőttektől történő elszakadásának irányába mutat. A koedukált osztályokkal szemben a homogének úgy látszik konzervatívabb szemléletmódot tükröznek ezekben a kérdésekben.

A személyiségfejlődésében különösen fontos szerepet játszik a világnézet. Az említett nevelésszociológiai célkitűzésnek megfelelően kérdőíves eljárással felvett adataink a tanulók világnézetéről az iskola összlétszámát véve alapul a következő százalékos megoszlást mutatott:

Materialista	54,4 %
Ingadozó	27,9 %
Idealista	13,8 %
Közömbös	3,0 %
Nem felelt	0,9 %.

A tanulók évfolyamonkénti bontása azt mutatta, hogy az első évfolyamban viszonylag magasan szerepelt a materialista gondolkodók száma, míg a második évben ez lecsökkent 34 %-ra, majd lassan emelkedett negyedik osztályosokig 50-50,2 %-ra. Az elsősök természettudományos gondolkodása rendkívül primitív, materializmusuk inkább ateista jellegű, mint tudatos materializmus. Ezen életkorban természetesen más nem is várható még. A vizsgálatból megállapítható volt, hogy a tanulók vívódnak a világnézeti kérdésekkel, várják a megfelelő magyarázatot a materializmus által kidolgozott elvi tételeket és ezzel szemben erős hatás érvényesül az idealizmus oldaláról a családi nevelés területéről.

A szülőkkel folytatott beszélgetés során többen említették, hogy a fiuk sokkal jobban hajlanak a

materializmus felé, mint a leányok. Az elemiosztályok statisztikáinak egybevetése ezt valóban igazolta, fiú osztályok materialista %-a kerekén 60, leányosztályoknál viszont csak 48 % materialista gondolkodású. Vegyesosztályoknál azonban érdekes kép alakult ki a fiúk 58 %-ban adtak materialista választ, a leányok viszont 52 %-ban. Vagyis arról van szó, hogy a koedukált osztályokban eltér a világnézeti nevelés hatása, a homogén osztályokban lévőktől. Ha ehhez hozzávesszük azt a tényt, hogy a vegyesosztályokban viszonylag több az ingadozó, mint a homogén osztályokban, akkor látható és megállapítható, hogy a világnézeti nevelés és általában a világnézetnek személyiség fejlődésére gyakorolt hatása erősebben érvényesül ebben az osztály-típusban, különösen a lányoknál. A középiskolai tananyagának a tanárok nevelőmunkájának eredménye kezelhető. Teljességről azonban nem lehet beszélni, hiszen a szülői ház befolyása világnézeti szempontból e vivódó ifjúságra továbbra is nagy pozitív és negatív irányban egyaránt amit bizonyos körülmények között a vegyesosztály sajátos módon befolyásol.

d/ A kísérlet eredményei

Az önértékelés ami végsősoron az önnevelés eredményének kifejezése is, függ a tanulók közösségi helyzetétől és a közösség róla alkotott véleményétől.

A szocialista pedagógiában a tanuló a nevelésnek tárgya és egyben alanya is. Ezt a fejezi ki Makarenkó alábbi gondolata: "A közösség legmagasabb foka az amikor már mindenki érti, hogy a morális követelmények alapvetőek, és a követelmények általános eredménye az, hogy minden egyes növendék önmagától is követel." /Petrikás 1964/

Vizsgálatunk összesített eredményét a 11.sz.táblázat mutatja. Az adatok egyértelműségről nem adnak bizonyosságot. A Mann-Withnye próbát alkalmazva egyik paraméter nem mutatott szignifikáns eltérést az egyes osztályok értékelésével és önértékelésével kapcsolatban.

Hangsúlyoznunk kell természetesen, hogy kevés osztály adatai álltak rendelkezésünkre. Mégis úgy véljük, hogy a vegyesosztályokban talán kedvezőbb hatású a kollektiva, az egymás értékelésének reális megítélésére vonatkozóan. Ezt a mutatószámok a legalacsonyabb értékei is bizonyították.

e/ A szociometriai felmérés segítségével nyert adatok és azok értelmezése

A vizsgált osztályok szociometriai mutatóinak összefoglalását a 12.sz.táblázat mutatja. Néhány osztály szociogramját a 3-as, 4-es, 5-ös, 6-os ábrák, valamint három párhuzamos IV.osztály lejtési diag-

gramját és két I.osztály lejtési diagramját a 7, 8-as ábra mutatja.

A szociometriai vizsgálattal nyert adatok nem győznek meg bennünket arról, hogy a koedukált osztályok közössége feltétlenül jobb. A jelek szerint az első osztályok homogén összetétele feltételezhetően nagyobb összetartásra hívja fel a figyelmet. Ugyanakkor az is tény, hogy a IV-es vegyes osztályok szociometriai mutatói általában kedvezőbbek, mint az ugyan ilyen koru homogén összetételű osztályoké. Ez viszont arra utal, hogy a IV.osztályban a négy év tapasztalata együttes munkája alapján a vegyes osztályokban, mintha stabilabb közösségek formálódnának, szerveződnének, a koedukált osztályokban. A viszonylag kevés vizsgálati adat tehát csak arra hívja fel a figyelmet, hogy a koedukált osztályok strukturája, belső szervezettsége másként alakult a négy év folyamán és feltételezhetően jobb és nyugodtabb közösségek alakulnak az ilyen összetételű osztályokban. Vizsgálatunk szempontjából különösen érdekes, hogy míg a hagyományos szociometriai mutatók több ellentmondást mutatnak a csoport kohéziójával kapcsolatban, addig a lejtési indexek egyértelműbben húzzák alá a koedukált közösségek kiegyensúlyozottabb és kedvezőbb választási arányát és így ezen keresztül laposabb lejtési ívét. A homogén osztályban egy

maximum két vezető messze magasan preferált és a többiek mint középréteg meglehetősen távolesően jelentkeznek e csoportokban. A koedukált közösségekben azonban a preferálás nem egy, vagy két, hanem kettő, három vagy négy személyre oszloik meg hiszen, ha a nemek egymást nem is választják harmadik negyedik osztályig, egymás között természetesen kiemelnek egykét személyt, de ennek általános preferáltsága már lényegesen kisebb, Ennek következtében kiegyensúlyozottabb kép alakul ki ezekben az osztályokban.

Ennek jellemzőit a szociogramok is mutatják. A fejlettebb közösségek erre több szerző is utal /Pl.Mérei/ általában több központuak. A vegyesosztályokban általában 6-8 fő körül található a centrum, vagyis a legtöbb választást kapott személyek, míg a homogén osztályokban ez nagyobb szélsőségeket mutat, van 10 fős és 4 fős centrum egyaránt, viszont a peremre szorultak száma is sokkal nagyobb.

Feltétlenül érdekesnek ígérkezett annak megállapítása, hogy a csoport normáit elsősorban hordozó preferált, kiemelt személyek kikből tevődnek ki. Az iskolai oktatásban kiemelt helyen van a tanulmányi eredmény. Érthető ebből a szempontból, hogy az általános iskolában, de több helyen gimnáziumban vagy középiskolában a csoport legnépszerűbb személyei általában a jó tanulók közül kerülnek ki.

Itt most az érdekelt bennünket, hogy a koedukált osztályok és homogén osztályokban a népszerűek választásánál mennyiben játszott szerepet a tanulmányi eredmény. Ennek a kérdésnek a megállapítása érdekében vizsgált osztályainkban rangsorkolerációs együtthatót számítottunk a preferáltsági rangsor és a tanulmányi eredményi rangsor összevetése alapján. Szignifikáns kolerációt $r = 0,65$ és $r = 0,82$ csak a negyedikes fiú osztálynál és az elsős fiúosztálynál találtunk az említett két tényező között. Mindez viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy a homogén osztályokban elsősorban fiú osztályokban jelentős szerepe lehet az egyéni kiemelkedés és általában népszerűségben a jó tanulmányi eredménynek és ezzel párosulva az értelmi képességeknek míg, a koedukált osztályokban erre kevesebb adat utal, ill. vizsgálatunkban nem találtunk ezzel kapcsolatban adatot. Valószínű, hogy a közösség alakításnak más tényezői is szerepet játszanak e többnemű közösségekben, mint kizárólag a tanulmányi eredmények, ill. értelmi képességek. Nyilvánvaló, hogy más normáknak is szerepe van a csoport szerveződésében, mint a tanulmányi eredmény és ebből a szempontból a koedukált osztály a személyiség kibontakozását valószínű jobban elősegíti. Sajnos ennek mélyebb tartalmát feltárni vizsgálataink alapján nem tudjuk, de jogunk van feltételezni, hogy az inter-

perszonális kapcsolatokban más szabályok érvényesülnek, mint általában a homogén összetételű csoportokban.

13-as számú táblázatunk azt mutatja, hogy a vizsgált osztályok tanulmányi eredménye, valamint a különböző szociometriai indexek milyen rangsort képeznek. Az adatok mutatják, hogy a közösség összetartozása esetleg kohéziója nem feltétlenül függ össze a közösség nyújtotta teljesítménnyel. Bár egy osztály átlag tanulmányi eredménye az egyénnek adta tanulmányi munka puszta összegezéséből következik, mégis úgy tűnik, hogy az osztály egészében realizálódó követelmények és ezek megfelelő szinten történő kielégítése a közösségnek is bizonyos mértékű teljesítménye. A tanulmányi rangsorok és a közösségi mutatók azonban nem mindig esnek egybe.

A legújabb szociálpszichológiai kutatások /Pataki/ szerint azonban a csoport teljesítmény és a csoport szerkezete között nincs feltétlenül egyértelmű összefüggés. A belső integráció mértéke és a teljesítmény között koránt sem mondhatjuk egyetemes érvényűnek a pozitív összefüggést. Az említett kapcsolat valószínű inkább olyan közösségekre érvényes, amelyek egykorúak, egyneműek, egyérdeklődésűek, stb., ami természetesen csak nagyon ritkán adódik, különösen egy iskolai osztály közösségben,

talán a kort és a nemet kivéve. Ha azonban egy közösség egy jelentős tényezőben akár érdeklődés, akár kor, vagy adott esetben nemek szerint differenciálódást mutat, ezek az elgondolások már nem érvényesülnek. Valószínű, erről lehet szó az adott és vizsgált csoportoknál is. Pataki utal arra, hogy: "... vizsgált esetekben a magasfoku teljesítményszint olyan strukturális feltételek mellett jön létre, amikor a hatékonyság elsősorban a csoportnak aktivitásának és befolyásának eredménye. /Pataki-Hunyadi 1972./

A fentiekből kiindulva megvizsgáltuk a csoportmagok teljesítményét is. A koedukált osztályok hat-hét fős csoport magjának teljesítménye 5-8 tizeddel emelkedett ki az osztály átlag teljesítményéből. A fiú és leány mag átlaga általában megegyezett. A homogén osztályok csoportmag teljesítménye viszont 9-tized, sőt 1,2-es eltérést mutatott az osztály átlaghoz viszonyítva.

A csoportmag teljesítménye tehát befolyásoló tényező. Hatása azonban úgy tűnik másként érvényesül a homogén és heterogén közösségekben. Valószínű fokozottabb versengés van a nemek között a koedukált osztályban, ez okozza, hogy a csoportmag kisebb különbséget mutat az átlagteljesítményből történő eltérés terén, míg a homogén osztályban erőteljesebben érvényesülnek a tanulmányi eredmény alapján

történő differenciálódás elvei és ezzel együtt kevesebb más jellegű ösztönző erő hat az élcsoport elérésének irányában. Csak utalunk az előzőekben már leírtakra, hogy az említett két homogén fiuosztályban a tanulmányi eredmények és a népszerűség között szignifikáns kolerációs adatot is kaptunk.

A koedukációs osztály formálódása tehát eltérő az eddig általában ismerttől, nincsenek ezzel kapcsolatban kialakult és empirikus vizsgálatokra épülő általános ismereteink és elméletünk. Valószínű, hogy maga a módszer sem volt tökéletes, ennek az újonnan kialakuló kapcsolatrendszernek feltárására. A szociometria módszere elsősorban az érzelmi tényezőkre épül. Kiderül azonban, hogy a vegyes osztályok jó teljesítményt érnek el és számos esetben a kollektívájuk is elismerésre méltó annak ellenére, hogy a fiúk és leányok nem választják vagy csak kismértékben választják egymást. Vagyis a különmeműek választása nem törvényszerű egy jobb közösség kialakítása érdekében. Másrészt azonban felmerül a kérdés, hogy az elfogadható jó közösség vagy jó teljesítmény mögött milyen interperszonális hatások érvényesülnek. Ebből a szempontból valószínű el kell fogadnunk az előzőekben már ismertett szerző /Mohás 1970/ véleményét, aki úgy vélte, hogy a szociometria nem tárja fel és nem jó eljárás a koedukációs osztályok közösségének vizsgálatához. Mivel e kapcsolatok tartalmát a szo-

ciometria valóban nem tudja kielégítően reprezentálni, valószínű újabb és jobb eljárások szükségesek a koedukáció közösségeinek részletesebb és pontosabb feltárására.

Ennek ellenére a kevészzámu adat alapján is valószínű levonhatjuk azt a következtetést, hogy a koedukált közösségek általában nyugodtabb légkört sugároznak. Megfigyelések és különböző irodalmi adatok alapján írta még 1942-ben Zibolen Endre: "Alapvető vonása minden koedukációs osztálynak, hogy közösségi tudata és lelkivilága kevésbé egységes" mégis. Az ilyen osztály valamiképpen higgadtabb magatartásu, iskolai munkája állandóbb."/Zibolen 1942/.

Bár a különböző szociometriai mutatók egyértelműen nem huzták alá a vegyesosztályok pozitív közösségfejlődését és általában jobb integráltabb közösségi képüket, szerkezetüket, mégis úgy véljük, hogy a szociometria összehasonlítva homogén osztályközösségekkel a vegyesosztályokat, felhívta a figyelmet arra, hogy más közösségek a vegyesosztályok és sok esetben ez pozitív emberek közötti kapcsolatokban nyilatkozik meg. Ez a más, számos esetben színes és érettebb közösségek, kedvező talajt biztosítottak a személyiség többoldalú kibontakozásának és nem utolsó sorban mérhetően is kedvezőbb tanulmányi eredményeket produkáltak. Ugyanakkor természetesen a szociometria nem tudta teljes mélységében feltárni és kibontani e sokrétű problémát.

6./ A vizsgálatokból levonható következtetések.

Vizsgálatunk során több módszer segítségével igyekeztünk feltárni a középiskolás koedukált közösségek és azok logikáinak fejlődését.

A különböző módszerek segítségével nyert adatokat nem bizonyították egyértelműen azt a hipotetikus tételünket, hogy a vegyes osztályok közössége feltétlenül jobb, és a tanulók személyisének fejlődésére döntően kedvező hatása. Inkább csak a pozitív irányu tendenciát lehetett néhány vizsgálat alapján kiolvasni az eredményekből, de ez egyértelmű végleges következtetés levonására még nem bátoríthat fel bennünket.

Igy már előljáróban megemlíthetjük, hogy a vegyes osztályban tanulók lelki állapota az egyes pszichikus jelenségek lefolyásában különbségeket eredményezhet.

Elsősorban a tanulók alaptevékenységében a tanulásban láthatunk eltérést a hét osztálytípus között. A koedukált osztályok tanulmányi eredményei szinte egyenletes fejlődést mutatnak. Az elsőtől a negyedikig míg a homogén osztályok teljesítménye ingadozóbb és gyengébb is.

Az oktató nevelő munka egyik legfontosabb feladata a tanulók képességeinek minél gyorsabb és eredményesebb fejlesztése.

Ha elfogadjuk, hogy a képességek a teljesítményben tükröződnek akkor a vegyes osztályok ezen a téren kedvező hatásnak a leány, de különösen a fiú tanulók számára. Tanulmányaikban nem veti őket vissza ez az

oktatási típus - mint régebben sokan gondolták - sőt határozott lendületet kapnak.

Végső soron arra következtethetünk, hogy a vegyes osztályok a tanulóknál fokozott pszichikus aktivitást eredményeznek, ami teljesítményükben és ebből következően képességeik erőteljesebb fejlődésében is nyilvánkozik.

A személyiség oly lényeges tényezője, mint az érdeklődés megfigyeléseink lapján igen eltérő képet mutat, az egyes osztálytipusokban. A természet, illetve társadalmi tudományi tárgyak tekintetében nemek szerint különböző aktivitás mutatkozik a vegyes osztályokban.

A homogén osztályokban viszont egyenletesebb a tantárgyak iránti érdeklődés. Lehetséges, hogy a lányok, illetve fiuk sajátos érdeklődésüket jobban kibontakoztatják a vegyes osztályban, mint az egyneművek? Vagypedig a nemek szerinti "munkamegosztás" alapján, bizonyos kényelemre álnak át a csoportok, a lányok beszélnek, a fiuk számolnak? Különben is melyik a jobb megoldás? Vagy talán a tárgyak tanításában van a hiba? A kérdéseinket tovább lehetne folytatni, de valószínű, hogy sem az adatok összevetéséből, sem az újabb kérdés feltevések révén nem jutnánk el e kis számú populáció eredményei alapján a helyes megoldáshoz.

Az azonban igaznak tűnik, hogy a lányok és a fiuk tantárgyak és témák iránti aktivitása eltérő a vegyes osztályokban. Ez arra enged következtetni, hogy az érdeklődés fejlődését jelentős mértékben befolyásolja a prime közösség nemek szerinti összetétele is.

Ennek pozitív, vagy negatív voltát azonban nem tudjuk egyértelműen megállapítani. Feltételezzük, azonban, hogy véleményével egybehangzóan - inkább az egyéni érdeklődés a domináns szemben a nemek szerinti határozottsággal és ebben az esetben a koedukált csoportok kedvezően befolyásolják az egyéneket, a tanulókat. Persze vannak nemek szerinti eltérések, de a vegyes osztályban csak az a matematikai érdeklődésű leány ugrik ki, akinek erre valóban képességei vannak, és csak az az irodalmár fiú, jelentkezik magyarórán, akinek ténylegesen ilyen irányú tehetsége van.

Ennél a pontnál találkozunk a csoport és az azt alkotó egyének teljesítménye és a csoport strukturájának kérdése. Az előzőekben már utaltunk a csoportmag kihangsúlyozott szerepére /146. oldal/, a csoport teljesítménytel kapcsolatban. A nemileg különböző összetételű csoportmag húzóereje érvényesülhet általában a koedukált osztályokban, de ez kedvezően befolyásolja az egyéni érdeklődés kibontakozását és a teljesítményt is. Minden egészséges közösségben versengés uralkodik az egyének között, ok a vegyes osztályokban erre egy a nemi különbözőségből eredő versengés is adódik. A közösség ilyen fejlődési irányát jelzi a több központúság és a fiúk-lányok külön csoportulása is, még a legnagyobb összeforrottság mellett is. Nem feltétlenül nemek, de nemek szerint is erős kohéziót mutató csoportok versengéséről van szó, ami kedvező lehet az egyéni fejlődésre.

Végző soron az eltérő csoportszerkezet, osztálykeret hatást gyakorol a tanulók érdeklődésére, személyiségének fejlődéseire és ebből a szempontból a vegyes osztály kedvező befolyása olvasható ki az adatokból.

A személyiség fejlődése társadalmi meghatározottságának közvetlen érvényesülése érezhető volt már az eddigi elemzéseink során is. Még határozottabb formában jut ez kifejezésre az eszményképek megformálásához. Nemcsak arról van szó, hogy másként alakul, a homogén és vegyes osztályok tanulóinak eszménykép választása, hanem talán arról is, hogy a vegyes osztályok a társadalom belső, élő problémáira gyorsabban reagálnak. E reakciók azonban nem feltétlenül pozitív irányúak.

Az eltérő nézetekhez közelebb vezetnek talán a szociometriai vizsgálat eredményei is. A mutatók bár erősebb kohéziót jeleznek a vegyes osztályokban az alaposabb elemzés mégis azt mutatja, hogy a leányok és fiuk még négy év után is jelentősen elkülönülnek egymástól.

Valószínű, hogy arról van szó, hogy a koedukáció általában helyes, de önmagában nem oldja meg a fiú és leánynevelés kérdéseit. Ugyanakkor maga a koedukáció számos új kérdést is felvet, vagyis még bonyolultabbá teheti a nevelő munkát az ilyen összetételű közösségekben.

Következtetéseink során arról is említést kell tennünk, hogy módszereink mennyiben voltak alkalmasak arra, hogy a jelzett problémát feltárjuk és kibontsuk.

Bár nagy igyekezettel törekedtünk a komplexitásra, abból a metodológiai al gondolásból kiindulva, hogy a bonyolult jelenség megközelítése csak több oldalról lehetséges, a vizsgálat adatait kiértékelve mégis úgy érezzük nem voltak szerencsések választásaink.

Nem adott megnyugtató képet a szociometriai vizsgálat, valamint az önértékelés és ellentmondások^{3a} a felmérés

módszerével nyert információink is. Számos társadalmi tényező befolyásolja a tanulók személyiségének fejlődését, amelyek mind kedvező hatásuk s nehezen lehet kiszűrni közülük, azokat amelyek a koedukációs nevelés tényleges hatásának eredményei.

Igy érthető, ha módszertani szempontból nehéz volt feladatunk. A több eljárás együttes alkalmazásával csupán kiküszöbölni igyekeztünk az eddigi vizsgálatok sokszor egyoldalú metodikai megközelítését. Kevés vizsgálat során találtunk kontroll csoportot végzett felmérést. Véletlen szerencse folytán módunk volt hasonló keretek között megoldani mindkét osztálytípussal a vizsgálatokat, s már maga ez a tény is csábított a kérdés feltárására. A 60-as évek elejének hazai módszertani fegyvertára azonban még elég hiányos is maradéktalanul megoldhassam a feladatot és bizonyíthassam a fejezet elején felállított hipotézis igazságát.

Hipotézisünk szerint a nemileg heterogén osztály közösség kedvezőbb hatása a személyiség fejlődésére, mint a homogén összetételű. A tétel teljességgel történő bizonyítása persze nem sikerült, de néhány pozitív tendenciát mégis megállapíthattunk.

A fiú és leány tanulók együttes nevelésének jó hatása lehet a tanulók teljesítményére és közösségi életének alakulására. Az oktatómunka során gyorsabb eredményt lehet elérni elsősorban a fiú tanulóknál a III-IV. osztálytól kezdődően.

Ugyanakkor a tanulók olyan személyiség jegyeinek fejlődésében, amelyekben a nemi hovatartozásnak is szerepe van karakterisztikusokban, erősebben kidomborodnak az oktatás és nevelés során. Mindezen eredményekben szerepet játszik a koedukált közösségeknek a homogén osztályokhoz viszonyítva nagyobb kohéziója és jobb közösségi szelleme is.

További vizsgálatok lennének szükségesek a feltevések elfogadhatóbb, pontosabb megválaszolására.

IV.

Néhány következtetés a koedukációval kapcsolatban

A koedukációs oktatási forma szerte az egész világon terjed. Egy az UNESCO által támogatott vizsgálat szerint amit 93 államban végeztek 1967-ben/Hecker 1973/ az általános iskolák 80 %-ában, középiskolák 28-46 %-ában, felsőoktatásban pedig 73 %-ban érvényesül a koedukáció. A nemek szegregációja elsősorban Ázsiában és Afrikában található meg az iskolákban. Ugyancsak a vizsgálat eredményei utalnak arra, hogy akkor kedvező a koedukáció, ha az osztályban a leányok aránya legalább 46 %. A fejlett országokban általában azonos számú fiú és leány jár egy-egy osztályba. E vizsgálat is kiemeli, hogy a legtöbb és legszélesebb körű koedukáció elsősorban a Szovjetunióban és a szocialista országokban található.

A szocialista országokban folyó oktatás összefoglaló munkája /Ábent 1965/ arról tájékoztat bennünket, hogy a szocialista országok nagyrészt minden szinten megvalósították a koedukációt. Lengyelországban elvileg elfogadják a koedukációt, a gyakorlatban az általános iskolában létezik, mivel a középiskolának megfelelő liceumokban, melyek elsősorban nagyobb centrumokban vannak, működnek külön leány és fiú iskolák is. Az első fejezetben leírtakból ez

természetesen következik. A szocialista társadalom keretei között a nők helyzete jelentősen megváltozott jogi, politikai és nem tuolsó sorban gazdasági társadalmi súlyuk jelentősen megnövekedett. "A szocialista humanizmus az emberi méltóság tekintetében nem tesz különbséget férfi és nő között." /Ágoston 1962/ Ebből következően a szocialista pedagógia számára, mert a nők társadalmi érvényesülése és felszabadulása elé már semmilyen gátat nem vet maga a társadalom, így elméletileg nem okoz problémát a koedukáció. Pedagógiánk a nemek együttes nevelését teljesen természetes állapotnak tekinti.

A fiuk és leányok együttnevelése nem a két nem szerelmi kapcsolatainak ápolását, hanem elsősorban emberi, elvtársias viszonyuk kiépülését segíti elő. Még a szocialista nevelés hőse korában írta Makarenkó a Gorkij-telepen lezajló koedukált neveléssel kapcsolatban: "Nálunk csak úgy, mint bármelyik egészséges családban együtt élnek a fiuk és a leányok, de ez nem okoz soha semmilyen bonyodalmat.

Ilyen körülmények között bármely egészséges gyermekközösség nagyszerűen fejlődhet. Ha pedig ez nem így van, az arra mutat, hogy az adott gyermekközösség nem eléggé egészséges, azaz nem forrott össze egészséges családdá, nincs mivel foglalkoznia, nincs

perspektívája, nem fejlődik, fegyelmezetlen, túl jóllakott, vagy nem egészen jóllakott, vezetni pedig olyan emberek vezetik akiket a gyermekek nem tisztelnek. /Makarenko 1956/ Vagyis a szexuális nevelést az egész személyiség nevelésének keretében kell megoldani.

A szocialista társadalom minden lehetőséget igyekszik megadni a nők emancipációjának és ennek érdekében a megfelelő koedukációs nevelést is igyekszik elősegíteni. Az 1960-as évek elejétől hazánkban is minden általános és középiskolában igyekeztek bevezetni és megvalósítani a koedukációt.

A társadalom szocialista átalakulása azonban csak fokozatosan valósulhat meg. Az ehhez szükséges gazdasági szociális világnézeti stb. feltételek megteremtése számos egyenetlenség révén valósul csak meg. Bár megváltozott alapvetően a nők helyzete társadalmunkban, ez azonban jelentős mértékben változtatta viszonyukat is családjukhoz, férjükhöz, gyerekeikhez.

"Az ember lényege a társadalmi viszonyok összessége"-mondotta Marx. Mindez meghatározó szerepet játszik az emancipáció kérdésének megítélésében és ezen keresztül a serdülők koedukált nevelésének problémáiban is.

"A női emancipáció sajátos problémákat vet fel a házastársak viszonylatában is, a nő és férfi kapcsolatában beállott változások nem maradnak hatástalanok a serdülőkoruakra. Sok megoldatlan probléma adódik abból, hogy napjainkban a nők magatartásának még nincsenek tradíciói. A régi polgári, kispolgári hagyományok sok területen értéküket veszítették ugyan, de mint formák mégis tovább élnek. Sok esetben a nők új etikai érzelmi és magatartási normák nélkül bizonytalan szemléleti alapokon alakítják ki érzelmi és szexuális életüket, anyasághoz való viszonyukat. Mindez családon belül érzelmi relációk bizonytalanságát eredményezheti, s a családi életének váratlan felbomlásához is vezethet." - mondotta Bartha Lajos a Pubertás problémáiról rendezett ankéton 1967-ben. S, hogy az emancipáció lassan és körülményesen fejlődik és realizálódik azt bizonyítják az egyetemet végzett fiatal értelmiségi nők munkahelyeiken történő értékelése. Utalhatunk itt Szesztay András /1970/ több tanulmányára és könyvére, valamint Szentgyörgyi Zsuzsa /1968/ cikkére. A közlemények adatai szerint a férfiakkal azonos képesítésű és végzettségű nők beosztásban és fizetésben is alacsonyabb kategóriákban vannak legnagyobb %-ban, mint a férfiak. Vagyis a teljes emancipáció nyilvánvaló még hosszabb időt vesz igénybe gazdasági és társadalmi fejlődésünk egyik függvénye.

Mindezek a társadalmi hatások természetszerűen éreztetik befolyásukat a nevelésben is. A személyiség fejlődésének társadalmi meghatározottsága egyértelműen jelentkezik a koedukációs nevelés keretei között is. Bár a társadalmi fejlődés a férfi és a nő közötti különbséget egyre inkább csak a természeti és nem társadalmi különbségben jelöli meg, a teljes társadalmi női emancipáció még nem valósulhatott meg. Átalakuló szocializmust építő társadalmunkban ebből a szempontból segítséget nyújt a koedukációs iskola is és maga az együttes nevelés. Kérdésfeltevésünk és vizsgálatunk is elsősorban ezekből a szempontokból indul ki és erről az oldalról igyekezett megközelíteni a koedukáció problémáit. Az ezt megelőző vizsgálatok nagyrésze elsősorban azt igyekezett bizonyítani, hogy az egyéni személyiség fejlődés szempontjából kedvező vagy kedvezőtlen az együttes nevelés. Nyilvánvaló, ez önmagában nem vezethetett eredményre, hiszen nemcsak az egyéni fejlődést kell vizsgálni ebből a szempontból, hanem éppen a csoport a közösség szerepét is, ami döntő befolyást gyakorol a bontakozó ifjak lelkialkatára. Magának a közösségnek jelentőségét akartuk elsősorban kiemelni és erről az oldalról megközelíteni, az együttes nevelési hatást és kiemelni az ilyen heterogén összetételű csoportok más jellegű befolyását.

A személyiség fejlődésében oly jelentős szerepet játszó állapotok, hátterek melyként magát koedukációs nevelést is felfogtuk, valószínű kedvező hatásuk - legalábbis adataink szerint - felnövekvő ifjúságra. Ez megnyilatkozik elsősorban teljesítményükben. Az egyéni képességek minden kétséget kizáróan erőteljesebb fejlődést mutatnak a koedukált közösségekben, felgyorsul az egyéni képességek kibontakozása és ez minden szempontból kedvezőnek mondható. A tanulók érdeklődését, aktivitását természetesen a különböző társadalmi és természeti különbségek nemenként meghatározzák, és ez érvényesül a homogén és heterogén összetételű osztályokra egyaránt. A heterogén osztályokban azonban jóval nagyobb kiegyensúlyozottságot láttunk, ebben az érdeklődésben és ez feltétlenül arra hívja fel a figyelmet, hogy nemcsak nemi különbségek, hanem elsősorban egyéni különbségek határozzák meg fiúk leányok érdeklődését különböző kérdések természettudományok, vagy humán tantárgyak iránt.

A személyiség teljes kibontakozása azonban elsősorban a közösség által, az ott végzett munka révén realizálódik. Vajon mit nyújt a koedukált közösség ebből a szempontból a személyiség más összetevőinek szempontjából a tanulóknak? A serdülők beilleszkedése a modern társadalomba különösen nehéz. Egyrészt felnőttek, biológiai adottságaiknál fogva felnőttek számíta-

nak, utódok nemzésére alkalmasak, másrészt azonban a társadalom nem, mint felnőtteket kezeli. Mindez természetsszerűleg érzelmi feszültség és nem utolsósorban a pályaválasztással és a társadalmi munkamegosztásból eredő különbségekkel terhesen jelentkezik a serdülő számára. Végsősoron arról van szó, hogy a modern civilizált társadalmakban a gyermekkor és a fiatal felnőtt kor közötti időszak sokszor azért terhes pszichológiai problémákkal, mert a társadalom a serdülő elé túl bonyolult követelményeket állít, sok új kíváncsi ad, melynek teljesítési módját nem tanítja meg megfelelően és az egész személyiség rendszerét az adaptációs feladatok megoldása szempontjából erősen terheli. Arról van tehát szó, hogy a biológiai érettség a társadalmi érettség között jelentős fáziseltolódás mutatkozik, ami komoly egyéni, adott esetben társadalmi jellegű konfliktusokhoz vezethet.

A serdülőnek a társadalomba történő megfelelő beilleszkedés érdekében sok normát kell elsajátítania, melyhez jelentős segítséget nyújt a családi nevelés, az iskolai nevelés. A problémák jelentős részét a társadalom szabályozza és a felnövekvő nemzedék ezeket megfelelő körülmények között elsősorban értelmi úton elsajátítja. Ezen túlmenően azonban számos rejtett norma is uralkodik a társadalomban.

Ezeknek nagyrészt, melyek a beilleszkedés szempontjából ugyancsak fontosak, megtanítják. Ezek az észrevétlen rejtett normák elsajátítása elsősorban, mint társas kapcsolatok jelentkeznek és egyes csoportokra jellemzően alakulnak ki és a fiatalok általában gyakorlás, megfigyelés alapján sajátítják el és válik szokásukká. E normákhoz történő adaptációkban jelentős szerepe van a kellemes kellemetlen tapasztalatoknak és általában az érzelmi tényezőknek. A közösségben történő helyes mozgás, viselkedés segíti hozzá fiataalt a serdülőt ahhoz, hogy elsajátítsa ezeket a rejtett normákat a kialakuljon benne az a képesség, amit Makarenkó tájékozódó képességnek nevezett." A gyermekben ki kell fejleszteni azt a képességet, hogy megérezze mi történt körülötte, mi él környezetében, hogy megérezze azt is amit, nem lát, ami a többi szobában történik, ami hangadó aznap és az egész életben egyszóval: a tájékozódás képességét." /Makarenko 1949/

A koedukált osztályok ezeknek a rejtett normáknak megtanulásának a megfelelő tájékozódó képesség kialakulásának feltételezhetően jobb lehetőséget biztosítanak, mint a homogén osztályok. Már csak abból a tényből kiindulva is, hogy különböző neműek társas kapcsolatait kell elsajátítani, ebből eredően többoldalu norma elsajátítás a szerepük, feladatuk, és ennek következtében több kedvező és jószokás vi-

selkedési eljárás alakul ki bennük és ez egymásról alkotott véleményükben is kifejezésre jut. Míg önértékelésükben jelentős különbség nem mutatkozik, addig egymás értékelése az adatok szerint reálisabb a koedukált osztályokban. Erre utalnak a közösség szerkezetét kifejező mutatók is. Leányosztályok pl. általában széthuzóak, nehezebben rendeződnek egységes egésszé, ugyanakkor a koedukált osztályokban a leányok roppant aktívak, és tulajdonképpen talán bizonyos mértékű érettségük folytán különösen az első években a közösség aktív formálói lesznek. Vagyis ez a más jellegű közösség alakítja formálja a különböző nemű tanulókat magabiztosabb nyugodtabb ifjává, de egyben ők maguk egy újfajta érettebb közösséget is teremtenek. A szociális érés folyamatában dialektikus kölcsönhatás érvényesül, a közösség formálja tagjait, ők viszont új más jellegű közösséget hoznak létre.

Arravonatkozóan természetesen nincsenek megnyugtató adataink és vizsgálatok metodikai megközelítése nem is adott rá lehetőséget, hogy az ilyen másfajta közösség teljes belső összetételét, belső képét, strukturáját valamennyi tartalmi vonatkozásával együtt fel tudjuk tárni. Megfelelő pedagógiai irányítás mellett azonban gyorsabban és hatékonyabban alakulhatnak ki olyan kedvező személyiségjegyek, amelyek az új társadalom számára feltétlenül szükségesek és így a tanulók minél gyorsabb felnőtt társadalmi be-

illeszkedését is elősegítik. A tanulók differenciáltabb közösségben élve kifinomultabb tájékozódóképességgel rendelkeznek és ennek következtében közösségi életük is alaposabb megszervezésére nyílik lehetőség. A koedukáció tehát, amellet, hogy a tanulók személyiségének fejlődését is kedvezően befolyásolja jelentős pedagógiai értéke, hogy a közösségi neveléshez nyújt értékes segítséget.

A koedukáció a sokrétű és kedvezően felhasználható lehetőségeit azonban valószínű még ma - az egy évtizedes bevezetés óta sem - használjuk ki pedagógiai gyakorlatban eléggé. Valószínű jelentős feladat lehet e közösségek megfelelő kutatása. Számos vizsgálat utal arra, hogy a pedagógusok felkészítése nevelés lélektanban egy szinte nemtelen fejlődéslélektanon keresztül történik. Valószínű, célszerű fiúk leányok pszichológiai fejlődését részletesen bemutatni és a koedukáció sajátosságait a kutatások alapján részletesebben a pedagógusok elé tárni. Problémák valószínű csak fokozódnak azáltal, hogy a pedagógus közösségek általános és középiskolában egyaránt egyre inkább feminizálódnak és a nő pedagógusoknak még fokozottabb felkészítésére van szükség a koedukált közösségek hatékony vezetésére.

Vizsgálataink alapján, valamint más irodalmi tapasztalatok alapján is mondhatjuk, hogy a koedukáció elve jó a szocialista pedagógiai gyakorlat számára megfelelő, de megvalósítási módja nem minden esetben

hoz kedvező eredményt. Tanulmányomban ezzel kapcsolatban felmerülő néhány ilyen kérdésre kívántam felhívni a figyelmet.

Felhasznált irodalom

- 1/ Ábent Ferenc: A közoktatásügy Európa szocialista országaiban. Bp. Tankönyvkiadó. 1965.
/szerk./
- 2/ Ágoston György: A kommunista erkölcs tartalma és az erkölcsi nevelés feladatai. Tankönyvkiadó. Bp. 1962. p. 92.
- 3/ Ágoston György-Nagy József-Orosz Sándor: Méréses módszerek a pedagógiában. Bp. Tankönyvkiadó. 1971. p. 21.
- 4/ Anon: A középiskolai tanulók szétválasztása nemek szerint. Magyar Pedagógia. 1910. p. 514.
- 5/ Apáczai Csere János: Magyar Enciklopédia. 10. rész. XXXI. fejezet. Apáczai Cs. J. Válogatott Ped. Művei. Bp. Tankönyvkiadó. p. 99.
- 6/ dr. Bartha Lajos: A pubertáskornak társadalmi beilleszkedésének problémáiról. In.: A pubertás problémáiról rendezett ankét jegyzőkönyve. Magyar Gyermekorv. Társ. Bp. 1967. p. 973.
- 7/ Bastin G.: Les techniques sociométriques. P.U.F. Paris 1961.

- 8/ Bebel August: A nő és a szocializmus.Bp.1957.p.232.
- 9/ Benisch Artur: A koedukáció Horváthországban.Magyar Pedagógia.1916. p.92.
- 10/ Bessenyei Ákos: A koedukáció néhány tapasztalata.Pedagógiai Szemle.1961.10.sz.p.939-49.
- 11/ Békés Mária: Fiatalok együtt.Család és Iskola. 1961/11.p.17.
- 12/ Birtalan Tibor: Tanulók a koedukációról.Köznevelés. 1963.p.545.
- 13/ dr.Blumenfeld Gyuláné: Koedukáció az alsótagozatban. Köznevelés.1964.p.571-572.
- 14/ Bund für Schulreform.Helft.VIII.Berlin.1914.p.7.p.48.
- 15/ Campanella: A napváros.Bp.1959. p.48, p.51.
- 16/Clauss G.-Hiebsch H.: Gyermek pszichológia.Bp.Akadémiai kiadó.1964.p.248-249.
- 17/ Coeducation of the sexes in the public schools of the United States. Bureau of Education. Washington.1883. p.12-22.
- 18/ Comte-t idézi Várnai Arvéd: A koedukációs iskola. Vác. 1913. p.13.
- 19/ Lettres d'August Comte á Jhon Stuart Mill.:Paris 1877. pl.118-198.

- 20/ Csöregi Éva: Gyermek az osztályközösségben.
Valóság 1967/11. p.64-70.
- 21/ Dobos László: Közösségi nevelés a koedukált osztályokban. A szocialista személyiség nevelése és a közösség c.kötetben. Magyar Pedagógiai Társ.kiadó.Bp. 1970. p.92-93.
- 22/ Dobos László: Koedukáció és a Közvélemény.Bp.Tankönyvkiadó.1971.p.5.p.6.p.24.p.31-57.
- 23/ Dobos László: Fiúk,lányok együtt az osztályban. Tankönyvkiadó.Bp.1973.p.55-56.
- 24/ dr.Duró Lajos: A szociometriai módszerek pedagógiai-pszichológiai problémáiról.Acta Universitatis Szegediensis de Attila József.Nominate,Sectio Paedagogica et Psychologica.10.Szeged 1966.
- 25/ Engels F.: A család, a magántulajdon és az állam eredete.Bp.Szakra.1949.p.66.
- 26/ Évkönyve: Budapesti XV.ker.Dózsa György Gimnázium. Bp.1960. 1961. 1962.1963/64.
- 27/ Falisee M.F.: Problèmes de la coéducation.In:Situation du problème de la mixité. Bruxelles,1964. p.92.

- 28/Falk Raymund: Gedächtnisleistung und geschlechtsspezifische valenz im sozialen Kraftfeld. Zeitschrift für Psychologie. 1962. Band. 156. Heft 1-2. p. 62-118.
- 29/ Faraghó László-Kiss Árpád: Az új nevelés kérdései. Bp. 1949. p. 191-192.
- 30/ Fichte-t idézi: Fináczy Ernő: Neveléstudományok a XIX. században. Bp. 1934. p. 26-27.
- 31/ Flower Edith C.: Countries other than England. in: Alice Woods: Advance in CO-Education. London. 1919. p. 132-146.
- 32/ Földes Éva: Népoktatási, népnevelési törekvések a hazai antifeudális népi forradalmi mozgalmakban. Bp. 1964. p. 30. p. 181.
- 33/ Gera György: A nő és a munka. LE-sprit c. folyóirat-ismertetése. /Valóság 1961/4. p. 103-108.
- 34/ Geréb József: A középiskolai coeducatio szemléje. Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1908-09. p. 647.
- 35/ Glücklich Vilma: A koedukáció. Népművelés. 1906. 7-8. p. 43.
- 36/ Gönyei Antal: Fiúk és lányok. In.: Tanítás és értelmi fejlődés. szerk. Kiss Árpád. Bp. 1947. p. 130.

- 37/ Gronlund N.: Sociometry in the Classroom. New-York. 1959. p.141-180.
- 38/ Grundscheid Carl.: Coeducation in den Vereinigten Staaten von Nord-Amerika. Berlin 1906.
- 39/ Hajtman Béla: Bevezetés a matematikai statisztikába pszichológusok számára. Bp. Akadémiai Kiadó. 1968. p.216-217. 105-106.
- 40/ Hancsókné Wokenberg Ilona: Az együttes oktatás kérdése. Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1906-1907. p.63.
- 41/ Harkányi Ede: Az együttes nevelés. Huszadik Század. 1906. p.543-546.
- 42/ Hecker: A koedukáció és a nők előretörése. Külföldi Pedagógiai információ. 1973/2.
- 43/ Hiebsch H.: Közösségi lélektan és közösségi lélektani kutatás. Magyar Pszichológiai Szemle. 1960/4.sz. p.388.
- 44/ Imre Sándor: A nőnevelés és a lélektan. Magyar Pedagógia. 1913. p.623.
- 45/ Jablonkai József Károly: Coeducatio. Bp. 1933. p.31-32.
- 46/ Jakubovits Elek: Adatok a 10-14 évesek eszménykép és példakép problématikájához. Pedagógiai Szemle. 1960/7-8.

- 47/ Jeszipov B.P.-Sackij M.P.: Nevelőmunka a koedukált iskolában. Szovjetszkaja Pedagógia. 1954/7.sz./Dokumentáció/
- 48/ Kántás László: Egy ovodai csoport társas szerkezete. Pszichológiai Tanulmányok. I. Bp. Akadémiai kiadó. 1958. p. 151-158.
- 49/ Kelemen László: A pedagógiai pszichológia a lapkérdései. Bp. Tankönyvkiadó. 1968.
- 50/ Kelemen Tamásné: Lányok-fiuk együtt. Család és Iskola. 1961/9. p. 8.
- 51/ Kemény Ferenc: Sexuális probléma. Országos Középiskolai Tanárgy-egyesületi Közlöny. 1906-1907. p. 86.
- 52/ Kemény Ferenc: A nemi probléma. Bp. 1907. p. 43-44.
- 53/ Kemény Ferenc: Magyar Pedagógiai Lexikon. Bp. 1933. /szerk./ p. 448.
- 54/ Kiss György: Morelly pedagógiai nézeteiről. Pedagógiai Szemle. 1961. 7-8. sz. p. 674-684.
- 55/ Kiss György: Csoportkohézió és csoporttermelés. Pedagógia és pszichológia. TIT. 1969/1. p. 118-138.
- 55/ Kiss György: A tanulók világnézeti beállítottságának és politikai tájékozottságának vizsgálatok egy budapesti gimnáziumban. Magyar Ped. 1963. p. 191-208.

- 57/ Koedukáció és nevelői felelősség./szerkesztőségi cikk/
Pedagógiai Szemle.1963/11.p.971.
- 58/ Kolominszkij J.L.: Néhány kísérleti adalék a szocia-
metria kritikájához.In.:Csoportlé-
lektan./szer.:Pataki F./Bp.Gondolat
1969. p.227. p.230.
- 59/ Kolominszkij J.L.+Rozor A.J.: A tanulók közötti kap-
csolatok vizsgálata szociometriai
módszerekkel.Pedagógiai Szemle 1964/4.
p.342-350.
- 60/ Kovajlov A.G.: Személyiséglélektan.Bp.Tankönyvkiadó
1972.p.228.p.233.
- 61/ Köznevelés.1963. 23.szám Szerkesztőségi cikk.
- 62/ Kruteckij V.A.-Lukin N.Sz.: Serdülők nevelése.Bp.
Gondolat 1962.p.43.
- 63/ Dr.Lapinszka R.: A leányok és fiuk közötti társas vi-
szonyok a koedukációs osztályokban.
Psychologi Wychowawcza.1962/1./Dok./
- 64/ Lapkowska H.: A koedukáció hatása a tanulók eroti-
kus érdeklődésére.Psychologi Wych-
wawcza 1960/4.sz. p.419-431./Dok./
- 65/ Leontyev A.N.: A pszichikum fejlődésének problémái.
Bp.Kossuth 1964. p.520.
- 66/ Ligetiné dr.Verebély Anna: A koedukációs nevelés problé-
mái a főváros általános és középiskolái-
ban.Bpest Nevelő.1968.2.sz. p.3-10.

- 67/ Loduchowski H.: Teenager und Koeducation?Jugend der freien Welt in Gefhr.Basel-Wien.
1961. p.9-25. p.85-87.
- 68/ Makarenkó A.Sz.:Válogatott pedagógiai tanulmányok.Uj Magyar Könyvkiadó.Bp.1949.p.161.
- 69/ Makarenkó A.Sz.:Művei II.k.Bpest Tankönyvkiadó,1956.
- 70/ Manszurov N.Sz.:A szociálpszichológia mikroszociológiai irányzata.In: Napjaink pszichológiája a tőkés országokban./szerk. Sorohova/Bp.Tankönyvkiadó.1966.p.328-335.
- 71/ Marx K.: A tőke.Bp.Szikra.1955.I.köt.p.456-457.
- 72/ Marx-Engels művei:Bpest,1957.I.kötet p.371.
- 73/ Medinszkij: A nevelés története.Bp.Tankönyvkiadó. 1951.p.11.
- 74/ Meili R.: Lehbuch der Psychologischen.Diagnostik. Bern.1955.p.336-337.
- 75/ Mére Francoise: Qu'enpensent les jeunes.In:Situation du probleme de la mixité.Bruxelles. 1964. p.4o.
- 76/ Mérei Ferenc: Gyermektanulmány.Bp.1948.p.122-123.
- 77/ Mérei Ferenc: Közösségek rejtett hálózata.Bp.Kőjoki. 1971.p.149-15o, p.196.p.178.p.186-187.
- 78/ Dr.Miklós Elemér: A fiuk és leányok együttes nevelése. Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny.19o6-19o7. p.68-7o.

- 79/ Mill Stuart John: A nő alárendeltsége. Szatmár H.
1876. p.9-99.
- 80/ Mittenzweig L.: Frauen frage und Schule. Lagensalza,
1909.p.4.
- 81/ Mohás Livia: Társas kapcsolatok vizsgálata gimnáziumi osztályokban. Pedagógiai Szemle.
1970/1. p.16-22.
- 82/ ^{Morelly:} Code de la Nature ed. G. Chinard. Paris. R. Clavreuil.
1950. p.314.
- 83/ Moreno J.: Fondements de la sociometrie. PUF.
Paris 1954.p.42.
- 84/ Morus T.: Utópia. Bp. 1945. p.63.
- 85/ Nagy László: Gyermektanulmányi kongresszus és kiállítás Boroszlóban. Gyermek. 1913.
p.559.
- 86/ V. Nevelésügyi Kongresszus előadásai. II.k. Bp. 1971.
p.99./Dobos László felszólalása/
- 87/ Northway Mary L.-Weld Lindsay: Hogyan készítsünk szociometriai felmérést? In: Szociometria az iskolában. Bp. Tankönyvkiadó
1971. p.78-79.
- 88/ A nők helyzete régen és most. Statisztikai Időszaki Közlemények. 32.sz. Bp. 1960.p.7.p.39-40.
- 89/ A nők helyzete a szocialista országokban. Béke és Szocializmus. 1963.p.105. Lenint megjelölés nélkül idézi.

- 90/ Orosz Lajos: A magyar nőnevelés uttörői. Bpest Tankönyvkiadó. 1962. p. 18. p. 40.
- 91/ Pataki Ferenc-Hunyadi György: A csoportkohézió. Bp. Akadémiai Kiadó 1972. p. 76. p. 120-126. p. 81-83. p. 96.
- 92/ Péch Aladár: A koedukáció Magyarországon. Magyar Középiskola. 1915. p. 91.
- 93/ Péch Aladár: A koedukáció és a középiskola. Magyar Középiskola. 1916. p. 283.
- 94/ Petrikajev O.: Áttérés a koedukációs nevelésre a leningrádi iskolákban. Novodnoje Obrazovanyije 1955/1.sz. p. 21-28./Dokumentáció/
- 95/ Petrikás Árpád: Önértékelés helye és szerepe a személyiség formálás folyamatában./Idézi Makarenkót/. Acta Universitatis Debrecenensis de Ludovico Kossuth Nominata. Tom X. 1964. p. 36.
- 96/ Petrován Oszkár: A koedukáció megvalósításának szükségességéről. Vasi Szemle 1960/2. p. 10.
- 97/ Petrusek M.: Szociometria. Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1972.
- 98/ Platon: Az állam /Összes Művei/Bp. 1943. p. 910.
- 99/ Prihoda V.: Bevezetés a pedagógiai pszichológiába. Bp. Tankönyvkiadó. 1960. p. 76. p. 93.
- 99/a Pataki Ferenc: A koedukációról. Köznevelés. 1966. p. 893-896.

- 100/ Radnai Béla: Önértékelés-mások értékelése. MTA. Pszichológiai Tanulmányok II. Bp. Akadémiai Kiadó. 1959. p. 213-225.
- 101/ Ravasz János: Dokumentumok a magyar nevelés történetéből. Bp. Tankönyvkiadó. 1966. p. 262. p. 377. p. 499.
- 102/ Rendtartás a gimnázium és leánygimnázium számára. Bp. 1938. p. 12.
- 103/ Reymond-Rivier B.: La sociometrie charrière de la psychologie et de la sociologie. Revue Suisse de Psychologie. 1962/1 p. 21.
- 104/ Richmond K.: Boy and Girl Friendships. in: Advance in CO-E ducation. szerk. Alice Woods. London 1919.
- 105/ Richtert idézi Várnai Arvéd: A koedukációs iskola. Vác, 1913. p. 23.
- 106/ Rousseau J.J.: Emil vagy a nevelésről Bp. Tankönyvkiadó. 1965.
- 107/ Rubinstein Sz. L.: Az általános pszichológia alapjai. Akadémiai Kiadó. Bp. 1964. I. köt. p. 76.
- 108/ Salamon Jenő: Adatok a fiuk és leányok szerkezet összeállító sajátosságáról koedukált iskolák I-III. v. osztályában. Pszichológiai Tanulmányok II. 1959. Bp. Akadémiai kiadó. p. 239-251.

- 109/ Salamon Jenő: Nevelés lélektani kutatások a Német Demokratikus Köztársaságban. Magyar Pszichológiai Szemle. 1961/1.sz.p.65.
- 110/ Schmidt-Kolmer E.: A társadalmi környezet hatása a gyermek fejlődésének életkori sajátosságaira. in: Az akcelárció és a szexuális nevelés c.kötetben. Bp. Tankönyvkiadó. 1968.p.97.
- 111/ dr. Somos Lajos: Koedukált osztályok szervezésének és vezetésének problémái. Köznevelés. 1960. 14-15.sz. p.455.
- 112/ Sullerot E.: A női munka története és szociológiája. Bp. Gondolat. 1971. p.220-229.
- 113/ Szamolai Józsefné: Egy koedukált iskola nevelési tapasztalatai. Köznevelés. 1961. 12.sz.p.365.
- 114/ Szentgyörgyi Zsuzsa: Érdemes-e mérnöknőnek lenni Magyarországon. Valóság. 1968. 11.sz.
- 115/ Szerdahelyi István: Két fiu egy lány - sok fiu sok lány. Család és Iskola. 1960. 4.sz.p.16.
- 116/ Szesztay András: Az egyetem után... Bp. Akadémiai Kiadó. 1970.
- 117/ Szilasy János: A nevelés tudománya. Pesten. Eggenberger és fia. 1827. II.k. p.173.

- 118/ Timár János: A foglalkozási struktúra változásai Magyarországon. Valóság 1970/1.sz.p.15.
- 119/ Tóth Józsefné: Gondolatok a koedukációról. Csongrád megyei nevelők. Pedagógiai tapasztalatainak gyűjteménye. 1963/64. III.p. 21-37.
- 120/ Vajkó Pálné: Gondolatok a koedukációról. Család és Iskola 1962.6.sz. p.3.
- 121/ Varga Ernő: A koedukáció megvalósítása az Egressy Gábor Gimnáziumban. Pedagógiai Szemle. 1963/11. p.985-990.
- 122/ Vastagh Zoltán: A közösségek munkájának és a gyermekek kapcsolatainak összefüggése. Pedagógiai Szemle 1967.7-8.sz. p.615-632.
- 123/ Vándor Györgyi: Koedukáció? Család és Iskola. 1965.12.sz. p.15-17.
- 124/ Várhegyi György: Vizsgálat a gyermekek társas-közöségi életének alakulásáról. Tanulmányok a nevelés-tudatköréből. Bp. Akadémiai kiadó. 1963. p.281-343.
- 125/ Várnai Arvéd: A koedukációs iskola. Vác. 1913. p.96.
- 126/ Vorweg M.: A közösségek szociálpszichológiai vizsgálata. Bp. Tankönyvkiadó. 1973.p.42.
- 127/ Weszely Ödön: A koedukáció kérdése. Népművelés. 1906. 7-8.sz. p.45.

- 128/ Weszely Ödön: A korszerű nevelés alapelvei.Bp. 1935.p.280-281.
- 129/ Zazzo René: L'opinion publique française et la coéducation.In:Situation du problème de la mixité.Bruxelles.1964.p.104-105.
- 130/ Zebrowska M.: Research on the views of adolescents. Zeitschrift für Psychologie.1961. Heft.1-4.p.161-163.
- 131/ Zentai Károly: A nemek együttes nevelésének kérdése.Szeged.1936. p.56-60.
- 132/ Zetkin Clara: Válogatott beszédek és írások I.köt. Bp.Kossuth K.1961.p.150.
- 133/ Zibolen Endre: Osztálylélek - osztálytanítás. Magyar Pedagógia. 1942/1-2. p.16.

Mellékletek: 1 - 2

Táblázatok : 1 - 13

Á b r á k : 1 - 8

VIZSGÁLATI LAP

E vizsgálati lap kitöltése névtelen, ezért nevedet ne írd fel csak az osztály jelölését, valamint ha vegyes osztályba jársz F betűt ha fiu, L betűt ha leány vagy az osztály jelölés mellé.

Továbbiakban következőket figyelmesen olvasd el és őszintén válaszoljál a feltett kérdésekre.

Háromféle lányról van szó, hasonló környezetben nevelkedtek, de különbözőképp viselkednek és gondolkodnak. Az első

Az első nagyon komolyan veszi tanulmányait. Valamilyen pályára készül, függetleníteni kívánja magát. Egyszer majd férjhez megy, gondolja, de nem akarja, hogy férje tartsa el. Gátlástalanul barátian bánik a fiukkal, s éreztet, hogy tökéletesen egyenrangúnak tekinti magát velük.

A második. Szintén komolyan tanul, de inkább csak általános műveltségre törekszik. Az lebeg szeme előtt, hogy mielőbb férjhez menjen, abbahagyja munkáját, s otthonának és gyermekeinek éljen. Így bánik a fiukkal is: az egyik talán a férje lesz. Tanulmányozza jellemüket, s igyekszik hasonlóvá válni ahhoz a nő-típushoz, amely a fiuknak tetszik.

A harmadik. Ugyancsak sikerrel vizsgázik, de nem tulajdonít különösebb jelentőséget a tanulásnak. Ugy kell venni az életet, amilyen, gondolja, s nem követi terveket. Most vagyok fiatal, véli; eljár hát szórakozni, hasonlókorú fiukkal, nem érdekli a

1.sz.melléklet folyt.

jövő, élvezi ifjúságát, s elhatározza, hogy bármilyen körülmények között is helyt áll, mindent a jó oldaláról fog fel.

Kérdések a leányokhoz:

- 1./ Mit gondolsz kihez hasonlítasz a három lány közül?
1., 2., 3.,
/a megfelelő számot karikázd be!/
2./ Melyik lányhoz szeretnél hasonlítani a három közül?
1., 2., 3.,
3./ Melyik lányt szeretik véleményed szerint inkább a fiuk?
1., 2., 3.,
4./ Melyiket veszik feleségül legszivesebben?
1., 2., 3.,

Fiuk kérdései:

- 1./ Melyik lányt szeretik inkább a fiuk?
/a megfelelő számot karikázd be!/
1., 2., 3.,
2./ Véleményed szerint melyiket veszik feleségül legszivesebben?
1., 2., 3.,

Vizsgálati mintalap

/A vizsgálat megkezdése előtt a pedagógus közli, hogy teljes őszinteséggel kell válaszolni, valamint a válaszokat nem ő dolgozza fel, hanem arra más személyek tartanak igényt egy szociálpszichológiai vizsgálat céljából. A tanulóknak csak osztályukat és családi nevük kezdőbetűjét, valamint utónevüket kell felírniuk. Pl.: F.Zsuzsa, N.Péter stb. A kérdést a tanár olvassa fel./

Kérdés:

- 1./Kivel járnál továbbra is szívesen egy osztályba és miért?
/Először a neveket írják fel a tanulók ugyancsak a családi nevek kezdőbetűjével és teljes utónévvel s csak utána személyenként az indoklást, legalább 5 tanulót kell felsorolni./
- 2./Ki a barátod és miért?
- 3./Visszatartott-e a közösség valamilyen helytelen cselekedettől?
- 4./Kik vonják ki magukat az osztályközösségből?

Koedukált és homogén osztályok tanítási óra alatt mutatott aktivitása

Osztályok	I.Vegyes			III.Vegyes			IV.Vegyes			I.Fiu	IV.Fiu	IV.Leány
	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	osztály	osztály	osztály
Összes jelentkezés:	121			215			276			132	250	216
Matematika órai aktivitás az osztály összes jelent- kezése alapján %	24	21	45	25	23	48	36	17	53	53	64	46
Irodalom órai aktivitás az osztály összes jelent- kezése alapján %	17	38	55	23	29	52	22	25	47	47	36	54
Matematika órai aktivitás percenként jelentkezés alapján %	63	36		52	47		62	38				
Irodalom órai aktivitás nemenkénti jelentkezés alapján %	37	64		48	53		38	62				
Egy tanulóra jutó je- lentkezés	2	3	3	6	4	6	9	8	9	4	7	6
Saját megfigyeléseim												
Történelem órán a jelent- kezés száma							14	13	27			
										22		21

Óránkénti átlag jelentkezés: 20

Kérdésenkénti átlag jelentkezés: 4

A vizsgálatban résztvevő osztályok létszáma, tanulmányi- és

Évjárat	Osztály	Létszám			Tan.átl.			Átl.szóródás		
		Fiu	Lány	Össz.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.
1960/61	I/A	11	25	36	2,3	3,1	2,8	1,02	1,3	1,26
	I/B	27	-	27	2,7	-	2,7	1,15	-	1,15
	I/C	-	38	38	-	2,9	2,9	-	1,2	1,2
	I/D	17	18	35	2,8	2,3	2,5	1,4	1,13	1,2
	II/A	16	16	32	3,2	3,5	3,3	0,91	0,63	0,78
	II/B	-	33	33	-	3,1	3,1	-	1,08	1,08
	II/C	36	-	36	2,8	-	2,8	1,09	-	1,09
	II/D	13	24	37	3,5	3,6	3,5	0,77	1,13	0,87
	III/A	16	15	31	3,2	3,4	3,3	0,93	1,12	1,01
	III/B	-	33	33	-	3,1	3,1	-	1,12	1,12
	III/C	22	-	22	2,5	-	2,5	1,22	-	1,22
	III/D	-	26	26	-	2,5	2,5	-	1,03	1,0
	IV/A	13	16	29	3,8	3,5	3,6	0,90	1,09	0,97
	IV/B	-	29	29	-	3,4	3,4	-	0,83	0,83
	IV/C	32	-	32	3,2	-	3,2	0,85	-	0,85
	IV/D	-	21	21	-	3,0	3,0	-	0,97	0,97

tantárgyátlag és azok szóródása

2. Táblázat

Magyar						Történelem						Orosz						Matematika					
Tan.átlag			Szóródás			Tan.átlag			Szóródás			Tan.átlag			Szóródás			Tan.átlag			Szóródás		
F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.
2,8	3,7	3,2	0,60	0,88	0,93	2,9	3,1	3,0	1,31	1,2	1,2	2,4	2,8	2,6	1,2	1,33	1,3	1,9	2,3	2,1	0,70	0,69	0,71
2,9	-	2,9	1,1	-	1,1	3,1	-	3,1	1,1	-	1,1	2,7	-	2,7	1,2	-	1,2	2,6	-	2,6	1,1	-	1,1
-	3,2	3,2	-	0,86	0,86	-	3,7	3,7	-	0,93	0,93	-	2,5	2,5	-	1,2	1,2	-	2,6	2,6	-	1,1	1,1
4,0	3,9	3,9	0,96	0,61	0,78	3,6	3,1	3,3	1,17	0,96	1,08	2,5	2,0	2,2	1,2	0,57	0,98	2,8	2,4	2,6	1,3	0,83	1,1
3,1	3,5	3,3	0,88	0,63	0,78	3,3	3,6	3,4	1,00	1,12	0,92	3,0	3,5	3,2	0,8	1,2	1,05	3,5	3,5	3,5	1,03	0,89	0,95
-	3,1	3,1	-	0,99	0,99	-	3,1	3,1	-	1,02	1,02	-	2,9	2,9	-	1,12	1,12	-	2,6	2,6	-	0,98	0,98
3,0	-	3,0	0,87	-	0,87	3,5	-	3,5	1,02	-	1,02	2,9	-	2,9	0,82	-	0,82	2,3	-	2,3	0,84	-	0,84
3,7	3,7	3,7	0,92	1,18	1,08	3,8	3,7	3,7	0,98	1,19	1,11	3,0	3,3	3,1	0,92	1,24	1,16	3,6	3,7	3,6	0,96	1,12	1,05
3,3	3,8	3,5	0,80	0,91	0,88	3,3	3,4	3,3	0,88	1,12	0,99	2,8	3,5	3,1	1,02	1,27	1,17	3,6	3,7	3,6	0,78	1,19	1,19
-	3,6	3,6	-	1,11	1,11	-	3,3	3,3	-	1,14	1,14	-	3,1	3,1	-	1,08	1,08	-	3,4	3,4	-	1,09	1,09
3,1	-	3,1	0,88	-	0,88	3,4	-	3,4	1,05	-	1,05	2,5	-	2,5	0,59	-	0,59	2,7	-	2,7	0,96	-	0,96
-	3,3	3,3	-	1,13	1,13	-	3,0	3,0	-	0,97	0,97	-	2,7	2,7	-	0,93	0,93	-	2,04	2,04	-	0,85	0,85
4,0	3,9	3,9	0,86	1,03	0,95	4,2	3,9	4,0	1,01	0,77	0,88	3,6	3,3	3,4	1,26	1,01	1,12	3,8	3,0	3,4	0,27	1,18	1,14
-	3,6	3,6	-	0,90	0,90	-	3,7	3,7	-	0,91	0,91	-	2,8	2,8	-	1,08	1,08	-	3,3	3,3	-	0,85	0,85
3,2	-	3,2	0,92	-	0,92	3,6	-	3,6	0,94	-	0,94	2,8	-	2,8	1,03	-	1,03	3,3	-	3,3	0,99	-	0,99
-	2,6	2,6	-	0,79	0,79	-	3,6	3,6	-	0,86	0,86	-	3,1	3,1	-	0,91	0,91	-	3,0	3,0	-	1,09	1,9

A vizsgálatban résztvevő osztályok létszáma, tanulmányi- és

tantárgyatlagja és azok szóródása

3. Táblázat

											Magyar						Történelem						Orosz						Matematika						
			Létszám			Tan.átl.			Átl.szóródás			Tanl.átlag			Szóródás			Tan.átlag			Szóródás			Tan.átlag			Szóródás			Tan.átlag			Szóródás		
Évjárat	Osztály	Fiu	Lány	Össz.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.				
1961/62	I/A	14	23	37	2,6	3,2	2,9	0,92	1,03	0,90	2,8	3,4	3,1	0,66	0,94	0,89	3,4	3,9	3,6	0,64	0,82	0,79	2,4	3,0	2,7	0,76	1,04	0,97	2,8	3,4	3,1	0,87	1,17	1,11	
	I/B	37	-	37	2,5	-	2,5	1,19	-	1,19	2,7	-	2,7	0,85	-	0,85	2,8	-	2,8	0,81	-	0,81	2,3	-	2,3	1,16	-	1,16	2,4	-	2,4	1,01	-	1,01	
	I/C	-	40	40	-	2,8	2,8	-	1,21	1,21	-	2,9	2,9	-	1,15	1,15	-	3,5	3,5	-	1,43	1,43	-	3,0	3,0	-	1,15	1,15	-	2,6	2,6	-	1,12	1,12	
	I/D	20	20	40	1,9	3,3	2,6	1,14	1,21	1,35	2,6	2,8	2,7	0,81	0,97	1,37	3,2	3,6	3,4	0,69	1,16	0,95	1,6	2,5	2,0	0,75	1,05	1,06	2,4	3,4	2,9	0,95	1,19	1,16	
	II/A	9	22	31	1,8	2,5	2,1	1,05	1,43	1,25	2,4	3,2	2,8	0,88	1,09	1,09	3,2	3,6	3,4	0,83	1,00	0,96	2,2	2,7	2,4	1,20	1,31	1,29	2,3	1,8	2,0	0,85	0,93	0,83	
	II/B	21	-	21	3,0	-	3,0	1,24	-	1,24	3,4	-	3,4	1,12	-	1,12	3,7	-	3,7	0,88	-	0,88	2,8	-	2,8	1,20	-	1,20	2,8	-	2,8	1,41	-	1,41	
	II/C	-	30	30	-	3,2	3,2	-	1,17	1,17	-	3,3	3,3	-	1,03	1,03	-	3,9	3,9	-	0,92	0,92	-	2,9	2,9	-	1,27	1,27	-	2,9	2,9	-	1,29	1,29	
	II/D	13	16	29	3,1	2,3	2,7	1,26	1,90	1,29	3,0	3,0	3,0	1,23	1,29	0,94	3,5	3,1	3,3	0,93	1,08	0,88	2,5	1,8	2,1	1,15	1,67	0,91	3,5	2,8	3,1	1,05	1,43	1,11	
	III/A	15	16	31	3,2	3,6	3,4	0,94	0,85	0,89	3,3	3,4	3,3	0,72	0,71	0,72	3,5	3,8	3,6	0,94	0,68	0,83	2,7	3,7	3,2	0,88	1,03	1,06	3,5	3,2	3,3	0,94	0,85	0,89	
	III/B	-	32	32	-	2,9	2,9	-	1,18	1,18	-	3,3	3,3	-	0,78	0,78	-	3,2	3,2	-	0,90	0,90	-	2,9	2,9	-	1,21	1,21	-	2,6	2,6	-	1,01	1,01	
	III/C	34	-	34	2,9	-	2,9	1,15	-	1,15	3,0	-	3,0	0,92	-	0,92	3,5	-	3,5	1,27	-	1,27	2,7	-	2,7	0,96	-	0,96	2,5	-	2,5	1,10	-	1,10	
	III/D	13	24	37	3,1	3,4	3,2	1,28	1,47	1,40	3,1	3,5	3,3	0,90	1,08	1,03	3,5	3,8	3,6	0,96	1,06	1,34	2,5	3,3	2,9	0,87	1,39	1,32	3,1	3,4	3,2	1,28	1,34	1,30	
	IV/A	16	14	30	3,0	3,1	3,0	0,89	1,10	0,98	2,9	3,8	3,3	1,06	1,02	1,11	3,3	3,0	3,1	0,93	1,30	1,11	2,7	3,5	3,1	0,85	1,28	1,12	3,0	2,9	2,9	0,89	1,14	1,00	
	IV/B	-	34	34	-	3,2	3,2	-	1,00	1,00	-	3,5	3,5	-	0,89	0,89	-	3,1	3,1	-	1,12	1,12	-	2,9	2,9	-	1,07	1,07	-	3,4	3,4	-	1,02	1,02	
	IV/C	20	-	20	2,2	-	2,2	1,23	-	1,23	3,2	-	3,2	0,89	-	0,89	3,4	-	3,4	1,23	-	1,23	2,4	-	2,4	0,75	-	0,75	2,9	-	2,9	0,85	-	0,85	
	IV/D	-	27	27	-	2,9	2,9	-	0,87	0,87	-	3,0	3,0	-	1,00	1,00	-	3,1	3,1	-	1,01	1,01	-	2,5	2,5	-	0,080	0,80	-	2,6	2,6	-	0,79	0,79	

											Magyar			Történelem			Orosz			Matematika								
Létszám					Tan.átl.			Ált.Szóródás			Tan.átlag			Szóródás			Tan.átlag			Szóródás			Tan.átlag			Szóródás		
Évjárat	Osztály	Fiu	Lány	Össz.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.
1963/64	I/A	9	30	39	3,4	3,3	3,3	0,74	0,70	0,70	3,3	4,0	3,6	0,70	0,78	0,71	3,5	3,6	3,5	0,72	0,92	0,77	3,3	3,4	3,3	1,00	1,16	0,89
	I/B	25	-	25	2,1	-	2,1	0,92	-	0,92	2,3	-	2,3	0,47	-	0,47	2,3	-	2,3	0,47	-	0,47	2,2	-	2,2	0,61	-	0,61
	I/C	-	43	43	-	3,0	3,0	-	1,04	1,04	-	4,1	4,1	-	1,04	1,04	-	2,7	2,7	-	1,19	1,19	-	2,9	2,9	-	1,23	1,23
	I/D	6	30	36	2,6	2,6	2,6	1,36	1,32	1,31	3,0	3,0	3,0	0,63	0,96	0,91	3,3	3,5	3,4	1,03	1,10	1,08	2,5	2,8	2,6	0,94	1,21	1,16
	II/A	12	22	34	3,0	2,8	2,9	1,12	1,42	1,31	3,1	3,5	3,3	1,03	1,14	1,11	3,9	3,9	3,9	0,90	1,04	1,09	3,0	3,1	3,0	1,00	1,47	1,31
	II/B	30	-	30	2,8	-	2,8	1,28	-	1,28	3,4	-	3,4	1,00	-	1,00	3,6	-	3,6	1,10	-	1,10	3,1	-	3,1	0,95	-	0,95
	II/C	-	35	35	-	2,9	2,9	-	1,11	1,11	-	3,4	3,4	-	0,97	0,97	-	3,1	3,1	-	1,06	1,16	-	2,5	2,5	-	0,84	0,84
	II/D	10	18	28	3,2	3,0	3,1	0,78	1,02	0,71	2,6	3,2	2,9	1,07	0,87	0,98	3,3	3,2	3,2	0,82	1,04	0,95	2,7	3,0	2,8	0,96	0,90	0,92
	III/A	12	23	35	2,8	3,7	3,2	0,93	0,91	1,03	2,3	3,6	2,9	0,49	0,88	1,03	3,4	3,9	3,6	0,79	0,94	0,92	2,1	3,2	2,6	0,39	1,05	1,06
	III/B	25	-	25	2,6	-	2,6	1,41	-	1,41	2,6	-	2,6	0,95	-	0,95	3,3	-	3,3	1,18	-	1,18	2,2	-	2,2	1,12	-	1,12
	III/C	-	26	26	-	3,7	3,7	-	0,71	0,71	-	3,2	3,2	-	0,83	0,83	-	3,8	3,8	-	1,00	1,00	-	3,7	3,7	-	0,86	0,86
	III/D	11	19	30	3,7	3,7	3,7	1,78	0,88	1,14	3,1	3,4	3,2	1,04	1,12	1,09	3,8	3,6	3,7	0,87	1,17	1,06	3,5	3,6	3,5	0,82	0,88	0,65
	IV/A	6	16	22	3,3	3,5	3,4	0,51	0,96	0,86	3,1	3,8	3,4	0,75	1,08	1,08	3,5	4,1	3,8	0,83	0,99	0,97	3,0	3,4	3,2	0,89	1,25	1,16
	IV/B	19	-	19	3,7	-	3,7	0,85	-	0,85	3,1	-	3,1	1,23	-	1,23	3,9	-	3,9	1,10	-	1,10	3,1	-	3,1	1,24	-	1,24
	IV/C	-	22	22	-	3,9	3,9	-	0,86	0,86	-	3,5	3,5	-	1,22	1,22	-	4,1	4,1	-	0,84	0,84	-	3,4	3,4	-	1,18	1,18
	IV/D	11	13	24	4,2	3,3	3,7	0,24	0,87	0,93	3,6	3,0	3,3	0,25	0,76	0,81	4,1	2,7	3,4	0,27	0,92	1,13	4,0	2,9	3,4	0,28	0,86	1,01

Az eredmények tantárgyankénti változása négy év alatt

	Magyar					Történelem					Orosz					Matematika				
	VF	VL	VÖ	TF	TL	VF	VL	VÖ	TF	TL	VF	VL	VÖ	TF	TL	VF	VL	VÖ	TF	TL
I.	3,0	3,3	3,2	2,6	3,4	3,3	3,4	3,3	2,7	3,3	2,3	2,7	2,5	2,4	2,8	2,5	2,7	2,6	2,4	2,6
II.	2,9	3,3	3,1	3,2	3,2	3,5	3,5	3,4	3,6	3,3	2,7	2,9	2,7	2,9	2,8	3,0	2,7	2,8	2,3	2,7
III.	3,0	3,5	3,2	2,9	3,2	3,5	3,7	3,5	3,4	3,3	2,7	3,4	3,0	2,4	3,1	3,3	3,4	3,3	2,4	2,9
IV.	3,4	3,6	3,4	3,1	3,1	3,7	3,4	3,5	3,6	3,5	3,3	3,2	3,2	2,7	2,9	3,2	2,7	2,9	3,0	3,1

VF = vegyes osztály fiu tanulói

VL = vegyes osztály leány tanulói

VÖ = vegyes osztály összesen

TF = homogén fiu osztályok tanulói

TL = homogén leány osztályok tanulói

A vizsgálaton résztvett osztályok tanulmányi- és tantárgyatlagainak variációs koeficiensei

Évjárat	Osztály	Fiu	Lány	Össz.	F.	L.	Ö.	Magyar			Történelem			Orosz			Matematika		
								F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.
1960/61	I/A	11	25	36	44,3	41,9	45,0	21,4	23,8	29,1	38,9	38,7	40,0	50,0	47,5	50,0	36,8	30,0	33,8
	I/B	27		27	42,6		42,6	37,9		37,9	35,4		35,4	44,4		44,4	42,3		42,3
	I/C		38	38		41,3	41,3		26,9	26,9		25,1	25,1		48,0	48,0		42,3	42,3
	I/D	17	18	35	50,0	49,1	48,0	24,0	15,6	20,0	32,5	31,0	32,7	48,0	28,5	44,5	46,4	34,6	42,3
	II/A	16	16	32	28,4	18,0	22,1	28,4	18,0	23,6	30,3	31,1	27,1	26,7	34,3	32,8	29,4	25,4	27,1
	II/B		33	33		34,8	34,8		31,9	31,9		32,9	32,9		38,6	38,6		37,7	37,7
	II/C	36		36	38,9		38,9	29,0		29,0	29,1	29,1	29,1	28,3		28,3	36,5		36,5
	II/D	13	24	37	22,0	31,3	24,9	24,9	31,8	29,2	25,8	32,1	30,0	31,7	37,6	37,4	26,7	30,3	29,1
	III/A	16	15	31	29,1	32,9	30,6	25,2	23,9	25,1	26,7	32,9	30,0	36,4	36,3	37,7	21,7	32,2	33,0
	III/B		33	33		36,1	36,1		30,8	30,8		34,6	34,6		34,8	34,8		32,0	32,0
	III/C	22		22	48,8		48,8	28,4		28,4	30,8		30,8	23,6		23,6	35,6		35,6
	III/D	10	26	26		41,2	41,2		34,2	34,2		32,3	32,3		34,4	34,4		34,0	34,0
	IV/A	13	16	29	23,7	31,1	26,9	21,5	26,4	24,4	24,0	19,7	22,0	35,0	30,6	32,9	7,1	39,3	33,5
	IV/B		29	29		24,4	24,4		25,0	25,0		24,6	24,6		38,6	38,6		25,8	25,8
	IV/C	32		32	26,6		26,6	28,8		28,8	26,1		26,1	36,7		36,7	30,0		30,0
	IV/D		21	21		32,3	32,3		30,4	30,4		23,9	23,9		29,4	29,4		36,3	36,3

7. Táblázat

A vizsgálatban résztvevő osztályok tanulmányi- és tantárgyátlagainak variációs koeficiensei

Évjárat Osztály		Fiu Lány Össz.			Fiu Leány Össz.			Magyar			Történelem			Orosz			Matematika		
								Fiu	Lány	Össz.	Fiu	Lány	Össz.	Fiu	Lány	Össz.	Fiu	Leány	Össz.
1961/62	I/A	14	23	37	35,4	32,2	34,6	23,6	27,6	28,7	18,8	21,0	21,9	31,7	34,7	35,9	31,1	34,4	35,8
	I/B	37		37	47,6		47,6	31,5		31,5	28,9		28,9	50,4		50,4	42,1		42,1
	I/C		40	40		43,2	43,2		39,7	39,7		40,8	40,8		38,3	38,3		43,1	43,1
	I/D	20	20	40	60,0	36,6	51,9	31,2	34,6	50,7	21,1	32,2	27,9	46,9	42,0	53,0	39,6	35,1	40,0
	II/A	9	22	31	58,3	57,2	59,5	36,7	34,0	38,9	25,9	27,8	28,2	54,5	48,5	53,7	36,9	51,7	41,5
	II/B	21		21	41,3		41,3	32,9		32,9	23,8		23,8	42,9		42,9	50,3		50,3
	II/C		30	30		36,5	36,5		31,2	31,2		23,6	23,6		43,8	43,8		44,4	44,4
	II/D	13	16	29	41,6	82,6	47,8	41,0	43,0	31,3	26,6	34,8	26,7	46,0	92,7	43,3	30,0	51,1	35,8
	III/A	15	16	31	29,4	23,6	26,2	21,8	20,9	21,8	26,8	17,9	23,1	32,6	27,8	33,1	26,9	26,6	26,9
	III/B		32	32		40,6	40,6		23,6	23,6		28,1	28,1		41,7	41,7		38,8	38,8
	III/C	34		34	39,6		39,6	30,7		30,7	36,2		36,2	35,6		35,6	44,0		44,0
	III/D	13	24	27	41,2	43,2	43,7	29,0	30,8	31,2	27,4	27,9	37,2	34,8	42,1	45,5	41,2	39,4	40,6
	IV/A	16	14	30	29,7	35,4	32,7	36,6	26,8	33,6	28,2	43,3	35,8	31,5	36,5	36,1	29,7	39,3	34,5
	IV/B		34	34		31,2	31,2		25,4	25,4		36,1	36,1		36,9	36,9		30,0	30,0
	IV/C	20		20	55,9		55,9	27,8		27,8	36,1		36,1	31,3		31,3	29,3		29,3
	IV/D		27	27		30,0	30,0		33,3	33,3		32,5	32,5		32,0	32,0		30,4	30,4

A résztveő osztályok létszáma, tanulmányi- és tantárgyátlagainak variációs koeficiensei

8. sz. Táblázat

Évjárat	Osztály	Fiu	Lány	Össz.	F.	L.	Ö.	Magyar			Történelem			Orosz			Matematika		
								F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.
1963/64	I/A	9	30	39	21,8	21,2	21,2	21,2	19,5	19,7	20,6	25,6	22,0	30,3	34,1	26,9	25,9	31,6	30,6
	I/B	25		25	43,8		43,8	20,4		20,4	20,4		20,4	27,7		27,7	30,0		30,0
	I/C		43	43		34,6	34,6		25,3	25,3		44,0	44,0		42,4	42,4		40,3	40,3
	I/D	6	30	36	52,3	50,7	50,4	21,0	32,8	30,3	31,2	31,4	31,8	37,6	43,2	44,6	41,7	42,1	43,3
	II/A	12	22	34	37,3	50,7	45,1	33,2	32,5	33,6	23,1	26,6	27,9	33,3	47,4	43,6	43,2	46,9	44,5
	II/B	30		30	45,7		45,7	29,4		29,4	30,5		30,5	30,6		30,6	40,0		40,0
	II/C		35	35		38,3	38,3		28,5	28,5		34,2	34,2		33,6	33,6		32,7	32,7
	II/D	10	18	28	24,4	34,0	22,9	41,2	27,2	33,8	24,8	32,5	29,7	35,6	30,0	32,9	36,9	37,9	36,8
	III/A	12	23	35	32,2	24,6	32,1	21,3	24,4	35,5	23,2	24,1	25,6	18,6	32,8	40,7	34,1	32,9	35,5
	III/B	25		25	54,2		54,2	36,5		36,5	35,7		35,7	50,9		50,9	49,0		49,0
	III/C		26	26		19,2	19,2		25,9	25,9		26,3	26,3		23,2	23,2		30,6	30,6
	III/D	11	19	30	21,1	23,8	30,8	33,5	32,9	34,0	22,9	32,5	28,6	23,4	24,4	18,6	31,1	23,8	26,7
	IV/A	6	16	22	15,4	27,4	25,3	24,2	28,4	31,8	23,7	24,1	25,5	29,7	26,8	36,2	35,2	32,4	33,3
	IV/B	19		19	22,9		22,9	39,6		39,6	28,2		28,2	40,0		40,0	37,9		37,9
	IV/C		22	22		22,0	22,0		34,8	34,8		22,9	22,9		34,7	34,7		37,8	37,8
	IV/D	11	13	24	5,71	26,4	25,1	6,94	25,3	24,5	6,58	34,1	33,2	7,00	29,7	29,7	7,50	60,4	37,8

Variációs együtthatók értékeinek összegezése évfolyamonként és
osztálytípusonként

Évfolyam Osztály	Iskola összes tanuló	Leány tanuló összes	Fiu tanuló összes	Homogén leány osztály	Homogén fiu osztály	Koedu- kált oszt.	Koedu- kált oszt. fiuk	Koedukált oszt. leányok
I.	41,5	38,9	44,22	39,7	44,0	41,8	43,9	38,6
II.	40,00	42,6	37,4	36,5	41,9	37,0	35,1	45,6
III.	34,2	31,6	36,9	34,2	47,5	32,6	30,6	29,6
IV.	27,3	28,9	25,7	27,9	35,1	27,5	18,6	30,0

Átlagos variációs koeficiens

Homogén leány osztályokban	34,57
Homogén fiu osztályokban	42,12
Koedukált osztályokban	34,72

IDEÁLVÁLASZTÁS

Kérdés	Tipus	Francia vizsga	VL III.	VL IV.	HL IV.	VF III.	VF IV.	HF I.	HF IV.	Összesen VL	Összesen VF	Összesen HL	Összesen HF
1	I.	59	71	55	58					63		58	
	II.	27	7	10	21					8,5		21	
	III.	14	21	35	21					28		21	
2	I.	68	93	83	86					88		86	
	II.	22	7	8,5	14					7,7		14	
	III.	10	-	8,5	-					4,2		-	
3	I.	8	28	8,5	24	58	59	75	40	18,2	58,5	24	57
	II.	17	14	-	10	21	25	17	60	7	23	10	38,5
	III.	75	58	91,5	66	21	16	8	-	74,5	18,5	66	4,0
4	I.	38	35	51	28	58	45	67	34	43	51,5	28	50,5
	II.	48	65	41,5	69	35	45	33	62	33,2	40	69	47,5
	III.	14	-	8,5	3	7	9	-	4	4,2	8	3	2
Összesen	I.	44								54	55	49	54
	II.	28								19	31,8	28,5	43
	III.	28								27	13,2	22,5	3

Az értékek százalékban : N= 162.

A tanulók önértékelése és egymás értékelése

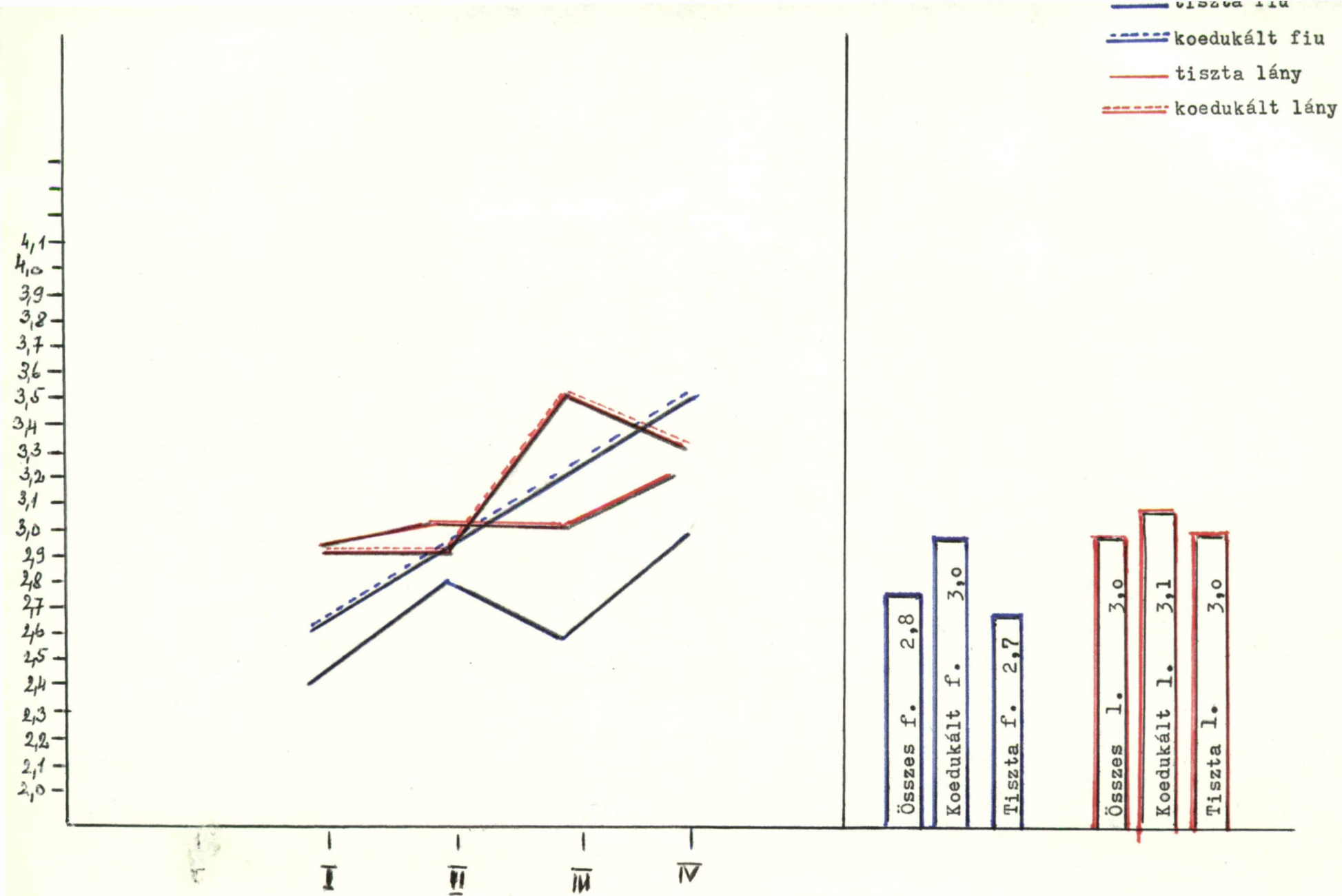
Osztály		Önértékelés eltérése a tanáritól %	Össz. értékelés eltérés %	Mutató- szám
Vegyes	I.	21	50	7,3
Vegyes	III.	18	15	3,0
Vegyes	IV.	36	30	3,9
Homogén Fiu I.		60	40	5,7
Homogén IV.Fiu		47	47	7,9
Homogén IV.Leány		23	50	6,7

Szociometriai mutatók

Osztály	Kölcsönösségi i n d e x	Kölcsönösségi i n d e x		Sűrűségi index	Kohéziós index	Koherencia index	Lejtési index
		Fiu	Leány				
I/A v.	57 %	60 %	56 %	0,60	3,2	0,16	0,29
II/A v.	38 %	50 %	33 %	0,36	1,9	0,1	0,31
III/A v.	52 %	53 %	52 %	0,50	2,8	0,14	0,45
IV/A v.	79 %	71 %	80 %	1,20	7,3	0,27	0,48
IV/A v.	72 %	60 %	85 %	0,78	5,1	0,19	0,32
I/B H	78 %	--	87,00	0,90	5,6	0,20	0,59
IV/C H	53 %	--	--	0,68	4,5	0,17	0,58
IV/B H	57 %	--	--	0,50	3,7	0,15	0,40

A tanulmányi eredménynek és a szociometriai mutatóknak a vizsgált
osztályok szerinti 10. rangsora

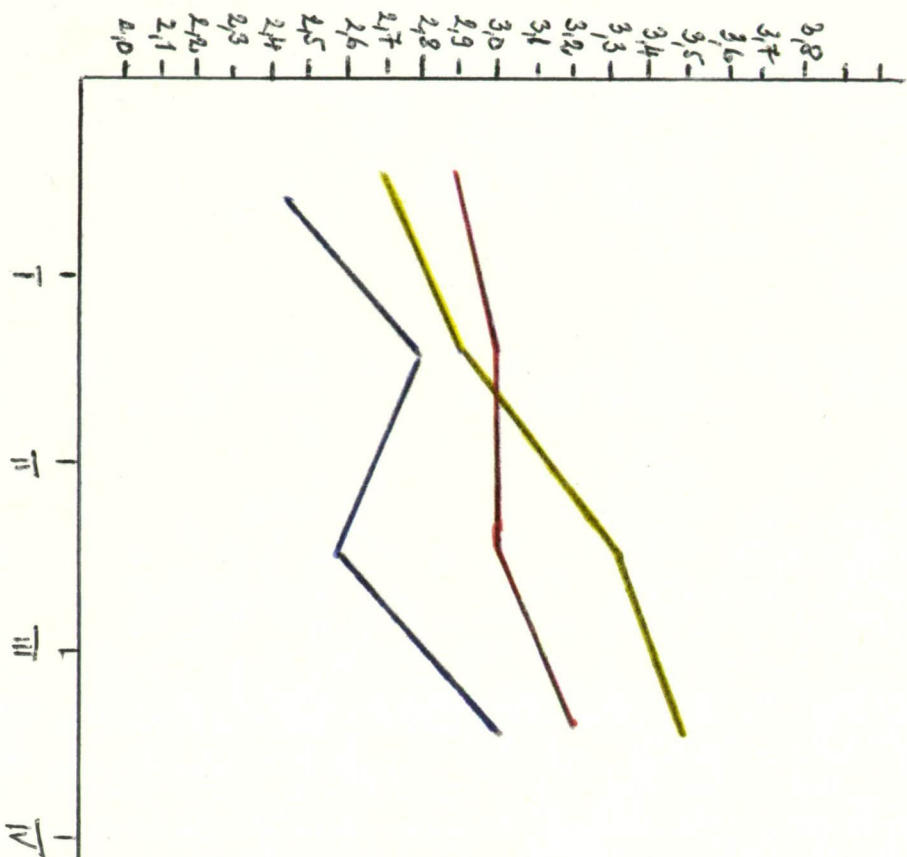
Osztály	Rangsor tanulmányi eredmény	Rangsor kölcsonösségi index	Rangsor sür.index	Rangsor kohéz. index	Rangsor koher. index	Rangsor lejtési index
I/A v.	4	4	5	6	5	1
II/A v.		8	8	8	8	2
III/A v.	1	7	6	7	7	5
IV/A v.		1	1	1	1	6
IV/A v.	3	3	3	3	3	3
I/B H.	6	2	2	2	2	8
IV/C H.	5	6	4	4	4	7
IV/B H.	2	5	7	5	6	4

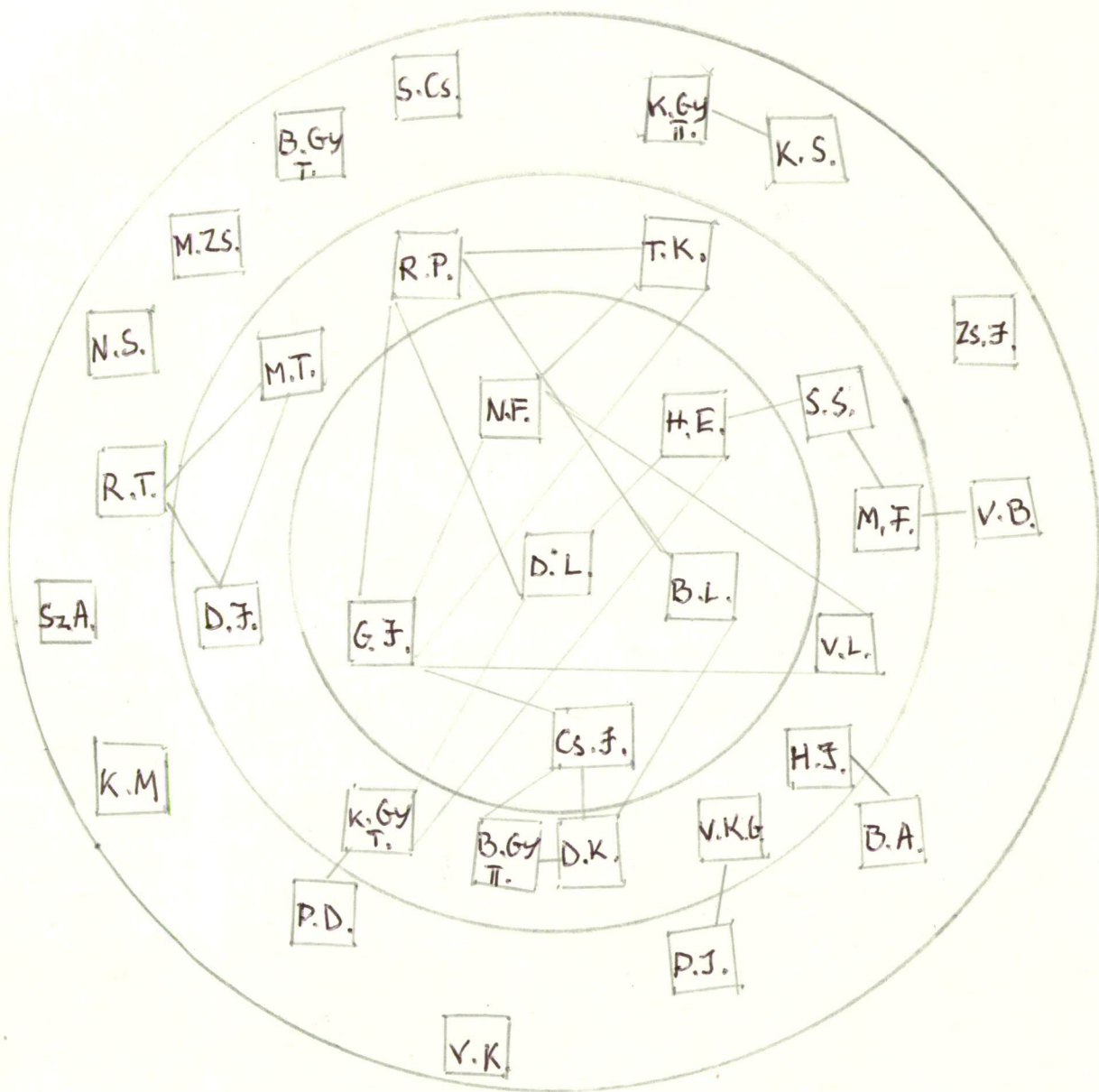
1. ábra

fiu
 leány
 koedukált

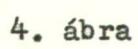
Koedukált	3,1
Tiszta lány	3,0
Tiszta fiu	2,7

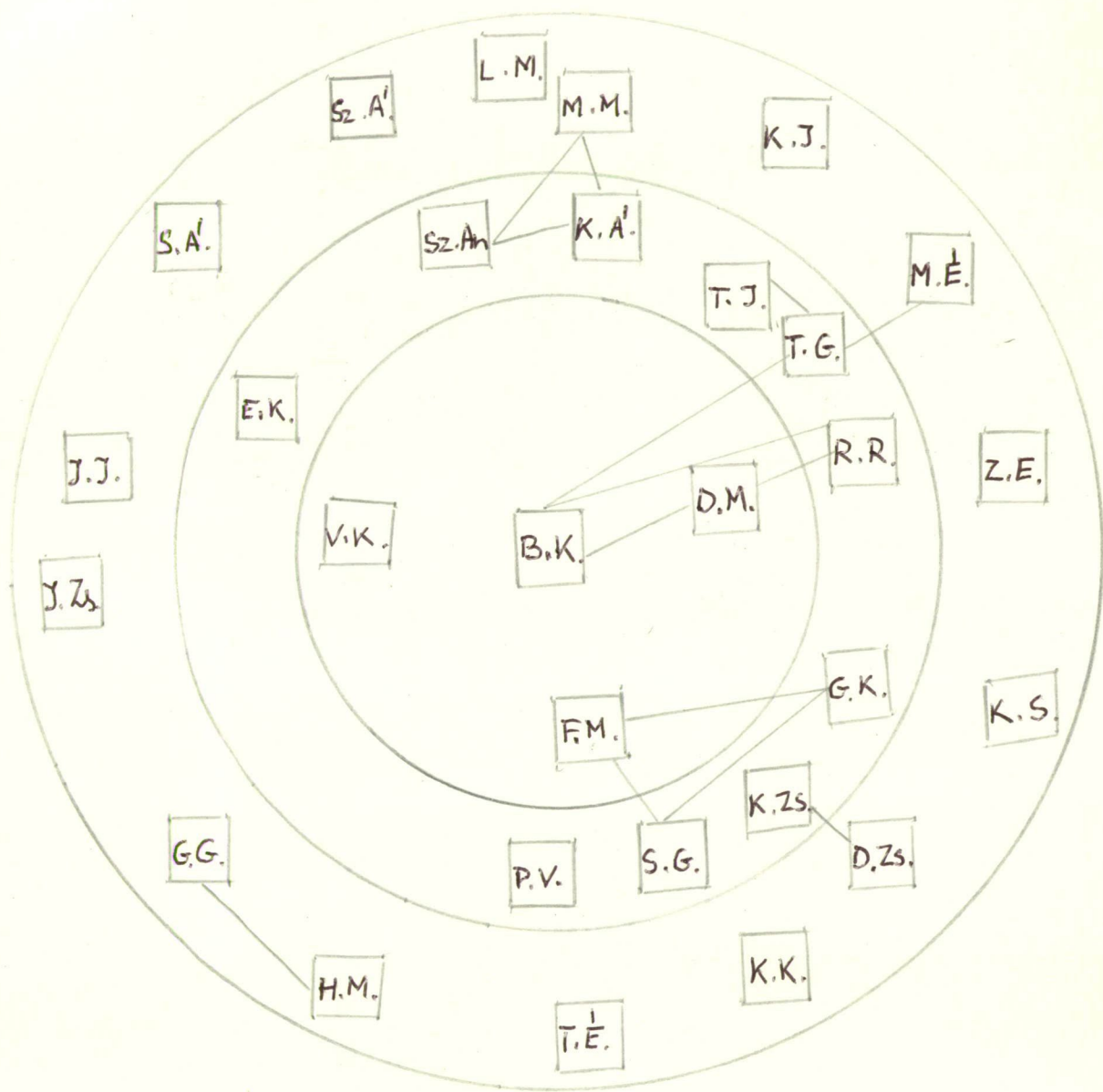

2. ábra

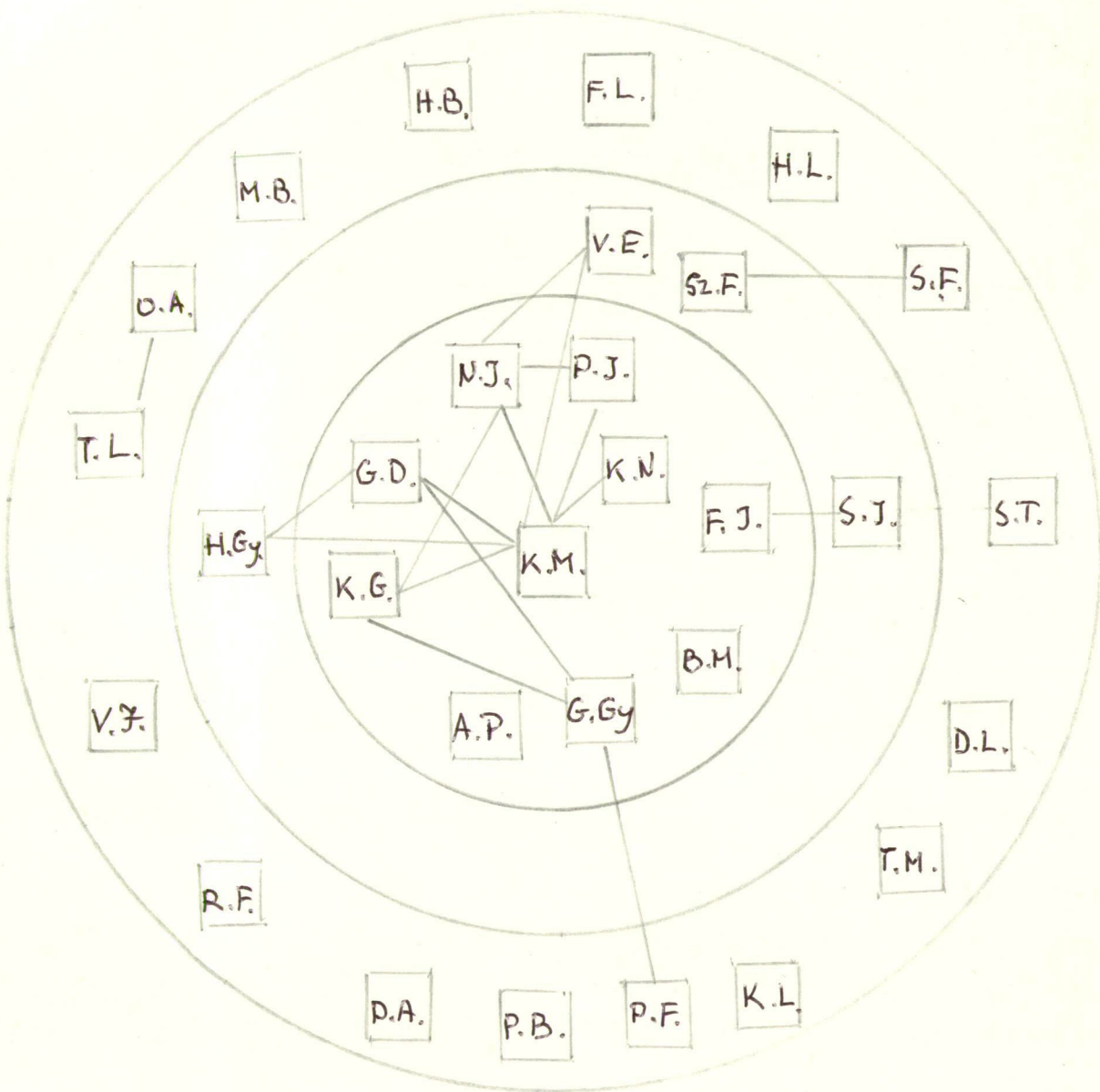

3. ábra

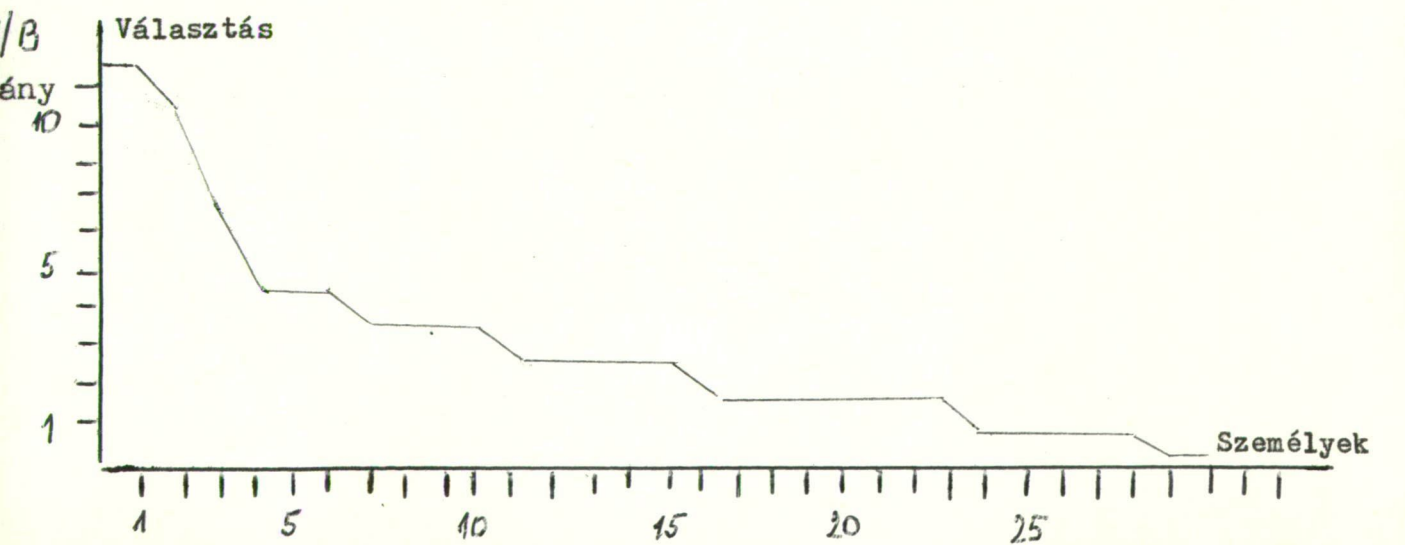
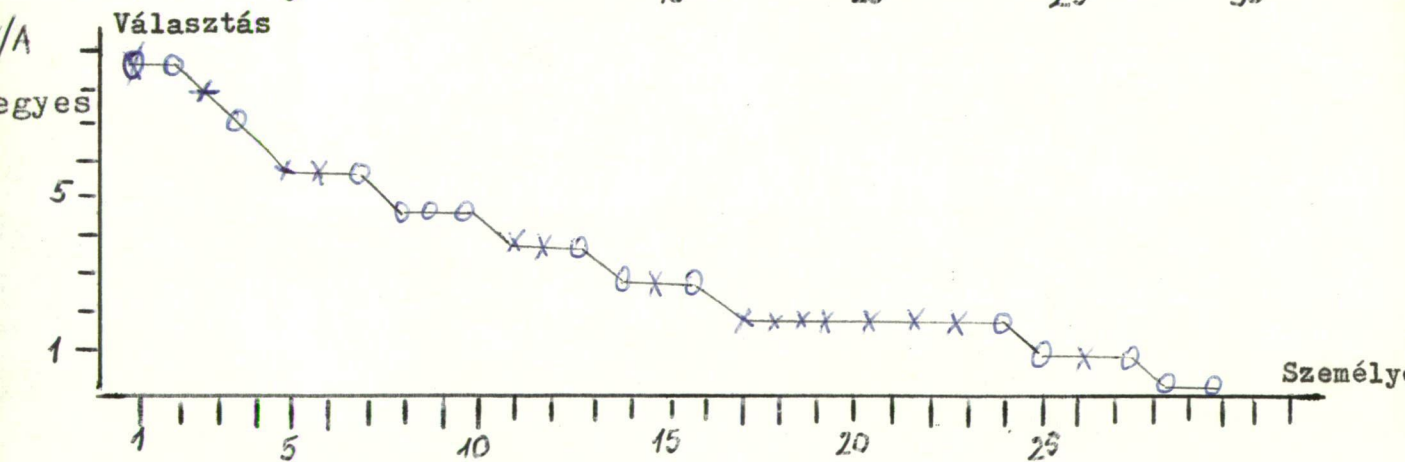
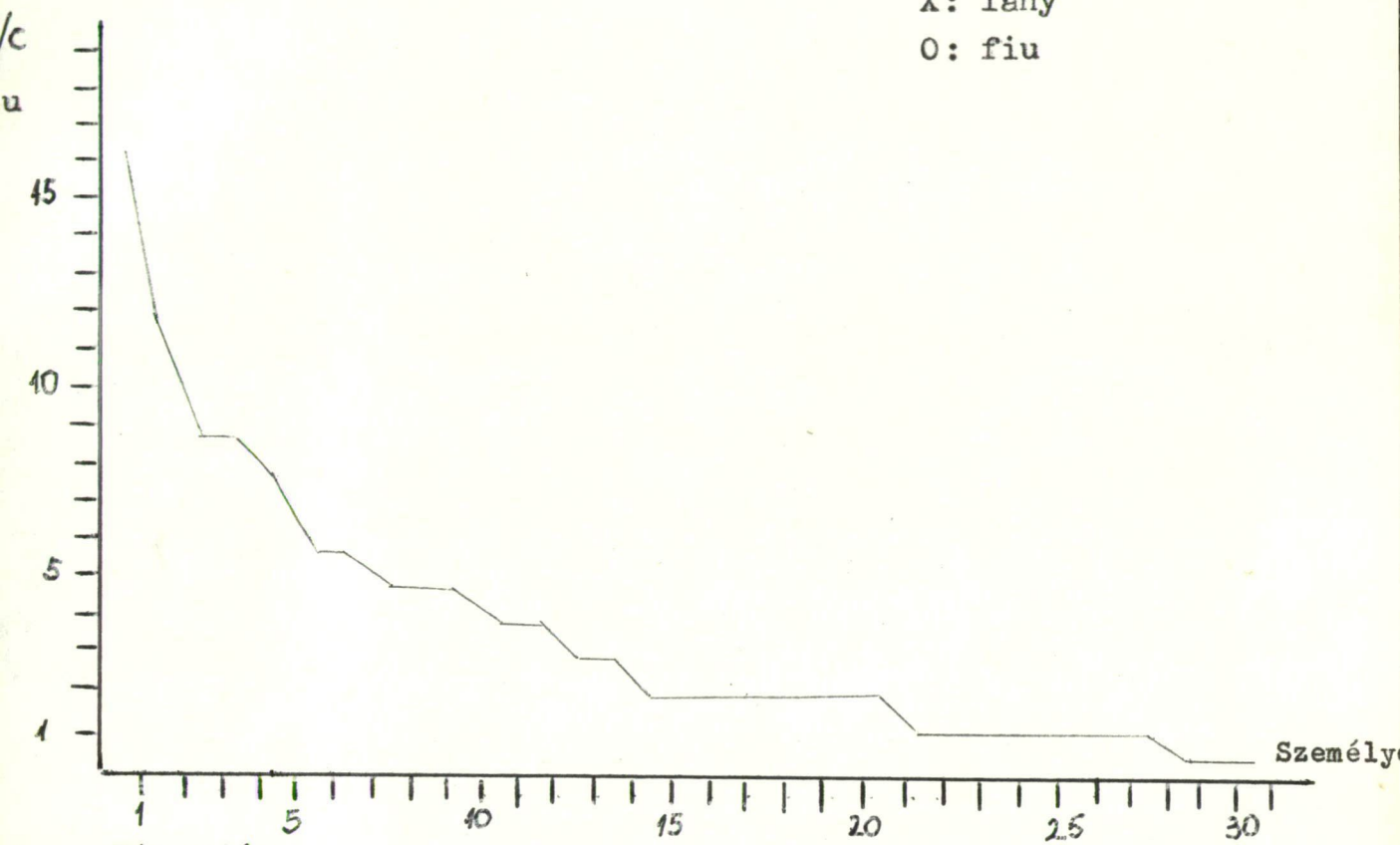
5. ábra

Választás

X: lány

O: fiu

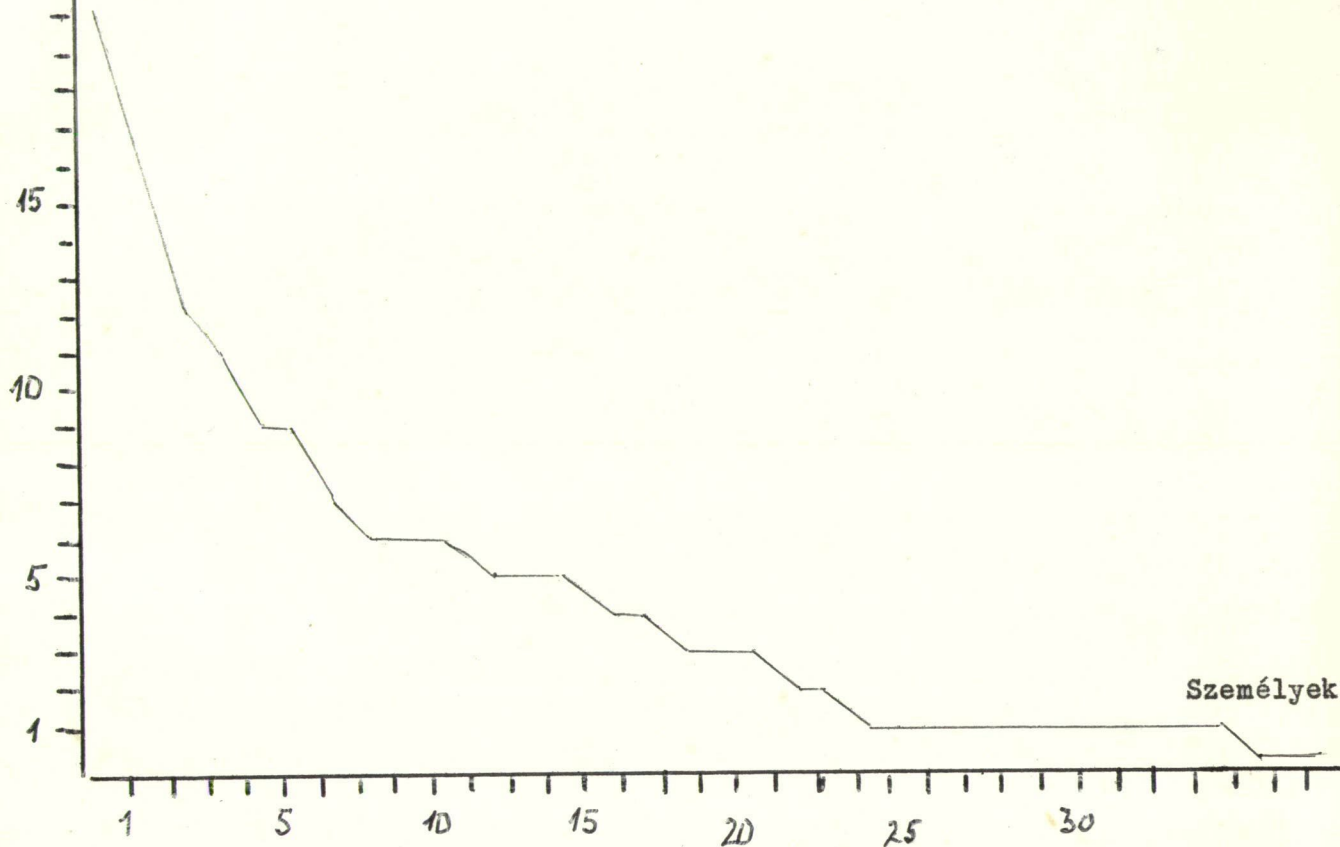
Választás

I/B

fiu

X: lány

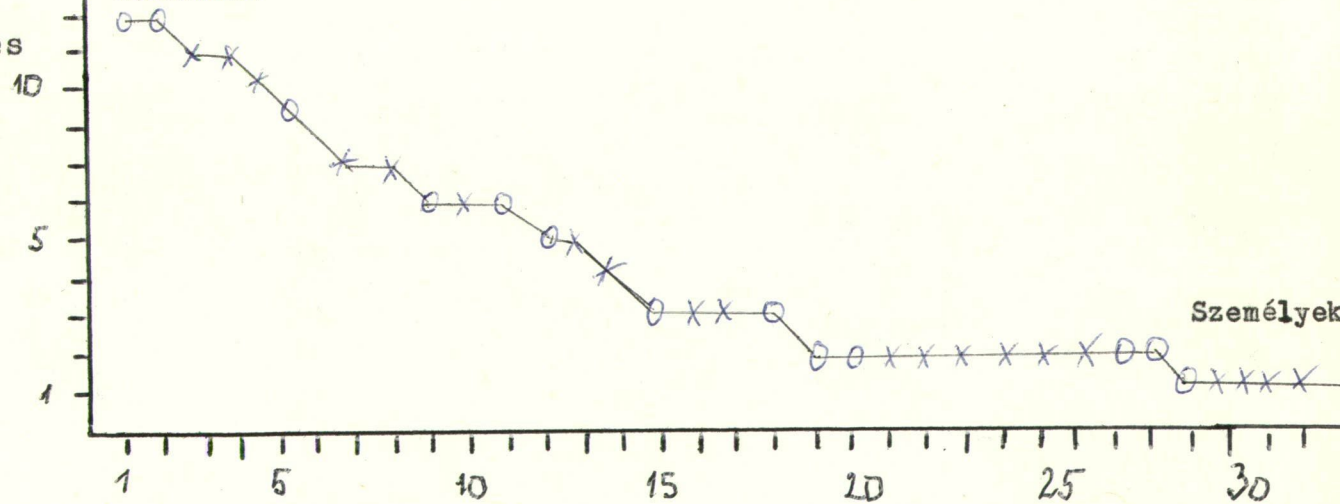
O: fiu

/A

gyes

Választás

8. ábra